

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет педагогічної освіти та соціальної роботи
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

ПЕДАГОГІКА

Збірник наукових праць

Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції
науковців, аспірантів та студентів
«Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи
та соціального забезпечення»
(16 травня 2024 р.)

Луцьк 2024

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету педагогічної освіти та соціальної роботи
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 9 від 29 квітня 2024 року)*

Редакційна колегія:

Антонюк В. З. – кандидат педагогічних наук, доцент Волинського національного університету імені Лесі Українки (*головний редактор*);

Чернета С. Ю. – доктор педагогічних наук, проф Волинського національного університету імені Лесі Українки (*заступник головного редактора*);

Лякішева А. В. – доктор педагогічних наук, професор Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Mirowska Mariola – dr, prof. UJD – Kierownik Katedry Polityki Społecznej, Pracy Socjalnej i Turystyki Uniwersytetu im. J. Długosza w Częstochowie (UJD);

Корпач Н. І. – кандидат педагогічних наук, доцент Волинського національного університету імені Лесі Українки (*відповідальний секретар*).

Рецензенти:

Сидорук І. І. – доктор педагогічних наук, професор Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Мельник І. М. – кандидат педагогічних наук, доцент Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Наукові керівники студентських тез.

Педагогіка [Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (16 травня 2024 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2024. 178 с.

У збірнику вміщено наукові праці викладачів, аспірантів, студентів та практиків.

За зміст публікації та представлені результати дослідження відповідальність несуть автори.

УДК 37(082)

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2024

ЗМІСТ

Абрамчук Ангеліна	7
Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні під час війни	
Александрович Володимир	10
Роль методологічних принципів у розвитку військово-професійної відповідальності військовослужбовців ЗСУ у процесі бойового злагодження	
Березюк Нійоля	13
Особливості та напрями соціально-психологічного супроводу в кризових ситуаціях	
Белкіна-Ковальчук Олена	15
Застосування таксономії Блума в освітньому процесі вищої школи	
Бугайова Анна	19
Профілактика агресивної поведінки дітей, що постраждали внаслідок воєнного конфлікту	
Будь Ангеліна	21
Соціально-педагогічна робота із профілактики насильства над дітьми	
Величко Ірина	
Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям.....	23
Возний Валентин	
Екопсихологічні засади допомоги населенню в умовах воєнного часу	25
Гаврилюк Роман	
Соціальна підтримка сімей, які пережили втрату члена родини внаслідок військових дій	28
Гадзінська Анастасія	
Роль посередництва соціального педагога у вирішенні конфліктних ситуацій серед учнів ЗЗСО	31
Герезун Ірина	
Соціальний захист населення у Рівненській територіальній громаді	33
Грачук Вадим	
Врегулювання конфліктів в освітньому середовищі ЗВО шляхом медіації...	35
Дмитрук Валерія	
Основні форми влаштування дітей - сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків.....	39
Дорошук Тетяна	
Соціальний захист учасників бойових дій та членів їх сімей у Луцькій міській територіальній громаді	41
Житняківська Ірина	
Соціальна реінтеграція ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей.	43

Калаур Лідія	
Іміджування як стратегія і тактика під час формування у майбутніх соціальних працівників професійного іміджу	45
Кобиш Тетяна	
Місцеві цільові програми соціального захисту населення	48
Колосок Андрій	
Менеджмент та маркетинг у сфері освіти	51
Колосок Андрій	
Післядипломна освіта вчителів у Китаї: стан та перспективи	53
Колосок Андрій, Нестерук Юлія	
Організація надання соціальних послуг в умовах територіальної громади ...	55
Конончук Ольга	
Бібліотерапія як засіб профілактики емоційного вигорання у медичних працівників	57
Корпач Надія	
Мобінг у трудовому колективі як соціальне явище	61
Коськін Олександр	
Формування гендерночутливого освітнього середовища в ЗВО	63
Коськін Руслан	
Деякі аспекти неформальної освіти підготовки сучасного фахівця	66
Куца Оксана	
Адаптація внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану	68
Лісовик Павліна	
Система соціального захисту малозабезпечених сімей в територіальній громаді	70
Ліщук Вікторія	
Особливості соціально-педагогічної роботи з внутрішньо переміщеними особами	72
Лов'ян Анастасія	
Соціальна реінтеграція: сутність та складові	75
Лойко Ангеліна	
Ведення випадку як центральна технологія соціального супроводу	77
Лях Віктор, Спірін Артем	
Соціальна підтримка сімей внутрішньо переміщених осіб у діяльності громадських організацій	79
Мазур Олена	
Материнство та дитинство як об'єкт соціального захисту в Україні	82
Мартинюк Тетяна, Петрович Ігор	
Діяльність груп підтримки та розвитку родин із дітьми під час війни: досвід Волині	84
Матвійчук Єлизавета	
Соціальна адаптація військовослужбовців в умовах воєнного стану	87

Матюк Юлія	89
Профілактика булінгу в шкільному середовищі як соціально-педагогічна проблема	
Мельничук Вероніка	
Соціальна активність студентів першокурсників	92
Мельничук Діана	
Центр життєстійкості – простір безбар'єрності та безпеки громадян	95
Новак Діана	
Соціальний захист безробітних у Волинській області	98
Новосад Олександра	
Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб у Луцькій міській територіальній громаді	100
Олійник Інна	
Особливості професійного вигорання фахівців із соціальної роботи під час війни	102
Оліфірук Валерія	
Роль науково-дослідницької діяльності у підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи	104
Онищук Яна	
Соціально-педагогічна адаптація студентів-першокурсників до умов ЗВО... ..	108
Осадча Аліна, Paulina Guzowska	
Соціальна підтримка українських дітей-біженців у республіці Польща.....	110
Остапйовський Ігор, Остапйовська Тетяна	
Сутність академічної доброчесності в Законі України «Про освіту»	113
Петрук Вікторія	
Особливості формування професійно-етичної культури фахівця соціальної роботи	114
Пожар Ангеліна	
Інформування як соціальна послуга	117
Прокоп'юк Наталія	
Досвід зарубіжних країн у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю	120
Прокоф'єва Ольга	
Соціально-педагогічний супровід дітей із багатодітних сімей в закладі загальної середньої освіти	121
Разкевич Юлія	
Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади.....	124
Редько Софія	
Нормативно-правові засади соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	127
Салова Лілія	
Військовослужбовці та їх сім'ї як об'єкт соціальної роботи ТЦК і СП ...	129
Семенюк Яна	

Сутність і зміст соціального захисту сімей з дітьми	131
Силивонюк Марія	
Соціальний захист пільговиків в умовах територіальної громади	133
Солдатенко Оксана	
Особливості соціально-психологічної адаптації дитини в прийомній сім'ї...	135
Соловей Олександр	
Сутнісні характеристики самоорганізації викладача закладу вищої освіти ...	138
Ставицька Анастасія	
Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб	141
Стельмахук Андрій	
Формування готовності у здобувачів вищої освіти до усвідомленого батьківства	143
Степаненко Вікторія	
Інноваційна сутність видів і форм діяльності вчителів музичного мистецтва.	145
Сушик Наталія, Члек Дарина	
Сутність, ознаки, види суїцидальної поведінки підлітків	147
Телебей Вікторія	
Особи з інвалідністю як об'єкт соціального захисту	151
Хоронжук Олег	
Військово-фізична підготовка та її вплив на готовність до самовизначення ...	154
Чернета Світлана, Батюк Антон	
Професійна мотивація в системі підготовки фахівців	156
Чикун Іван	
Особливості призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю в умовах воєнного стану	158
Чос Людмила	
Теоретичні підходи щодо вивчення соціального захисту населення	162
Шапка Ілона	
Сутність, види соціальної допомоги сім'ям з дітьми	164
Швайко Софія	
Соціальна допомога як обов'язкова складова системи соціального захисту населення	166
Шишোলик Дарина	
Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	168
Шозда Дарина	
Соціально-педагогічна підтримка дітей під час війни	170
Петрочко Жанна	
Проблема оцінювання потреб дітей з інвалідністю та їхніх батьків у центрах реабілітації.....	173

Ангеліна Абрамчук – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Вікторія Петрук**

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Україна поважає положення Конвенції про права дитини та зобов'язується перед державами-учасниками ООН забезпечити кожній дитині захист і турботу, необхідні для її благополуччя. Активні бойові дії на території України мають катастрофічні наслідки, призводять до кризових ситуацій сімей і можуть призвести до розлучення батьків і дітей.

Сироти війни є найбільш вразливою групою населення, яка потребує належного захисту та підтримки. Багато дітей втратили домівку та батьків під час війни, зіткнулися з жахами війни, загубилися під час бомбардувань, були евакуйовані із зон конфлікту, пропали безвісти, були примусово вивезені на територію країни-агресора і нічого не знають про своїх батьків. Всі ці діти потребують належного захисту з боку держави.

Належне виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є пріоритетом для кожної країни.

Держава виконує свій обов'язок щодо забезпечення виховання дітей, які залишилися без піклування батьків, визначений Конвенцією ООН «Про права дитини» та Декларацією ООН «Про соціальні та правові принципи» щодо захисту і благополуччя дітей. Особливо це стосується ситуацій передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях.

Що стосується воєнного стану, то варто зазначити, що в частині 2 статті 3 Конвенції «Про права дитини», «держави-учасниці зобов'язуються забезпечити надійний захист та піклування, який необхідний для нормального функціонування та благополуччя дитини» [2].

Науковці В. Я. Брич та С. М. Миколюк розглядають «соціальний захист дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, як: «державне влаштування дитини; виплати соціальної допомоги; контроль за утриманням, вихованням, проживанням дитини, в тому числі за цільовим використанням коштів» [1, с.8].

У Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» надається визначення таких категорій, як:

- «дитина-сирота» – дитина, в якій померли чи загинули батьки. В науковій літературі в такому ж значенні використовують також терміни «біологічна сирота», «фізична сирота», «пряма сирота» [6].

- «діти, позбавлені батьківського піклування» – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнання батьків безвісно

відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебування їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти» [6].

Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр. [3] під «альтернативним доглядом за дітьми визначає форми догляду за дітьми, які з певних причин не можуть проживати з біологічними батьками (установлення опіки та піклування, улаштування в прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, патронатні сім'ї, дитячі заклади з умовами проживання, наближеними до сімейних)» [8, с.84].

Враховуючи воєнні події в Україні, важливо звернути увагу на Постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану». Згідно з цією Постановою, «під час надзвичайного або воєнного стану діти, які залишилися без батьківського піклування, можуть тимчасово перебувати в дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях у межах встановленої граничної чисельності» [5]. Постанова також спрощує процедуру покладання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку або піклування родичів.

Варто зазначити, що в період воєнного стану з України є поширеним виїзд дітей. З цього приводу прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України», яка передбачає, що «виїзд дітей-сиріт, які не досягли 18-річного віку, можливий за умови супроводу законного представника або іншої уповноваженої особи» [7]. При цьому дитина повинна мати необхідні документи, такі як «паспорт громадянина України чи свідоцтво про народження, а також наказ директора закладу, де перебували діти, та письмове погодження з головою обласної військової адміністрації» [7].

Крім того, «прибувши до країни призначення, дитина зобов'язана звернутися до консульської установи для постановки на тимчасовий консульський облік. У такому разі консульська установа повинна повідомити Міністерство соціальної політики та Національну службу про взяття дітей на консульський облік. Крім того, для виїзду дітей за межі України можуть формуватися групи з дітьми з обмеженою кількістю супроводжуваних осіб з урахуванням їх чисельності» [7].

Стан російської агресії на території України призвів до незаконної депортації дітей, особливо сиріт, на територію російської федерації.

Згідно з Конвенцією «Про права дитини» в статті 11 зазначено, що «держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону» [2].

У рамках Міністерства соціальної політики України розроблено рішення, яке дозволяє дітям перебувати під час війни в родині опікуна або в сімейному дитячому будинку, а також у родичів під опікою чи піклуванням. Ці заходи спрямовані на захист інтересів дітей перед вибором свого майбутнього. Крім того, Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної з захистом прав дитини, був доповнений розділом «Особливості влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі дітей-сиріт, у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану».

В пункті 78 зазначено, що «під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану, діти, які залишилися без батьківського піклування, включно з дітьми, розлученими із сім'єю, тимчасово влаштовуються до функціонуючих прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу на певних умовах та межах передбаченої чисельності дітей, які можуть бути влаштовані до таких форм виховання» [4].

Таким чином, соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є актуальною та гострою проблемою в Україні. Військові конфлікти призводять до ще більшої уразливості цих дітей, що потребують належного захисту та благополуччя.

Джерела та література

1. Брич В. Я., Миколук С. М. Соціальний захист сиріт в Україні: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 200 с.
2. Конвенція про права дитини: 20 листопада 1989 року: Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91.
3. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas>.
4. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866-2008-п. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/866-2008-%D0%BF>
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану : Постанова КМУ від 22 березня 2022 р. № 349-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/349-2022-%D0%BF>
6. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 р. № 2342-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
7. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57-95-п. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>
8. Солодихіна Л. С. Особливості нормативно-правового врегулювання альтернативного догляду за дітьми в Україні. Соціальна і гуманітарна політика Вісник НАДУ при Президентові України (Серія “Державне управління”) Вип. 2. 2018. С. 82-90.

Володимир Александрович – здобувач *третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри машинознавства і транспорту **Роман Горбатюк**

РОЛЬ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ У РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ У ПРОЦЕСІ БОЙОВОГО ЗЛАГОДЖЕННЯ

У час повномасштабної війни з росією військові педагоги та фахівці соціономічних професій (психологи, соціальні працівники та соціальні педагоги) мають приділяти вагому увагу щодо формування такої особистісно-професійної якості як відповідальність. Як доводять А. Романишин, Т. Мацевко, О. Капінус, «в умовах залучення частин і підрозділів Збройних Сил України до відбиття збройної агресії російської федерації питання психологічної готовності особового складу до виконання бойових завдань є домінуючим та не менш важливим, ніж володіння військовослужбовцями зброєю та прийомами її застосування» [1, с. 4]. Військова служба в умовах воєнного стану характеризується складністю і специфічністю умов, адже передбачає: потенційну загрозу життю військовослужбовця через виконання бойових завдань, інтенсивне фізичне навантаження, суворе регламентування усіх видів відносин, обмеження матеріально-економічного характеру, потребу безумовної підлеглості та дотримання як формальних, так і неформальних норм поведінки, спостерігається також і навіть деяке обмеження прояву індивідуальності та ініціативи.

Наголосимо на тому, що нині надзвичайно вагомими аспектами у зазначеній площині є питання, що безпосередньо стосуються розвитку у військовослужбовців Збройних сил України (ЗСУ) військово-професійної відповідальності. Так, українського військовослужбовця з високим рівнем військово-професійної відповідальності можна описати як свідому особу, що володіє високим рівнем соціальної активності, має сформовану внутрішню гармонію взаємозалежності власного «Я» зі суспільним «Ми», що дозволить здійснювати ефективне поєднання особистих інтересів із суспільними та якісно виконувати професійні обов'язки.

Провідну роль у процесі розвитку та вдосконаленні військово-професійної відповідальності відводимо методологічним принципам, яких мають дотримуватися офіцери відділення морально-психологічного забезпечення при роботі із військовослужбовців ЗСУ. Так, на основі системного вивчення та аналізу підручника «Військова педагогіка у професійній діяльності офіцера і сержанта» [1] під авторством О. Бойка, Л. Коберського, В. Кожевнікова, А. Романишина та С. Скрипника принципи доцільно розглядати як теоретичні узагальнення педагогічної практики, що «виникають із досвіду педагогічної діяльності, мають об'єктивний характер» [1, с. 240].

Вважаємо, що виважений підхід до обрання спектру провідних методологічних принципів допоможе офіцерам відділення морально-психологічного забезпечення якісно організувати практичну діяльність з військовослужбовцями ЗСУ у площині вдосконалення такої особистісно-професійної якості як військово-професійна відповідальність. Під час обрання конкретного спектру методологічних принципів були, насамперед, враховані психолого-педагогічні закономірності, які виникли через повномасштабну військову агресію росії, рівень розвитку військової педагогіки та психології, досвід сучасних воєнних конфліктів, а також проаналізовано досвід підготовки та навчання військовослужбовців, вивчено логічні основи функціонування психіки особистості в екстремальних умовах ведення бойових дій, зміст і характер діяльності ЗСУ в умовах ведення активних бойових дій з військами агресора. Так, до провідних методологічних принципів, на основі яких буде здійснюватися практична робота офіцерів відділення морально-психологічного забезпечення щодо розвитку військово-професійної відповідальності у військовослужбовців, відповідно до порад О. Капінуса [2], відносимо такий спектр принципів, як-от: компетентності, суб'єктності, системності.

У нашому розумінні принцип компетентності, головним чином, передбачає, що до процесу розвитку військово-професійної відповідальності доцільно залучати тільки тих офіцерів, які володіють високим рівнем цієї особистісно-професійної якості, а тому можуть надавати військовослужбовцям особистий приклад. З огляду на цей принцип, основним фактором якісної діяльності у процесі бойового злагодження виступає удосконалення особистісних рис та якостей. Зокрема, цей принцип зосереджує основну увагу на результатах підготовки військовослужбовців у період бойового злагодження та забезпечує підвищення рівня їхньої готовності ефективно діяти у різних проблемних ситуаціях під час виконання бойових обов'язків. Системне використання офіцерами відділення морально-психологічного забезпечення цього принципу забезпечить військовослужбовцям реальну можливість реалізуватися у якості висококваліфікованих військових фахівців ЗСУ, що володіють високим рівнем військово-професійної відповідальності. Його впровадження передбачає безпосереднє закріплення знань і навичок у процесі соціально-значущої діяльності як у процесі бойового злагодження так і на полі бою. З практичної точки зору вагомо зосередити увагу на розвитку моральної свідомості військовослужбовців, створювати належні умови для усвідомлення вагомості їхньої ратної діяльності. Усе це буде виступати внутрішніми регуляторами їхніх практичних дій та вчинків. Тобто, офіцерам необхідно звертати належну увагу на психолого-педагогічне забезпечення саморозвитку та активізувати творче вдосконалення військовослужбовців.

Вагомим у процесі розвитку військово-професійної відповідальності є принцип суб'єктності, який безпосередньо акцентований на ініціювання у військовослужбовців ЗСУ потреби самовиховання як невід'ємної основи виховання та самовиховання. З психолого-педагогічної точки зору принцип суб'єктності має на меті цілеспрямовану діяльність з військовослужбовцями

щодо формування у них здатності усвідомлювати себе носієм «сформованої якості бути відповідальною особою» та осмислювати доцільність власної соціальної поведінки. Така здатність формується поступово на основі внутрішньої усвідомленої зміни позиції: від об'єкта виховання до суб'єкта виховання, коли військовослужбовець сам стає активним носієм соціально відповідальної поведінки та володіє високим рівнем сформованості військово-професійної відповідальності. У практичній площині цей принцип передбачає дотримання таких вимог, як: активізувати громадянську позицію військовослужбовців, сприяти самовихованню на основі врахування законів найближчого й актуального розвитку за такою логічною послідовністю: від простого до складного; від незнання до знання.

Принцип системності передбачає створення цілісної системи розвитку військово-професійної відповідальності у військовослужбовців. Наголосимо та тому, що у методологічній площині цей принцип передбачає єдність та спрямованість усіх психолого-педагогічних впливів офіцером відділення морально-психологічного забезпечення діяльності на військовослужбовців під час бойового злагодження. У нашому баченні принцип системності дозволяє збільшити степінь глибини та визначити істинність причинно-наслідкових зв'язків у контексті цілеспрямованого розвитку військово-професійної відповідальності у військовослужбовців, шляхом підвищення рівня усвідомленості мотивів власної діяльності. З практичної точки зору впровадження даного принципу забезпечує військовослужбовцям можливість самостійно долати суперечності між науковим знанням і реальністю на основі збагачення теоретичних знань практичною складовою.

У підсумку наголосимо на тому, що військовослужбовців ЗСУ мають володіти високим рівнем військово-професійної відповідальності. Нині українській армії надзвичайно потрібні такі військові фахівці, для яких служіння Україні є особистісною потребою, вони мають внутрішнє почуття військової честі та гідності, відзначаються державним мисленням, а їхній військовий обов'язок є справою, якій вони віддають себе повністю. Самовіддане виконання військового обов'язку базується на свідомій вірності Україні, гордості за належність до Збройних Сил, що безпосередньо базується на сформованій військово-професійній відповідальності. Тому офіцери відділення морально-психологічного забезпечення, які мають ґрунтовну психолого-педагогічну освіту мають цілеспрямовано працювати над впровадженням у свою практичну діяльність конкретних принципів (компетентності, суб'єктності, системності), які безпосередньо впливають на розвиток військово-професійної відповідальності.

Джерела та література

1. Військова педагогіка у професійній діяльності офіцера і сержанта: навчальний посібник. Кн. 1. Загальні основи педагогіки та військова дидактика / [О.В. Бойко, Л.В. Коберський, В.М. Кожевніков, А.М. Романишин, С.В. Скрипник]. Львів : АСВ, 2012. 454 с.
2. Капінус О. С. Соціальна відповідальність офіцера: Монографія. Львів: НАСВ, 2019. 213 с.
3. Профілактика відхильної поведінки військовослужбовців: навчально-методичний посібник / А.М. Романишин, Т.М. Мацевко, О. Капінус. Львів: НАСВ, 2017. 166 с.

Ніюля Березюк – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент **Ірина Бичук**

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО– ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Тривала антитерористична операція на сході України, а в подальшому – повномасштабне вторгнення, призвели до виникнення складної ситуації, яка має як політичні, так і соціально-економічні наслідки для України. Це спричинило занепокоєння стосовно соціально-психологічного стану тих груп населення, які змушені були емігрувати до більш безпечних регіонів. У зв'язку з цим проблема теоретичного розгляду та практичного застосування комплексної соціально-педагогічної допомоги для переселенців та їх сімей набула надзвичайної важливості в українському суспільстві. Особи, які були вимушено переміщені, потребують матеріальної, фінансової, соціально-педагогічної та психологічної підтримки.

Постійний стрес, пов'язаний з переїздом, порушенням звичного життя, втратою зв'язків та батьківською турботою, негативно впливає на особистість, особливо дітей. Це призводить до дискомфорту, зниження соціальної активності, збільшення тривожності, агресивності та негативного ставлення до інших. Проблема соціальної роботи з вимушеними переселенцями та їх сім'ями вимагає комплексного підходу та спеціальних ресурсів для полегшення їхнього соціального становища.

Діти, які змушені покинути свої будинки, школи та друзів через воєнні дії, потрапляють у складну ситуацію. Перебування в зоні конфлікту та навколишнє середовище можуть викликати психологічну травму та збільшити ризик дезадаптації. Під дезадаптацією розуміється короткочасні психологічні розлади, що виникають при стиканні з непередбачуваними обставинами та порушують звичайне пристосування до нових умов. Тому важливо, щоб соціальний педагог співпрацював з психологом та медичним працівником для забезпечення дітей невідкладною соціально-психологічною та медичною допомогою. Створення в дітях почуття безпеки, комфорту, виявлення їхніх потенціальних фізичних та психічних ресурсів, підтримка адаптаційного потенціалу та накладання реальних вимог, що відповідають їхнім можливостям, – це основний напрямок роботи соціального педагога для запобігання дезадаптації у дітей.

Основні завдання соціально-педагогічної роботи з дітьми та їх батьками у цей період включають:

1. Виявлення дітей, які потребують соціально-педагогічної або психологічної підтримки.
2. Виявлення та захист прав дітей.

3. Створення сприятливого соціально-психологічного середовища в закладах загальної середньої освіти.

4. Особлива увага до здобувачів освіти з вразливих та складних сімей, внутрішньо переміщених сімей.

5. Відвідування дітей вдома та вивчення умов їхнього життя та розвитку.

6. Протидія булінгу та жорстокому поводженню в освітньому середовищі.

7. Сприяння адаптації дітей-переселенців.

8. Оптимізація соціально-педагогічної та правової просвіти педагогічних працівників, батьків та соціального оточення.

9. Формування адекватних знань та уявлень про соціально-політичні події.

10. Підготовка особистості до життя у швидкозмінному світі.

11. Дослідження можливостей громади щодо надання допомоги дітям та батькам.

12. Посередництво між навчальним закладом, сім'ями та місцевими громадами [1, с.13-15].

Для ефективного надання допомоги внутрішньо переміщеним дітям, працівники соціально-психологічної служби повинні співпрацювати з різними державними установами і закладами, що забезпечують соціальний захист населення, а також з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Соціально-психологічний супровід представляє собою специфічну форму продовженої психологічної і соціальної підтримки, відому як патронаж. У цьому контексті патронаж розглядається як система комплексної соціальної підтримки та психолого-педагогічної допомоги, що надається в рамках діяльності соціально-психологічних служб. На відміну від корекційних заходів, він спрямований на виявлення внутрішніх ресурсів особистості (або родини), активізацію їх потенціалу та створення на цій основі психологічних, соціальних і педагогічних умов для відновлення продуктивних взаємин зі світом навколишніх. Конкретні завдання супроводу визначаються індивідуальними особливостями особистості, що потребує допомоги, та контекстом, в якому здійснюється цей супровід.

Діяльність супроводжуваних продовжується доти, поки не буде пройдений кризовий період. Результатом соціально-психологічного супроводу особистості повинна стати нова життєва якість – адаптивність, тобто здатність самостійно досягати відносної рівноваги у відносинах із собою та оточуючими як у сприятливих, так і в екстремальних життєвих ситуаціях.

Соціально-психологічний супровід, що розгортається в часі, нараховує три етапи:

1) *діагностико-аналітичний* передбачає оцінку ситуації: встановлення контакту, з'ясування, що відбувається, визначення, чи має місце гостра криза, і встановлення робочого контакту для подальшої діяльності. При цьому використовуються: бесіда з клієнтом, тестування, анкетування, спостереження, аналіз документації;

2) *діяльнісний* спеціалізується на вирішенні проблем клієнтів у кризових ситуаціях. Надає психологічну підтримку, сприяє усвідомленню причин кризи та переходу до адаптивної поведінки. Формує нові взаємини та мережі підтримки. Робить акцент на співпраці з родичами та групою осіб зі схожими проблемами. Залучає лікарів, психологів, юристів та інших фахівців для комплексного підходу. Діє як посередник між клієнтом та різними підтримуючими системами;

3) *контрольно-аналітичний* – період рефлексії над результатами вирішення певної проблеми включає в себе обговорення досягнутого прогресу та аналіз змін, таких як зміни у поведінці, відновлення когнітивного контролю над ситуацією та психологічний стан. Якщо проблему вважають вирішеною і клієнт має надію та впевненість у здатність самостійно покращувати ситуацію, цей етап може бути завершальним. У разі невеликих або відсутності змін цей етап може стати початковим для розробки подальшого супроводу (повернення до початкового етапу або рекомендації щодо участі у групі взаємодопомоги). Проте, визначені етапи є лише орієнтирами для роботи, оскільки конкретність кризової допомоги залежить від конкретної ситуації та характеру кризового стану.

Отже, соціальна робота з дітьми-переселенцями та їх сім'ями є важливим фактором подолання наслідків війни та забезпечення психологічного благополуччя дітей. Важливо пам'ятати, що кожна дитина переживає кризу по-своєму, тому допомога має бути індивідуальною та комплексною.

Джерела та література

1. Бочкор Н. П. Соціально-педагогічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період. МЖПЦ «ЛаСтрада-Україна», 2014. 84 с.
2. Мельничук І. Співпраця вчителя з практичним психологом як запорука ефективного виховного впливу на дітей. *Педагогічний вісник*. 2007. № 2. С. 39-41.
3. Мірошниченко Л. Попередження конфліктів в учнівському середовищі. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/5289/spetskurs_A5_72str_1%2B1_gr_mp_50ekz.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 25.03.2024).
4. Бульковська В. О. Особливості роботи з дітьми, які постраждали від війни в межах закладу освіти. *Методи та засоби психологічної допомоги постраждалим у подоланні ПТСР*: зб. тез, доп. наук.-практ. конф., 30 вересня 2023 р. Київ - Біла Церква: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 268 с.

Олена Белкіна-Ковальчук – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЗАСТОСУВАННЯ ТАКСОНОМІЇ БЛУМА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Підготовка фахівців гуманітарних спеціальностей має певні особливості на відміну від підготовки професіоналів технічного фаху. На думку

І. Завгороднього, К. Лазаренко та Н. Білери, головна відмінність полягає у чітко визначених цілях підготовки фахівців та потребує викладання на технологічній основі. «Гуманітарна й соціальна підготовка, на відміну від виключно технічної, передбачає досягнення таких цілей: розуміння розвитку соціальної організації і впливу на цей розвиток науки і техніки; здатність виявити і критично аналізувати проблеми, що містять соціально-економічні елементи, розумно оцінювати їх; уміти мислити логічно й переконливо висловлювати свої думки в усній та письмовій формі; загальне ознайомлення з деякими шедеврами літератури й розуміння їхньої ролі, а також впливу на цивілізацію; формування моральних, етичних і соціальних понять, істотних для формування особистої філософії, для кар'єри, що відповідає потребам суспільства, для набуття професії; формування інтересу й потреби в безперервному навчанні» [2].

Головною складовою будь-якої педагогічної технології є постановка цілей. Як зазначає В. Ортинський, «упровадження педагогічних технологій у практику освітньої системи сприяє упорядкуванню праці викладача, постановці чітких цілей і визначення шляхів досягнення, тобто управління процесом навчання» [4].

О. Антонова наголошує, що «провідним моментом технологічного підходу до побудови процесу навчання є проектування цілей і завдань навчального курсу» [1, с. 11]. Постановка та формулювання цілей відбувається через результати навчання, які можна об'єктивно виміряти та оцінити.

Визначенню ієрархії навчальних цілей сприяє таксономія в когнітивній сфері, розроблена в 1956 році американськими вченими під керівництвом Б. Блума.

Термін «таксономія» походить від грецьких слів τάξις – «порядок» і νόμος — «закон», «наука» та має декілька значень, одне з яких – групування речей або принципів, що лежать в основі цього групування.

Як зазначають І. Завгородній, К. Лазаренко та Н. Білера, ««таксономія» позначає таку класифікацію й систематизацію об'єктів, яка побудована на основі їхнього природного взаємозв'язку і використовує для опису категорії, розташовані послідовно, за наростаючою складністю, тобто за ієрархією» [2].

Науковці В. Капустник, І. Лещина, Д. Стукалкіна, І. Завгородній звертають увагу на те, що таксономія Б. Блума – це ієрархічна модель, яка використовується для класифікації навчальних цілей за рівнями складності та конкретності [3]. Вона складається з 6 рівнів, які часто використовуються для класифікації низки навчальних результатів (умінь і навичок) та передбачають визначення розвитку в здобувачів освіти навичок мислення високого рівня: аналізу, синтезу, оцінювання.

Узагальнюючи праці ряду науковців (О. Антонової [1], І. Завгороднього [2], О. Пометун, Н. Гупана [5] та ін.), узагальнимо співвідношення навчальних цілей та результатів навчання.

1. Знання. Основний результат – запам'ятовування інформації. Зокрема, знання педагогічних фактів, термінології, способів відбору окремих фактів; знання тенденцій розвитку, класифікацій, критеріїв перевірки та оцінки,

методів дослідження; знання загальних педагогічних понять, структур, педагогічних теорій, принципів та законів, необхідних для інтерпретації явищ та процесів. На цьому рівні здобувачі освіти можуть відтворити раніше засвоєний матеріал на пам'ять.

2. Розуміння. Основний результат – знайти сенс в інформації та її інтерпретація, сприймання та передача в іншій формі (перенесення змісту з однієї мови на іншу, іншими словами, викласти коротко чи розширено, схематично, навести приклади, екстраполювати і т. д.).

3. Застосування. Основний результат – використання без зовнішньої підказки в нових умовах, у навчальній та/або життєвій ситуації засвоєні знання, теорії. Наприклад, застосування концепцій, методів, правил, ідей, загальних понять, законів, закономірностей при розв'язуванні освітніх та виховних завдань.

4. Аналіз. Основний результат, якого досягають здобувачі освіти – розбиття інформації, явища на окремі складники, порівняння, встановлення зв'язків, логіки, визначення структури. Тобто йдеться про вміння розділяти ціле на елементи та встановлювати градацію й відношення між ними.

5. Синтез. Основний результат – творче поєднання інформаційних даних у якісно нове ціле, створення нової структури. Наприклад, побудова особистого твору; розробка плану діяльності; створення образу цілого на основі часткових даних, підготовка виступів та публікацій і т.д..

6. Оцінювання. Основний результат – формулювання оціночних суджень, визначення цінності на основі критеріїв. Наприклад, оцінка матеріалу та методів з урахуванням прийнятих цілей; оцінка на основі зовнішніх та/або внутрішніх критеріїв (оцінити концепцію, аргумент, значення, ефективність, вчинки людей тощо), формулювання кількісних або якісних оцінок.

В. Капустник зауважує, що «існують деякі зауваження, які ставлять під сумнів існування послідовного ієрархічного зв'язку, а викладачі можуть помилково відхилити найнижчі рівні як непотрібні, коли насправді навчання на них дозволяє формувати навички на вищих рівнях» [3].

Отже, кожен рівень досягає окремих цілей, які ґрунтуються на цілях та результатах попереднього рівня.

1. Знання – це перший результат у досягненні навчальних цілей та відправна точка для розвитку мислення. Як зазначалось вище, досягнення цього результату передбачає здатність запам'ятовувати та відтворювати у пам'яті матеріал: теорії, концепції, класифікації, терміни тощо.

2. Розуміння полягає в здатності адекватно розуміти зміст повідомлення, матеріал, ідеї. Досягнення цього результату попередньо вимагає наявності знань.

3. Застосування, як результат навчання, забезпечує здатність використовувати ідеї, принципи, концепції, теорії в нових ситуаціях. Попередньо вимагає наявності знань та розуміння.

Традиційна школа була орієнтована на досягнення цих трьох результатів навчання. Однак, сучасні підходи до мети навчання, орієнтація на підготовку

компетентних фахівців вимагають забезпечення досягнення наступних трьох результатів навчання. Як зазначають О. Пометун та Н. Гупан, «перші три (знання, розуміння, застосування) є результатами нижчого порядку (потребують мисленнєвих операцій низького рівня), а наступні три (аналіз, синтез, оцінювання) – вищого (вимагають застосування мислення високого рівня)» [5, с. 51-52].

4. Аналіз забезпечує здатність виділяти структурні компоненти, складові ідеї та встановлювати логічні зв'язки між цілим та частинами. Попередньо вимагає знання, розуміння та застосування.

5. Синтез забезпечує здатність поєднувати окремі елементи з різних джерел у нову єдину систему. Попередньо вимагає знання, розуміння, застосування, аналізу.

6. Оцінювання, як результат вищого порядку, забезпечує здатність виносити власне судження про цінність ідей, методів, рішень тощо. Попередньо вимагає знання, розуміння, застосування, аналізу та синтезу.

Такий підхід до визначення навчальних цілей та результатів навчання є широко використовуваним у світовій педагогіці. Застосування таксономії Б. Блума сприяє реалізації компетентнісного підходу в освіті, дозволяє педагогам усвідомлено планувати освітній процес, досягати нового цілісного освітнього результату, який є підсумком засвоєння певного змісту та розвитку особистості здобувачів освіти.

Джерела та література

1. Антонова О. Є. Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема // *Сучасні технології навчання* : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Філімонова Т. В., Тарнавська С. В., Орищенко І. О. та ін. ; наук. консультант Антонова О. Є. ; наук. ред. Березівська Л. Д.]. Київ, 2015. С. 8-15.
2. Завгородній І. В., Лазаренко К. П., Білера Н. В. Використання таксономії Блума під час оцінювання навчальної компетенції з гігієнічних знань. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/14466/1/%D0%92%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%A2%D0%90%D0%9A%D0%A1%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%87%20%D0%91%D0%9B%D0%A3%D0%9C%D0%90%20.pdf>
3. Капустник В. А., Лещина І. В., Стукалкіна Д. С., Завгородній І. В. Застосування таксономії Блума в дистанційній освіті. URL: https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/27584/1/%D0%97%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%97%20%D0%91%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. Види педагогічних технологій : URL: http://pidruchniki.com/17190512/pedagogika/vidi_pedagogichnih_tehnologiy
5. Пометун О., Гупан Н. Таксономія Б. Блума і розвиток критичного мислення школярів на уроках історії. *Український педагогічний журнал*. 2019. №3. С. 50-58.

Анна Бугайова – студентка навчально-наукового інституту педагогіки і психології, кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Ярослава Юрків**

ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Актуальність теми профілактики агресивної поведінки дітей, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту, надзвичайно велика у сучасному світі, де воєнні конфлікти та збройні сутички залишають за собою руйнівні наслідки для психічного здоров'я дітей. Війна не лише призводить до фізичних травм, а й сильно впливає на емоційну та психічну стійкість дітей. Профілактика агресивної поведінки у дітей, які пережили воєнний конфлікт, стає надзвичайно важливою для їхнього подальшого відновлення та адаптації до мирного життя.

У літературі профілактика (з грецького *prophylacticos* – попередження, превенція) розглядається як: науково обґрунтовані та своєчасні дії, спрямовані на попередження можливих фізичних, психічних чи соціокультурних обставин у окремих індивідів та групи ризику; збереження, підтримку та захист нормального рівня життя та здоров'я людей [1].

Метою профілактики є створення умов для повноцінного функціонування суспільства та життєдіяльності окремих осіб, виявлення, усунення чи нейтралізація чинників, що породжують негативні соціальні явища та соціальні проблеми, зокрема агресію, сприяють їх загостренню та заважають розвитку дитини, а також формування в дітей якостей, необхідних для подолання проблем і задоволення потреб нешкідливим чином, а не тільки попередження проблеми агресивної поведінки.

Численні дослідження, предметом яких є процес профілактики тих чи інших порушень поведінки дітей, у тому числі агресивної поведінки, засвідчують, що він пов'язаний з системою профілактичних заходів, яка навіть за наявності в особистості дитини певної дезадаптації не дозволяє їй стати більш глибокою і стійкою, а іноді, взагалі, сприяє її зникненню. Специфіка досліджуваного нами процесу полягає не тільки в запобіганні деструктивним особистісним утворенням і відповідній поведінці, а й збереженні та зміцненні нормального стану особистості дитини. Водночас, діти, яким притаманні різні форми агресивної поведінки, здебільшого відмовляються від спроби самоактуалізуватися і, не впоравшись із зовнішніми обставинами, намагаються адаптуватися до них.

Особливе місце в профілактичній роботі належить формуванню кола інтересів дітей на основі особливостей їх характеру і здібностей. Даний процес спрямований на максимальне скорочення періоду вільного часу – «часу дозвільного існування і неробства» за рахунок залучення до позитивно формуючих особу занять: читання, самоосвіти, заняття музикою, спортом, і т.д.

Виходячи з того, що розвиток дитини здійснюється в діяльності, а вона прагне до твердження себе, своєї позиції як доросла людина, то необхідно забезпечити включення її в таку діяльність, яка лежить у сфері інтересів дорослих.

Залежно від вибору об'єкта впливу можна визначити такі типи соціально-педагогічної профілактики: 1) загальна профілактика – охоплює школярів певної вікової групи в закладі загальної середньої освіти; 2) спеціальна профілактика – орієнтована на групи, котрі знаходяться в умовах, які підвищують ймовірність загострення такої проблеми як агресивна поведінка; 3) індивідуальна профілактика – спрямована на окремих дітей з метою подолання специфічних для них проблем [2].

Окрім того, для розуміння процесу профілактики варто визначити структуру цього процесу. Відповідно до класифікації профілактичні втручання поділяються на первинні, вторинні та третинні. Під первинною профілактикою розуміють сукупність заходів, що мають інформаційно-роз'яснювальний характер, спрямовані на підвищення обізнаності з певних питань, формування цінності здоров'я та відповідних якостей особистості, а також навичок, які допоможуть їй відмовитися від певних стандартів поведінки та негативних звичок. Вторинна профілактика передбачає обмеження поширення певних негативних явищ, що наявні у суспільстві чи у соціальній групі, попередження загострення таких явищ та їх наслідків, запобігання поглибленню соціальної дезадаптації осіб, яким властива асоціальна чи небезпечна поведінка. Третинна профілактика спрямована на адаптацію учасників подій до вже наявної у них проблеми, відновлення особистісного й соціального статусу людини, а також на попередження рецидивів асоціальної або небезпечної поведінки осіб, яким була властива така поведінка раніше [3].

Таким чином, соціально-педагогічна діяльність з профілактики агресивної поведінки – це спланований і певним чином організований психолого- та соціально-педагогічний процес, до якого залучаються групи дітей з проявами агресивності, їх батьки, вчителі. Він спрямований на виправлення й реконструкцію індивідуальних якостей особистості й недоліків поведінки, створення необхідних умов для їх формування й розвитку, успішну адаптацію та повноцінну інтеграцію цих дітей до соціуму.

Джерела та література:

1. Рень Л. Профілактична робота з дітьми вулиці як соціально-педагогічна проблема. URL: http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1709/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%82_%D1%80%D0%BE%D0%B1_2011.pdf (дата звернення: 23.03.2024)
2. Соціальна педагогіка : словник-довідник [за заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко]. Вінниця : ООО «Планер», 2009. 548 с.
3. Соціальна педагогіка : навч. посібник / за заг. ред. О. В. Безпалько ; авт. кол.: О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, Т. Г. Веретенко [та ін.]. К. : Академвидав, 2013. С. 85–101.

Ангеліна Будь - студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник — доктор педагогічних наук, доцент **Тетяна Мартинюк**

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ІЗ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Незважаючи на інтенсивне вивчення проблеми насильства протягом останніх десятиліть, чіткого визначення цього поняття не існує. В даний момент насильство розглядається як реальна дія або загроза умисної фізичної, сексуальної, психологічної або економічної дії, спрямованої на контроль, залякування та навіювання почуття страху іншій особі. У процесі насильства одна особа намагається насильно нав'язати свої цілі та норми іншій, утискаючи її. Це вважається узурпацією свободи людини і не є випадковими діями, які не можна пояснити [2, с. 10].

Аналізуючи деструктивні моделі насильницької поведінки можна виявити три суттєві феноменологічні ознаки, які вказують на соціопсихологічну природу насильства та формують силові установки міжособистісної взаємодії:

- в насильницькій поведінці суб'єктивна мотивація завжди переважає над об'єктивною, не сприяючи зниженню емоційної напруги в конфлікті, а навпаки – лише підсилює емоційну невірноваженість і фрустрацію його учасників, інколи спричиняючи стрес;

- біопсихологічна природа суб'єкта насильства проявляється у неадекватно жорстких реакціях на будь-які подразники;

- культурна мотивація агресивної поведінки збільшується, коли суспільне середовище насичене насильницькими прикладами, які присутні у традиціях, освіті, мистецтві та засобах масової інформації (все це створює враження, що насильство є частиною нормального стилю поведінки, оскільки воно вбудовується у культурні стандарти і з нього знімається табу). [4, с. 9].

На сьогоднішній день серйозною та дуже актуальною є соціальна проблема насильства в сім'ї. Ця форма насильства характеризується систематичними діями, спрямованими на близьких людей, з метою набуття влади та контролю над ними, проти їх волі. Домашнє насильство є проблемою, що поширюється без залежності від географічних, економічних, культурних, релігійних або соціальних меж. Це явище відзначається в сім'ях різних соціальних класів, як серед заможних, так і серед менш забезпечених. Чоловіки частіше виступають у ролі насильників, але насильство може також бути здійснене жінками та дітьми. Випадки насильства від осіб похилого віку вкрай рідкісні [1, с.13].

Серед причин домашнього насильства можна виділити такі: економічна незабезпеченість родини, напруга в сімейних відносинах, вживання алкоголю та наркотиків, психічні розлади. Соціальні фактори також можуть сприяти поширенню домашнього насильства, зокрема безробіття, фізична перевага

насильника, низький рівень культури в сім'ї, а також різниця у доходах між чоловіком і жінкою в сімейному бюджеті, що може призводити до конфліктів, особливо у родинях з низьким фінансовим статусом та економічною нестабільністю. До психологічних факторів, що сприяють насильству в родині, відносять відсутність поваги між членами сім'ї, відсутність любові до партнера або дитини, емоційну віддаленість та апатію [1, с. 35].

Провідну роль в реалізації запланованих заходів в закладі загальної середньої освіти відіграє саме соціальний педагог.

Перш за все, соціальний педагог у закладі загальної середньої освіти відповідальний за здійснення процедури приймання повідомлень про випадки жорстокого поводження з дітьми або реальну загрозу його вчинення. Він не лише отримує ці повідомлення, але й активно реагує на них, забезпечуючи вжиття необхідних заходів для захисту дітей, що може включати індивідуальні консультації з дітьми, встановлення контактів з органами правопорядку. Крім того, соціальний педагог повинен негайно (протягом однієї доби) передати відповідне письмове повідомлення до служби у справах дітей та органів внутрішніх справ, щоб забезпечити швидку реакцію та захист дітей від будь-яких форм насильства чи небезпеки для їхнього благополуччя.

Розробка ефективної допомоги для дітей, які стали жертвами насильства, не може бути стандартизованою, оскільки кожна ситуація унікальна.

У закладах освіти, наприклад у школах, ще до початку нового навчального року складається та затверджується план заходів по профілактиці домашнього насильства, який виконується фахівцями соціально-психологічної служби та класними керівниками. Цей план зазвичай складається з двох блоків:

- Нормативно-правового та інформаційного забезпечення.
- Роботи з учасниками освітнього процесу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [3, с.10].

Отже, для України проблема домашнього насильства над дітьми залишається актуальною попри те, що на законодавчому рівні усякі прояви насильства по відношенню дитини, в тому числі і фізичне покарання, заборонені. Дитинство – це період, коли особа перебуває під опікою та практично повністю залежить від дорослих (батьків, осіб, що їх замінюють, інших близьких родичів). У дитинстві особа має всі права людини, включаючи захист від будь-яких форм насильства. Проте, не зважаючи на наявність низки законодавчих актів щодо захисту дітей від насильства, насильство над дітьми є серйозною проблемою нашого суспільства. Особливо це стосується випадків домашнього насильства, які часто лишаються невиявленими. Причини насильства над дітьми можуть бути різноманітними, включаючи соціокультурні та економічні фактори, а його наслідки можуть бути серйозними та тривалими, оскільки вони включають фізичні травми, психологічні проблеми та соціальну дезадаптацію.

Відповідно до положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», всі заклади освіти входять до категорії «інших суб'єктних органів та установ, яким покладено функції здійснення заходів

у сфері запобігання та протидії домашньому насильству». Відповідно до цього положення, у закладах освіти щорічно розробляються та затверджуються плани заходів з профілактики домашнього насильства над дітьми. Провідну роль у реалізації цих заходів відіграють соціальні педагоги. Вони виявляють випадки насильства над дітьми та оперативно реагують на них, надаючи підтримку та допомогу жертвам насильства. В той же час, важливим аспектом роботи соціальних педагогів в цьому напрямку виступає профілактика жорстокого поводження з дітьми, яка потребує як безпосередню роботу з дітьми, так і співпрацю з батьками, педагогічними працівниками та відповідними державними організаціями.

Джерела та література

1. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Т. О. Перцева та ін.; за заг. ред. В. В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.
2. Ролінський В. Соціально-педагогічна проблема запобігання насильства над підлітками та подолання його. *Психолог*. 2004. № 19. С. 10–16.
3. План заходів по профілактиці домашнього насильства на 2022-2023 навчальний рік. Комунальний заклад «Вінницька гімназія №24». URL: <https://sch24.edu.vn.ua/3874-2/> (дата звернення: 17.05.2023).
4. Шерстобоев В. В. Особливості соціального середовища, що формує установки на політичний екстремізм : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 22.00.04. Харків, 2012. 18 с.

Ірина Величко – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Вікторія Петрук**

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ

У сучасному світі питання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям стає все більш актуальним і важливим. Незалежно від країни або культурного контексту або менталітету, боротьба з бідністю та забезпечення достатнього рівня життя для всіх громадян – це основні завдання суспільства та держави в цілому. У цьому контексті соціальна допомога являється важливим інструментом, що допомагає малозабезпеченим сім'ям пережити труднощі, забезпечити базові потреби себе та своїх дітей та дає час, для здобуття економічної незалежності.

Проблема «малозабезпеченості» має велике соціальне значення, оскільки в Україні значна частина населення стикається з низьким рівнем доходів і, відповідно, знаходиться поблизу межі бідності. Низький рівень забезпечення в інституту сім'ї може викликати різноманітні проблеми, такі як нестабільність шлюбних відносин, соціальна дезадаптація, втрата батьківської відповідальності і тощо.

У законодавстві України є термін «державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям», що трактується як щомісячна допомога, яка

надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї. А у Законі України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» малозабезпечена сім'я – «це сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї. Відповідно до цього закону, на державну соціальну допомогу мають малозабезпечені сім'ї, які постійно проживають на території України, а також інші малозабезпечені сім'ї у випадках, встановлених законом» [3].

«Прожитковий мінімум для сім'ї – визначена для кожної сім'ї залежно від її складу сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення» [4].

Розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом. Після стабілізації економічного становища в Україні «розмір державної соціальної допомоги враховує рівень забезпечення прожиткового мінімуму, який встановлюється відповідно до можливостей Державного бюджету України та затверджується з урахуванням прийняття закону про Державний бюджет на відповідний рік. Для громадян, які мають статус особи, що проживає і працює (навчається) на території населеного пункту зі статусом гірського, прожитковий мінімум збільшується на 20 відсотків» [3].

Також, у Законі України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» вказано, що держава намагається забезпечити малозабезпеченій сім'ї економічну незалежність. Це здійснюється за допомогою одноразових безвідсоткових поворотних допомог на підприємницьку діяльність, які видає державна служба зайнятості. Ми вважаємо, цю ініціативу дуже доречною, адже це стимулює малозабезпечені сім'ї до підприємницької роботи. Це сприятиме зменшенню бідності та покращенню соціального становища цих сімей та може сприяти створенню нових робочих місць, розвитку малого бізнесу та загальному економічному зростанню.

Питання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям не обмежується лише наданням матеріальної підтримки. Воно також стосується доступу до освіти, медичного обслуговування, житла та інших сфер, що формують повноцінне життя. Відповідно до Класифікатора соціальних послуг, «малозабезпечені сім'ї мають право на: інформування, консультування, консультативний кризовий телефон, посередництво, представництво інтересів, соціальну профілактику, соціальний супровід сімей/осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, натуральну допомогу» [2].

Ми погоджуємось з думкою В.В. Буяшенко про широкий контекст поняття соціальна допомога. У статті «Соціальна допомога у контексті повсякденності» дана науковиця стверджує: «соціальна допомога – це механізм суспільного самоконтролю, формування якого стало результатом раціонального усвідомлення необхідності такої допомоги у суспільстві для його подальшого

поступу і який у той самий час не порушує принципів ліберальності, виконує найважливішу для суспільства функцію стабілізації і збереження соціуму, підтримання й гармонізації суспільних відносин, забезпечення умов для постійного його розвитку» [1].

З поданого вище можна зробити висновок, соціальна допомога в Україні виступає особливою формою соціального забезпечення населення та механізмом суспільного самоконтролю, властивою своїм унікальним характеристикам. Гарантування державою прав громадян на соціальну допомогу виступає ключовим аспектом її соціальної політики, спрямованої на забезпечення захисту від бідності та потреби кожної особи, що з об'єктивних причин потребує матеріальної підтримки. Однак у сучасних умовах соціально-економічного розвитку розмір соціальної допомоги у більшості випадків не забезпечує громадянам достатнього рівня життя, оскільки прожитковий мінімум не враховує всіх необхідних потреб людини. Тому для покращення системи державної соціальної допомоги насамперед потрібно переглянути методику розрахунку прожиткового мінімуму. Крім того, важливо чітко визначити підстави та умови призначення різних видів соціальної допомоги, систематизувати законодавство в цій сфері та привести його у відповідність до міжнародних стандартів.

Джерела та література

1. Буяшенко В. В. Соціальна допомога в контексті повсякденності : *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. 13 с.
2. Класифікатор соціальних послуг: затверджено Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#n22> (дата звернення: 19.03.2024)
3. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 16 вер. 2023. № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> (дата звернення: 19.03.2024).
4. Про прожитковий мінімум : Закон України від 20.01.2018 №38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> (дата звернення: 19.03.2024)

Валентин Возний – магістрант *Навчально-наукового інституту педагогіки та психології, кафедри соціальної педагогіки Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Нінель Сидорчук

ЕКОПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕНЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

XXI століття в оцінках фахівців різних галузей наукового пізнання розглядається як період катастроф, суспільних потрясінь, соціальних експериментів у різноманітних сферах людського життя. В Україні в умовах воєнного часу окреслені процеси набувають особливого звучання, супроводжуються переходом до нової організації життя, нових взаємин як у

масштабах планети, країни, так і у масштабах окремої особистості. У такому форматі відбуваються якісні зміни життєвого простору людства у цілому та кожної особистості зокрема.

Людина сьогодні живе в особливій парадигмі природного, соціального та інформаційного оточення, де потрапляє у специфічні умови природного (екологічного), соціального і антропогенного середовищ, пов'язаних з цим психічних переживань, внутрішніх станів як самої людини, так і суспільства. Вона не може відмежуватися від існуючих глобальних проблем, які мають безпосереднє відношення до її життя та наявних ситуацій, навіть якщо вони спрямовані не на неї особисто.

За таких умов варто говорити про екологію життєвого простору людини в сучасному суспільстві, включаючи у зміст актуалізованого поняття не тільки відображення суб'єктом життєдіяльності взаємовідносин зі світом природи, екологічним довкіллям, але й більшою мірою здатність людини до адекватного психічного відображення природного та штучного середовища, власного внутрішнього світу, поведінкових реакцій і станів, рефлексію стосовно місця і ролі людини у біологічному, фізичному, антропогенному, інформаційному світі, а також адекватну саморегуляцію даного ставлення людини як суб'єкту життя у планетарному розумінні. Окреслені проблеми стали предметом дослідження екологічної психології, досить нової сфери психологічного знання (О. Верник, С. Дерябо, І. Кряж, А. Львовчикова, В. Моляко, В. Скребець, Ю. Швалб, С. Яковенко та ін.).

Екологічна психологія (від грец. *oikos* – дім, батьківщина, *psyche* – душа та *logos* – вчення) – галузь психології, предметом дослідження якої визначають багатоаспектність проявів екологічної свідомості людини (соціогенез, онтогенез тощо). Як нова галузь знання (на перетині екології, психології, педагогіки, психотерапії, соціології, історії, права, філософії, етики та ін.) екологічна психологія почала формуватися у вітчизняній теоретичній площині на початку 90-х років ХХ ст., коли шляхи подолання екологічної кризи стали чітко пов'язуватися зі змінами особистісної та суспільної свідомості [1].

Основою екопсихологічних досліджень є твердження про те, що психічний розвиток, навчання й поведінка людини у різних умовах, а також і її психологічне й психічне здоров'я не можна розглядати поза зв'язком із довкіллям та природою у цілому.

Виокремлюють три *методологічні особливості* екологічної психології. По-перше, об'єктом дослідження стає не природне середовище, а світ природи, як цілісний живий організм, як сукупність природних явищ в їх розмаїтті, єдності та унікальності.

По-друге, вивчаються типи взаємодії людини зі світом природи з урахуванням того, що екологічна свідомість віддзеркалює чималий спектр інтелектуально-емоційних аспектів сприйняття світу, відображення, споглядання, почуття, пізнання, оцінки, рефлексію тощо. Крім того, екологічна свідомість, як правило, базується на науковому світогляді, релігійному світосприйнятті, рефлексивному ставленні до світу природи, естетичних

смаках.

По-третє, увага акцентується на суб'єктивному, особистісному ставленні до природи. З цією метою екологічна психологія використовує понятійний апарат психології особистості, гуманістичної психології, соціальної психології, вікової психології, медичної та педагогічної психології.

Об'єктом вивчення екологічної психології є психологічні аспекти систем «Людина-Середовище» і «Людина-Природа». *Предметом* екологічної психології є дослідження психологічних закономірностей і феноменів взаємодії людини з навколишнім середовищем з метою визначення шляхів розвитку людини й середовища в процесі цієї взаємодії.

Відповідно, головним *завданням* екологічної психології є розробка дієвих синергетичних моделей співіснування людини і природи, принципів і методів діагностики екологічної свідомості різних верств населення, формування системи умінь і навичок (технологій і стратегій) взаємодії людини з природою у широкому розумінні цього слова [1].

На думку вітчизняного науковця Ю. Шайгородського (2006), нині *основними напрямками* досліджень екологічної психології є: екопсихологія як галузь психологічних наукових пошуків; психологія екологічної свідомості; еколого-психологічні аспекти старіння, еколого-психологічні проблеми Інтернет-мережі, психолого-педагогічні аспекти екологічної освіти тощо [2].

Екологічна психологія тісно пов'язана з розвитком ефективних *форм* екологічної освіти, яка націлена на *розкриття* універсальної цінності природи, небайдужого шанобливого ставлення до неї, *формування* індивідуальної екологічної відповідальності, здатності оцінити якість взаємодії людини і природи.

Формулюючи базові постулати, екологічна психологія враховує, що людина від народження до смерті знаходиться у певному екологічному просторі, який прямо або опосередковано впливає на неї. Разом з тим, і сама людина формує цей простір, будує його, або, навпаки, руйнує. Відповідно, з еколого-психологічної точки зору умови життєдіяльності людини утворюють систему соціокультурних середовищ, серед яких у сучасному суспільстві провідними є: природне, побутове, соціальне, освітнє та інформаційне середовища.

У цілому еколого-психологічний підхід демонструє зв'язок якості життя із суб'єктивною оцінкою людьми особливостей, умов життєдіяльності й способів своєї власної взаємодії з навколишнім соціо-природним світом. Від того, як людина сприйматиме цей простір, як побудує свої стосунки з ним, залежатиме її психологічний стан (темна кімната з затхлим повітрям, невдало підібрані кольори жилого або робочого приміщень, шумове забруднення тощо).

Під час військових подій психологічний дискомфорт, усвідомлення того, що особистість є часткою складної організованої системи, де від неї майже нічого не залежить, породжує настрої безсилля, самотності і безвиході. Люди переживають виснаження, спустошення, втому, відчувають тривогу й паніку, страх, невпевненість у завтрашньому дні, тому потребують допомоги з боку

спеціально підготовлених фахівців. Як правило, відповідну допомогу здійснюють психологи. В особливих умовах (умовах очікуваних чи наявних загроз) вона передбачає озброєння людини (клієнта) прийомами оволодіння своїми хворобливими переживаннями, виявлення внутрішніх резервів для усвідомленого вирішення психотравмуючої ситуації, активізації механізмів саморегуляції.

Психологи пропонують корисні поради, як опанувати себе, як допомогти близьким та підтримувати здоровий психічний стан в критичних умовах. Екологічність їх дій (взаємодії) ґрунтується на принципі «людиноцентризму» та передбачає не лише дбайливе, бережне ставлення до станів клієнта і самого психолога, але й прийняття негативних переживань (як з боку клієнта, так і з боку психолога) як сприятливих для стабілізації системи клієнт-психолог і переходу на етап появи нових можливостей.

В умовах воєнного стану, введенного в Україні, дієвим засобом оновлення підходів щодо надання допомоги/підтримки населенню вважаємо еколого-психологічний підхід, який передбачає зосередження на проблемах людини, її пристосуванні до життя в нових реаліях, збагаченні її внутрішнього світу в умовах виникаючих загроз.

У зазначеному контексті варто актуалізувати та адаптувати дієві екопсихотерапевтичні практики (терапія мистецтвом, природотерапія, ароматерапія, штучні та природні екологічні чинники тощо) для подолання депресивних станів та загального поліпшення настрою і працездатності людини в умовах військової загрози.

Джерела та література

1. Еколого-психологічні чинники якості життя в умовах розвитку сучасного суспільства: колект. Монограф. / за наук. ред. Ю. М. Швалба. Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2013. 208 с.
2. Шайгородський Ю. Ж. Екологічна психологія. *Екологічна енциклопедія: У 3 т. / редкол. : А. Толстоухов (голов. ред.) та ін. К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2006. Т. 1. С. 319–320.*

Роман Гаврилюк – студент факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Валерій Петрович**

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ВТРАТУ ЧЛЕНА РОДИНИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Починаючи з 2014 року Україна потерпає від збройної агресії з боку російської федерації, від якої гинуть як військовослужбовці Сил оборони України, так і цивільне населення, а багато родин втрачають своїх синів, чоловіків, батьків, дочок, сестер та матерів. Це, в свою чергу, має безпосередній вплив як на психологічне самопочуття дитини чи дорослої особи, так і

відображається на фізичному, соціальному стані людини, що пережила втрату члена родини внаслідок військових дій.

Над проблемою підтримки дорослих і дітей, що втратили рідних під час війни в Україні працюють такі вітчизняні дослідники як І. Гітченко, М. Томчук та М. Яцюк [5]; проблематикою соціально-психологічної підтримки дітей, які переживають втрату рідної людини займають такі науковці як Ю. Заманаєва, В. Новікова, О. Протас та інші. Над практиками та техніками психолого-педагогічного супроводу, соціальної підтримки в умовах воєнних дій та збройних конфліктів, наданням соціально-гуманітарної та соціально-психологічної допомоги в Україні працюють такі психологи й представники інших соціальних наук: А. Дуля, Н. Грабчак, Т. Браницька, Л. Матохнюк, О. Міхеєва, Т. Лях, Т. Спіріна, В. Петрович, Т. Семигіна, Л. Шевченко, О. Шпортун [3; 4].

У зв'язку з тим, що кількість сімей, які втрачають близьких внаслідок війни в Україні збільшується, відповідно й зростає потреба у наданні їм негайної професійної допомоги, як соціально-психологічної, так і соціально-гуманітарної.

Психосоціальна підтримка (ПСП) – це один зі стратегічних напрямів діяльності соціальних служб різного відомчого підпорядкування, який реалізується ще з 2014 року. Останнім часом її активними отримувачами стають і сім'ї, які пережили втрату члена родини внаслідок повномасштабних військових дій. ПСП – це дії, які спрямовані на побудову стійкості окремих індивідуумів, сімей і спільнот з метою зміцнення їх потенціалу до відновлення та адаптації. Психосоціальна підтримка дозволяє людям відновитись після наслідків кризових подій та допомагає справитися із такими подіями в майбутньому [2, с. 4].

Як зазначають В. Климчук та Т. Титаренко, вплив переживання людиною травматичних подій несе за собою два аспекти: перший – той, що лежить на поверхні – руйнівний (це розлади, що пов'язані зі стресом та травмою – найпоширенішими є ГСР – «гострий стресовий розлад» та ПТСР – «посттравматичний стресовий розлад») та у вигляді інших психологічних розладів до яких належить депресія, панічний розлад, розлади із соматичними симптомами та інші [4, с. 14].

Вітчизняні фахівці Т. Журавель та А. Козлова наводять три види факторів, які разом призводять до появи ПТСР, а саме: інтенсивність травмуючої події, її тривалість, несподіваність виникнення та неконтрольованість; наявність соціальної та психологічної підтримки з боку оточуючих та сила захисних механізмів самої людини, що переживає стрес, нервові зриви, паніку, втрату тощо; особистісні фактори ризику: вік особи на момент травмуючих подій у її житті та наявність травмуючих подій, негативних спогадів, психічних розладів у попередні періоди життя людини [1].

Важливо зазначити, що будь-яка реакція людини, яка зіштовхнулася з війною, має право на існування. І якою б не була ця реакція людини – це нормальна реакція на ненормальну ситуацію!

Сім'ї, що пережили втрату члена родини внаслідок військових дій зіштовхуються з новими змінами у їхньому житті, у них виникають певні проблеми та нові потреби. Ми визначили, що основні проблеми, з якими стикаються сім'ї, що втратили члена родини, це: психологічні, економічні, соціально-педагогічні, матеріальні, соціально-медичні та юридичні. Відповідно до цього переліку нами було виділено й головні потреби/запити сімей, що втратили члена родини, а саме: допомога соціального працівника або юриста у наданні безоплатної допомоги з оформленням пільг гарантованих державою; гуманітарна допомога сім'ям, які її потребують; безоплатна психологічна підтримка.

Для якісного надання послуг родинам, що пережили психологічну травму, важливо, як стверджує дослідниця Л. Петушкова, «врахувати певні підходи до надання допомоги людям, які пережили психотравму». Це такі підходи як:

- психологічна підтримка, що полягає у наданні кваліфікованої допомоги для опрацювання досвіду, що виник у зв'язку зі стресовою травмою;
- медичний підхід, який розрахований на досить явні медичні прояви і наслідки стресу. Він включає в себе безпосереднє лікування, профілактику захворювань в санаторіях та реабілітаційні послуги;
- соціальна підтримка, яка спрямована на те, щоб допомогти клієнтові вирішити соціальні проблеми, насамперед це – знайти житло, роботу та налагодити взаємодію в соціумі [3, с. 50].

Соціально-психологічна підтримка сім'ям, що втратили члена родини внаслідок військових дій, здійснюється за допомогою надання сім'ї соціальної послуги «Соціальний супровід сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах». Вітчизняні дослідники радять у роботі з сім'єю, що пережила втрату та перебуває у процесі горювання, спрямувати членів родини під супроводом фахівця на вирішення таких завдань:

- по-перше, визнати втрату, оскільки люди, схильні до заперечень, становлять групу ризику щодо розвитку патологічних реакцій;
- по-друге, відчувати і прожити біль втрати. Якщо вона боїться або не може зробити цього сама, то потрібна допомога спеціаліста – психолога;
- по-третє, змінити життя на новий лад, перелаштуватися, особливо в тих аспектах, де відчувається відсутність померлого;
- по-четверте, вилучити емоційну енергетику зі старих відносин і перенести її в нові [3, с. 53].

Узагальнюючи вищесказане, ми можемо зробити висновок, що дієвими рекомендаціями щодо методів та практик, які варто використовувати у роботі з сім'ями, що втратили члена родини внаслідок військових дій в Україні, є: робота в команді, співпраця ФСР з іншими суб'єктами, що допоможуть фахівцям у вирішенні завдань у роботі з сім'єю, що пережили втрату члена родини внаслідок військових дій; проведення групових форм роботи для фахівців із соціальної роботи, навчання їх наданню психологічної підтримки в

умовах війни; проведення арт-практик для дітей різних вікових груп та робота в групі для дорослих (групи взаємопідтримки, тренінги, арт-практики) тощо.

Джерела та література

1. Козлова А., Журавель Т. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): інформація для батьків. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/about-post-traumatic-stress-disorder>
2. Психосоціальна підтримка та емоційна реабілітація демобілізованих військових та внутрішньо переміщених осіб з зони проведення АТО. Київ, 2018. URL: <https://dsk.kyivcity.gov.ua/files/2018/2/14/27.pdf>
3. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посібник у 2-х ч. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. Ч. 2 : Ознаки вразливості та специфіка підтримки сім'ї і дитини. 352 с.
4. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомогі в умовах тривалої травматизації. Кропивницький, 2018. 160 с.
5. Томчук М. І., Яцюк М. В. Соціально-психологічна підтримка дітей, які переживають батьківську втрату / ред.: Є. М. Потапчук, О. П. Лящ. Вінниця: КВНЗ «Вінн. акад. неперерв. освіти», 2016. 57 с.

Анастасія Гадзінська – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент **Ірина Бичук**

РОЛЬ ПОСЕРЕДНИЦТВА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ВИРІШЕННІ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ СЕРЕД УЧНІВ ЗЗСО

Постановка проблеми. Проблема полягає в ефективному вирішенні конфліктів серед учнів, де роль соціального педагога як посередника потребує належного розуміння та використання відповідних стратегій та методів для забезпечення сприятливого соціального середовища та покращення взаємин між учнями. Питанням посередництва у соціальній роботі займалося багато вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких варто відзначити: Дж. Рубін, Д. Пруїт, М. Пірен, І. Ващенко, Т. Сулімова, В. Соснін, А. Здравомислов, В. Васильєва, І. Зверєва, А. Капська, І. Козубовська, Г. Лактіонова, І. Миговича та ін.

Мета дослідження – теоретичний аналіз ролі соціального педагога як посередника у вирішенні конфліктних ситуацій серед учнів ЗЗСО.

Результати дослідження. Посередництво (медіація) – метод розв'язання конфліктів/спорів, за допомогою якого дві або більше сторін конфлікту/суперечки намагаються в межах структурованого процесу за участю посередника/медіатора досягти згоди для його розв'язання [3]. Соціально-педагогічна специфіка медіації в підлітковому конфлікті – це процес його вирішення за допомогою посередника, в ролі якого перебуває соціальний педагог ЗЗСО. Медіація виконує важливу роль у створенні дружнього середовища для учнів, де вони можуть вільно висловлювати свої почуття та

думки. Специфіка медіації полягає у розумінні обох сторін, а також сприяє розвитку комунікативних навичок та розв'язання конфліктів без насильства [2].

Посередництво соціального педагога у вирішенні конфліктів між учнями відіграє ключову роль у забезпеченні гармонії та сприяє створенню позитивного навчального середовища. Декілька з них:

- Сприяння комунікації: Соціальний педагог сприяє встановленню ефективного діалогу між конфліктуючими сторонами, допомагаючи їм висловити свої почуття та потреби.

- Пошук компромісів: Він допомагає учням знайти взаємно прийнятні рішення та шляхи вирішення конфлікту, сприяючи пошуку компромісних рішень.

- Емоційна підтримка: Соціальний педагог надає емоційну підтримку учням під час вирішення конфлікту, допомагаючи їм розібратися у своїх почуттях та емоціях.

- Розвиток навичок конфліктного врегулювання: Він сприяє розвитку навичок саморегуляції та способів вирішення конфліктів, що є важливим аспектом соціальної компетентності.

- Посилення співпраці: Посередництво соціального педагога сприяє підвищенню рівня співпраці та взаєморозуміння між учнями, що може позитивно позначитися на загальному кліматі в класі чи школі.

Соціальний педагог, як посередник у цьому процесі, володіє не лише професійними знаннями, а й емпатією та комунікацією з підлітками. Його присутність у ролі посередника допомагає створити довіру між учасниками конфлікту.

Вирішуючи конфлікт шляхом посередництва, сторони мають налаштуватися на співпрацю. Медіатор виступає як об'єктивна та нейтральна сторона, що сприяє знаходженню спільних точок зору та конструктивного шляху вирішення конфліктної ситуації. Він допомагає сторонам визначити їхні потреби та інтереси. Посередник не виступає як суддя, а лише надає можливість сторонам самостійно знайти взаємоприйнятне рішення.

Ефективне вирішення конфліктів потребує не лише професійної компетентності соціального педагога, але і його здатність сприяти взаєморозумінню та співпраці між усіма учасниками конфлікту.

Соціальний педагог забезпечує створенню атмосфери в навчальному закладі, де учні почуваються комфортно, вільно висловлюючи свої думки. Це свідчить про важливість наявності соціального педагога у школах, де він сприяє створенню здорового та гармонійного навчального середовища.

Методика посередництва у вирішенні конфліктів передбачає такі етапи:

1. Узгодження часу та місця для переговорів.
2. Тема обговорення проблеми конфлікту.
3. Примирення [4].

Посередництво у педагогічній практиці вимагає психологічної готовності соціального педагога. Якщо, він не впевнений у своїх силах, то краще утриматися від цієї ролі. Позитивні виховні результати використання методики

посередництва у конфлікті проявляються у здобутті учасниками досвіду вирішення ситуації конфлікту «мирним шляхом», без втручання педагога, а також в їхній здатності розібратися у власних проблемах.

Висновки. Соціальний педагог є ключовим посередником між соціальним оточенням та особистістю, що надає безпосередню соціальну допомогу дітям у різних освітніх закладах та виконує різноманітні соціальні ролі, які змінюються в процесі практичної діяльності. З урахуванням сучасного етапу розвитку українського суспільства та зростаючої актуальності питань соціальних послуг, наявність соціального педагога у різних освітніх закладах та створення соціально-педагогічної служби, що об'єднує діяльність соціальних педагогів, вчителів та вихователів, стає важливим.

Джерела та література

1. Вакуленко О. В., Бессмертна О. О. Посередництво як технологія вирішення конфліктних ситуацій. *Педагогічні науки*. 2020. Вип. 148. С. 19-25.
2. Котловий С. А. Соціально-педагогічний зміст медіації в конфліктних ситуаціях підлітків. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 3. С. 211-214.
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): Закон України від 17.08.2016 № 892. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення: 26.03.2024).
4. Ханікянц О. В. Педагогічний конфлікт у професійній діяльності. Розв'язання та усунення педагогічних конфліктів. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/16434/1/%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82_8.pdf (дата звернення: 26.03.2024).

Гережун Ірина – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки **Колосок Андрій**

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ У РІВНЕНСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Соціальний захист населення є ключовою складовою країни у забезпеченні добробуту та соціальної стабільності. Особливо важливо розглядати цю проблематику у Рівненській територіальній громаді, де спостерігаються як позитивні, так і викликані негативними чинниками тенденції в розвитку соціального захисту населення. Діяльність органів місцевого самоврядування, спрямована на вирішення проблем соціального захисту населення, відображає глибину державного відношення до кожного громадянина та їх соціального забезпечення.

Серед вітчизняних науковців вагомий вклад у дослідження даної проблематики зробили: Баранник Л.[1], Батманова В. [2], Бондар М. [3], Грень Т. [4] та інші.

Проаналізувавши сучасний стан системи соціального захисту населення в Рівненській територіальній громаді і враховуючи сучасні виклики та тенденції у суспільстві ми сформувавши **мету дослідження**: визначення рекомендацій та розроблення стратегій удосконалення соціального захисту населення, спрямованих на підвищення якості життя громадян та зміцнення соціальної стабільності у рівненській територіальній громаді.

Термін «соціальний захист» вперше було використано ще в 1935 р. в «Законі про соціальний захист США», який законодавчо закріпив новий для цієї країни інститут обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності та безробіття. **Соціальний захист** – внормований процес діяльності соціально-політичних інституцій, спрямованих на підтримку гідного рівня соціального життя й добробуту індивідів і соціальних груп в конкретних соціально-економічних умовах [1, с. 9].

Департамент соціальної політики Рівненської міської ради є правонаступником Управління праці та соціального захисту населення Рівненської міської ради.

Основні повноваження Департаменту це:

- забезпечення надання державних гарантій щодо соціального захисту мешканців Рівненської міської територіальної громади;
- виконання відповідних комплексних місцевих програм соціального характеру;
- організація надання населенню соціальних і реабілітаційних послуг через надавачів цих послуг;
- забезпечення соціального та правового захисту сім'ї та дітей;
- оздоровлення і відпочинку дітей та впровадження ініціатив щодо здійснення заходів спрямованих на запобігання домашньому насильству;
- протидії дискримінації за ознакою статі, протидії торгівлі людьми та забезпечення рівності прав чоловіків і жінок [5].

Встановлено, що для виконання покладених завдань в структурі Департаменту утворені 4 управління:

1. Управління державних соціальних програм.
2. Управління соціальних гарантій та розвитку соціальної сфери.
3. Управління соціальних виплат, персоніфікованого обліку.
4. Управління у справах ветеранів.

Було визначено, що відділ соціального захисту населення Рівненської територіальної громади відіграє ключову роль у забезпеченні соціального благополуччя та допомоги громадянам у складних життєвих ситуаціях. Організаційна структура цього відділу полягає у ряді підрозділів, які спільно працюють для забезпечення всебічної допомоги населенню:

1. **Служба соціального обслуговування.**
2. **Центр надання соціальних послуг.**

3. Відділ підтримки дітей та молоді.

4. Організаційно-методичний відділ.

Аналізуючи роботу соціальних організацій в Рівненській територіальній громаді були виявлені такі проблеми:

Низький рівень соціального захисту. Багато громадян не мають доступу до достатнього соціального захисту через обмеженість програм та недостатність виділених коштів.

Недостатність програм. Існуючі програми соціального захисту часто не охоплюють всі категорії громадян, або надають недостатню підтримку.

Недостатність виділених коштів. Обсяги фінансування соціального захисту недостатні для забезпечення всіх категорій громадян і вирішення повного спектру соціальних проблем.

Висновки. Соціальний захист населення у Рівненській територіальній громаді є важливим кроком у вдосконаленні соціальної політики та гармонізації відносин між державою та громадянами. Оптимальна система соціального захисту дозволить кожному громадянину відчувати себе підтриманим та захищеним у сучасному суспільстві.

Джерела та література

1. Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян: навч. посіб. Дніпропетровська державна фінансова академія, 2010. 276 с.
2. Батманова В. В. Визначення публічні послуги в сфері соціального захисту населення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право.* 2021. № 65. С. 204-209. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.37>
3. Бондар М. І Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство.* 2021. №34. С.4 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10>
4. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Механізми публічного управління. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Публічне управління та адміністрування.* 2022. Том 33 (72). № 6. С. 80-84. URL: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/13>
5. Департамент соціальної політики Рівненської міської ради . URL: <https://rivnesoc.gov.ua/struktura-upravlinnya/>

Вадим Грачук – асистент кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Світлана Чернета

ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО ШЛЯХОМ МЕДІАЦІЇ

Однією з умов, що визначають ефективність навчально-професійної діяльності здобувачів освіти у ЗВО є сприятливий психологічний клімат в академічній групі, дружні стосунки з одногрупниками, викладачами. Становлення атмосфери взаємопорозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги, взаємовиручки в групі, як, власне, й розвиток самої групи, є тривалим

процесом, розтягнутим у часі. Його відлік пов'язаний із моментом вступу вчорашніх старшокласників до вишу, а фінал – із завершенням ними навчання у ЗВО [1]. Проте на якому б етапі своєї професіоналізації в університеті не перебувала студентська молодь, кожен її представник задля забезпечення конструктивної взаємодії зі своїми одногрупниками та викладачами повинен володіти базовими інструментами врегулювання конфліктних ситуацій. Водночас, конфліктологічна компетентність як складова частина професіоналізму педагога вищої школи має велике значення у функціонуванні студентського соціуму та підвищенні рівня якості освіти загалом [2, с. 59]

Важливим фактором, що впливає на результативність діяльності викладача з оптимізації відносин між студентами, є наявність у нього навичок вирішення конфліктних ситуацій.

Серед сучасних науковців які досліджували особливості розвитку студентського та молодіжного середовища варто відмітити дослідження І. Беха, Г. Ващенко, Т. Глазко, С. Омельченка, Н. Паніної, Т. Титаренка, О. Яременка та інших. Водночас, питанням медіації присвятили свої дослідження практики-медіатори як Г. Єрмоєнко, Л. Романадзе, Н. Крестовська, Т. Білик, Н. Мазаракі тощо.

Разом з тим, дослідження питань врегулювання конфліктів в освітньому середовищі ЗВО шляхом медіації не вичерпані та є вкрай актуальними, що зумовлено як зростанням їх кількості так і складності, що спричинено війною росії про ти України, вимушеною внутрішньою та зовнішньою міграцією, втратою почуття безпеки, високим рівнем стресу, емоційної напруги в усіх учасників освітнього процесу.

Медіація (англ. mediation – посередництво) – вид альтернативного врегулювання суперечностей із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант вирішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. Характерною рисою медіації є те, що, під час цього процесу сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них.

Варто зазначити, що 16 листопада 2021 року в Україні було прийнято закон “Про медіацію” [3]. Цей закон є рамковим, тобто він містить основні визначення, окреслює сферу застосування, закріплює принципи медіації, визначає статус медіатора, правила проведення медіації та її правові наслідки. Відповідно до закону медіація може проводитись для врегулювання конфліктів у різних сферах: сімейній, трудовій, господарській та інших, закон не обмежує сфери використання медіації, а отже і можливість застосування в освітньому середовищі.

Світова практика застосування медіації для вирішення конфліктів в академічному середовищі ЗВО свідчить про високий рівень її ефективності.

В чому ж полягає її ефективність, яка природа та правила медіації?

Насамперед, варто зазначити, що впродовж усієї медіації медіатор приділяє багато уваги роботі з емоціями учасників конфлікту та володіє

спеціальними техніками. Медіатори надають сторонам можливість висловити свої емоції, допомагають зрозуміти їхні почуття та потреби. Таким чином, знижується інтенсивність емоційного переживання та спадає рівень напруги, сторони можуть переходити до конструктивного пошуку рішень. При тому послідовність дій у процесі роботи з емоціями є такою: впізнати та визнати емоцію, яка керує стороною; поважати та визнати право сторони мати й виявляти таку емоцію; відреагувати на емоцію (вербально, невербально, процедурно). Опанування навичок роботи з емоціями з метою деескалації, тобто зниження градусу конфлікту, у разі виникнення такої потреби, також може бути корисним як для здобувачів освіти так і для викладачів.

Ще одним правилом яким керуються медіатори є відокремлення людини від проблеми. У зв'язку з наявністю великої кількості емоцій, людина дуже часто не відділяє себе від ситуації, в якій вона опинилася. У такому нерозривному сприйнятті критика її позиції сприймається як особиста образа. Однак для вирішення конфлікту сторони повинні зрозуміти, що їм необхідно вирішувати проблему, а не боротися один з одним. Тож потрібно відокремити та визначити проблеми, які учасники мають намір вирішити.

Рух від позицій до потреб та інтересів. Все те, що людина декларує, що вона хоче – це її позиція. Все те, чому людина хоче те, що вона декларує – це її потреба чи інтерес. Тобто потреба чи інтерес є значно глибшими, ніж позиція. Тільки правильно зрозумілий інтерес кожної сторони надає можливість успішно вирішити конфлікт. Отже, для взаємовигідного вирішення конфлікту необхідно виявити інтереси кожного його учасника. Для виявлення інтересів медіатори використовують такі запитання: “Що для вас важливо?”, “Чому для вас це важливо?”, “Що для вас це означає?”.

Зосередження на інтересах. Медіатори виділяють три види інтересів: психологічні (особисті), ресурсні (комерційні) та процедурні (правові). До психологічних інтересів належать такі: повага, визнання, безпека. До ресурсних: гроші, влада, час. До процедурних: мирне врегулювання спору тощо. Також важливою є пріоритизація цих інтересів, тобто виділення найважливіших інтересів кожного, оскільки пріоритетні інтереси обов'язково мають бути задоволені. Інтереси сторін можуть бути спільними, взаємними та протилежними. Саме спільні та взаємні інтереси роблять можливим вирішення конфлікту, який виник у сторін.

Напрацювання взаємовигідних варіантів. Кожен інтерес можна задовольнити різними способами. Після виявлення та пріоритизації інтересів кожного учасника конфлікту відбувається усвідомлення можливих стратегій їх задоволення, тобто стає можливим напрацювання варіантів вирішення спору. Такі варіанти обов'язково мають задовольняти пріоритетні інтереси кожного учасника конфлікту для його успішного вирішення.

Перевірка варіантів на реалістичність. Кожен напрацьований варіант медіатор перевіряє на реалістичність. Тобто кожен варіант обговорюється та розглядається з позиції його відповідності реальним інтересам кожної сторони, чи зможе він бути реалізований, чи не зможе хтось або щось цьому завадити.

Робота з альтернативами. Для того щоб сторони дійсно захотіли вирішувати конфлікт шляхом мирного врегулювання та домовленостей, вони обов'язково мають розуміти та не вважати кращими інші варіанти його вирішення. Тобто перш ніж сторони зможуть вирішити, що їм робити, необхідно окреслити, що саме вони можуть робити в ситуації, яка склалася. Наприклад, проговорити можливість залишення конфлікту без вирішення, вирішення в суді, плюси та мінуси для кожної сторони тощо [4].

Аналіз наукової літератури дозволяє виокремити основні причини міжособистісних конфліктів які виникають між здобувачами освіти (студентській групі), зокрема: наявність у групі соціально незрілих осіб; відсутність свідомої дисципліни; низька мотивація до навчання, негативні риси характеру окремих членів групи; відсутність психологічних знань з психології конфлікту та навичок врегулювання конфліктних ситуацій, відсутність знань та практичних навичок з врегулювання конфліктних ситуацій та емоційної деескалації конфлікту у викладачів ЗВО [5]. До цих причин додаються ще конфлікти, які виникають фоні сильного стресу який переживають і здобувачі освіти і викладачі у зв'язку з війною, втратою домівок, близьких та рідних, вимушеної міграції.

Вбачається, що медіаторська діяльність викладача ЗВО передбачає:

- 1) усвідомлення природи суперечностей і конфліктів між студентами;
- 2) розвиток особистісного конструктивного ставлення до студентських конфліктів;
- 3) оволодіння навичками неконфліктного спілкування у важких життєвих ситуаціях;
- 4) вміння аналізувати виникаючі проблемні ситуації;
- 4) наявність навичок управління конфліктними ситуаціями;
- 5) вміння прогнозувати можливі наслідки розвитку студентських конфліктів;
- 6) вміння конструктивно регулювати суперечності і конфлікти в студентській групі;
- 7) навички усунення негативних наслідків студентських конфліктів [2].

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок про те, що процедура вирішення конфліктів шляхом медіації в освітньому середовищі ЗВО є вкрай необхідною, оскільки її природа, правила та техніки дозволяють у першу чергу знімати емоційну напругу та знизити градус ескалації, сторонам конфлікту самим генерувати варіанти вирішення ситуації та приймати рішення на основі власних інтересів і потреб, а не здійснювати торг позиціями, не залежати від волі викладача-медіатора, підняти почуття власної гідності тощо.

Застосування медіації для врегулювання конфліктів в освітньому середовищі ЗВО є ефективним та екологічним способом, який набуває популярності в Україні. Отже, вважаємо за доцільне переймати її техніки та методи викладачами ЗВО як напрацьований та перевірений світовою практикою позитивний досвід.

Джерела та література

1. Стахова О. О., Українець Н. С. Конфлікти у студентському середовищі та шляхи їх запобігання. *Наукове мислення*. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/48-visimnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/417-konflikti-u-studentskomu-seredovishchi-ta-shlyakhi-jikh-zapobigannya> (дата звернення 20.04.2024)

2. Єнін М. Н., Макаренко Д. В., Северинчик О. П. Медіація в освітньому просторі закладів вищої освіти: у пошуках моделі та способів організації. *ВІСНИК НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3 (43) 2019. С. 59-67
3. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text> (дата звернення 20.04.2024)
4. Вероніка Волинець. Техніки та методи медіації, які корисно застосовувати в роботі юриста. *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/tehniki-ta-metodi-mediaciyi-yaki-korisno-zastosovuvati-v-roboti-yurista.html> (дата звернення 22.04.2024)
5. Файчук О. Л. Характеристика причин конфліктів в студентському середовищі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. № 60. Т2. С.183-186

Валерія Дмитрук – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Тетяна Мартинюк**

ОСНОВНІ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ - СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ЩО ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ ПІКЛУВАННЯ БАТЬКІВ

Статтею 1 Конституції України проголошується соціальною державою. Одним із найважливіших завдань соціально орієнтованої держави є сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та виконання обов'язків, передбачених Конвенцією ООН про права дитини, Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей та Планом дій щодо її виконання. Таким чином, наша держава взяла на себе обов'язок піклуватися про моральний та культурний розвиток дітей, незважаючи на усі події та обставини.

В Україні стрімко збільшилася кількість дітей, які живуть у несприятливих умовах і потребують особливої уваги. До такої категорії дітей належать і діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, а особливо ті діти, які набули та набувають такого статусу унаслідок та упродовж війни, що триває в Україні.

Наразі в Україні створено систему видів опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Аналіз чинного законодавства України дає підстави виділити три основні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, проте зважаючи на реалії сьогодення, припускаємо, що у подальшому їх з'явиться більше, а наявні будуть дещо трансформовані, зважаючи на наслідки воєнних дій у державі. Першою і основною формою влаштування дітей є сімейна. Влаштування дітей у родину спрямоване на створення умов для виховання дитини в сім'ї, збереження можливості проживання в сім'ї родичів або інших осіб, які будуть виховувати дитину та піклуватися про неї. Влаштування дітей у родину

досягається різними шляхами і здійснюється за допомогою різних правових механізмів. Кожен з них має свої характерні риси і дозволяє врахувати особливості стосунків між дитиною та особою, яка її виховує [2].

Для дітей, позбавлених батьківського піклування, основною формою сімейного влаштування, яка найбільше враховує інтереси та потреби дітей, є усиновлення. Найпоширенішим сімейним устроєм для дітей, позбавлених батьківського піклування, є опіка та піклування. Термін «піклування» означає передачу повнолітній особі окремих функцій, пов'язаних з доглядом за недієздатною особою, особливо дитиною. Набуття дитиною ознак дієздатності відбувається поступово і пов'язане з її віком [3, с.85].

Альтернативними формами сімейного влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, є прийомні сім'ї. Інститут прийомної сім'ї динамічно й повсякчасно розвивається, але потребує постійного науково-методичного процесу, не дивлячись на прогрес нашої держави у розв'язанні проблем щодо влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

Основною метою влаштування дітей у такий спосіб, як прийомна сім'я є тимчасове перебування та виховання дітей у сімейному оточенні, які не можуть рости в нормальних умовах, однак вони необхідні для їх гармонійного розвитку, до цієї категорії потрапляють вихованці інтернатних закладів [3, с.85].

Другою формою влаштування дітей є влаштування їх до навчально-виховних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Ця форма може застосовуватися тільки у тих випадках, коли немає можливості створити дитині умови сімейного виховання, тобто використати один із видів улаштування дитини в сім'ю. Державні організації, що безпосередньо опікуються дітьми, діють на підставі Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей, позбавлених батьківського піклування. Якщо раніше така передача була вимушеним, але практично єдиним шляхом улаштування дитини, то останнім часом становище поступово змінюється.

Особливістю соціалізації вихованців закладів інтернатного типу є заміщення одного з основних інститутів соціалізації – сім'ї – установою, тому передачу життєвого, соціального досвіду здійснює саме колектив однолітків, педагогічний колектив дитячого будинку, школи-інтернату. У зв'язку з цим уся система виховної роботи в дитячому будинку чи школі-інтернаті передбачає врахування мінливих умов у суспільстві, реалізується на основі особистісного, індивідуального й соціального профілю розвитку дитини за відсутності батьківського піклування» [1, с.117].

Третя форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування – квазісімейна й поєднує в собі ознаки як сімейного, так і інтернатного влаштування дітей та охоплює прийомну сім'ю, патронат і дитячий будинок сімейного типу. Ця форма протягом тривалого часу не була розвинутою як у законодавчому сенсі, так і з точки зору практики влаштування дітей. Проте

державна політика у сфері влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, отримала новий поштовх.

Отже, в Україні існують три основні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, кожна з яких має свої особливості, свої позитивні та негативні риси. Найефективнішою формою звичайно є влаштування у сім'ю, особливо зважаючи на реалії війни та обставини, за яких діти набувають статусу сироти та особливо потребують сімейного піклування. Але, незважаючи на те, що найбільш бажаним є влаштування дитини в сім'ю, дуже часто родини не мають економічних і фінансових можливостей утримувати таку дитину, навіть коли вони цього бажають. Наразі здебільшого міжнародні фонди та організації взяли на себе функції опіки та забезпечення і дитячих будинків різних типів, і багатодітних сімей, що мають під опікою дітей, але сподіваємося, що після закінчення війни в Україні, держава напрацює та втілить альтернативні форми влаштування даних категорій дітей.

Джерела та література

1. Бойко Ж. О. Розвиток альтернативних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в ході реалізації людиноцентристської державної політики в сфері піклування про дітей. *Державне будівництво*. 2022. № 1(31). С. 113–126.
2. Зілковська Л. М. Правове регулювання влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»*. 2017. № 4 (24). С. 127–129.
3. Кривачук Л. Ф. Деінституалізації соціальних послуг для дітей в Україні: розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. *Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний, гуманітарний та екологічний вимір* : зб. матеріалів Міжнар. наук. - практ. конф. 21 квіт. 2017 р., Львів. Львів, 2017. С. 83–86.

Тетяна Дорошук – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки **Андрій Колосок**

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ У ЛУЦЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Сучасні військові дії несуть не лише загрози життю та здоров'ю військовослужбовців, але й змушують суспільство відповідати на ряд соціальних, психологічних та економічних викликів, пов'язаних з їх підтримкою. Соціальний захист учасників бойових дій та членів їх сімей є ключовим напрямом соціальної політики держави, який потребує вирішення значної кількості проблем пов'язаних із залученням необхідних фінансових та

кадрових ресурсів, вдосконалення нормативно-правової бази та процедури надання відповідних соціальних послуг.

Проблеми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей досліджували: Журба І. [1], Недря К. [2], Присяженко Ю. [1], Самара Н. [1], Сербалюк Ю. [3], Тернова Л.[1], Якушев О.[1] та інші...

Проте більшість авторів розглядали проблеми соціального захисту військовослужбовців, не приділяючи достатньої уваги наданню соціальної допомоги учасникам бойових дій в умовах воєнного стану. Потребує подальшого дослідження проблема соціального захисту військових, які пропали безвісти під час виконання бойових завдань.

Метою роботи є дослідження теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання дослідження:

- розкрити сутність та значення соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей;
- дослідити нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей;
- вивчити зарубіжний досвід соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей;
- проаналізувати соціальний захист учасників бойових дій та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді;
- дослідити комплексну програму соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024-2026 роки Луцької міської територіальної громади;
- розробити напрями вдосконалення соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.

Об'єкт дослідження – соціальний захист учасників бойових дій та членів їх сімей у територіальній громаді.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.

Досліджуючи проблеми соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей ми прийшли до наступних висновків:

Соціальний захист учасників бойових дій та членів їхніх сімей є важливим елементом державної політики щодо відповідальності перед захисниками країни. Необхідно постійно його вдосконалювати, аби забезпечити комплексну підтримку даної категорії населення, яка має включати фінансову, соціальну, психологічну, медичну, реабілітаційну та інтеграційну складові.

До основних документів, що регулюють соціальний захист учасників бойових дій та членів їхніх сімей належать: закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»; постанова Кабінет Міністрів України: «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які

брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей», тощо. Нормативно-правова база є громіздкою, недосконалою, суперечливою та потребує вдосконалення, особливо в плані практичної реалізації.

Аналіз зарубіжного досвіду показав низький рівень вітчизняного соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей в порівнянні із аналогічними системами країн, що входять до НАТО. Це спричинено великою кількістю пільгової категорії населення, дефіцитом фінансових ресурсів та низькою ефективністю їх розподілу.

Аналіз соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді показав значну залученість органів місцевого самоврядування до вирішення їх проблем. Зокрема, на реалізацію комплексної програми соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей на 2024-2026 роки з бюджету громади планується виділити 293 тис. грн

Джерела та література

- 1.Журба І., Якушев О., Тернова Л., Самара Н., Присяжненко Ю. Основні напрямки та підходи щодо соціальної реабілітації учасників бойових дій в сучасних збройних конфліктах. 2023. Ввічливість. Humanitas. № 4. 78–86. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.11>
2. Недря К. М. Соціальний захист ветеранів війн та військових конфліктів у державах романо-германської правової сім'ї (на прикладі Франції та Німеччини). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (105). С. 63-70. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/5192>
3. Сербалюк Ю. Соціальний захист військовослужбовців: зміни в умовах воєнного стану. *Humanitas*. 2022. № 6. С. 72-79. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.11>

Ірина Житняківська – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки **Андрій Колосок**

СОЦІАЛЬНА РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ, УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Соціальна реінтеграція ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей є ключовою проблемою сучасного українського суспільства. Після демобілізації учасники бойових дій стикаються зі значними труднощами в адаптації до цивільного життя через фізичні, психологічні та соціальні виклики. Вирішення цих проблем потребує особливого підходу у формуванні соціальної політики щодо даної категорії осіб. Окремої уваги потребує соціальна робота із членами сімей ветеранів та учасників бойових дій, які потребують додаткової

соціальної, психологічної, фінансової та методичної підтримки щодо дій в різних життєвих ситуаціях.

Проблеми соціальної реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей досліджували: Бойко-Бузиль Ю. [1], Захаріна Т. [2], Наливайко І. [3] та інші.

Зокрема, Бойко-Бузиль Ю. розглядала соціальну реінтеграцію «як систему поновлення соціальної цілісності особи, де системний підхід обумовлює надання та забезпечення державою конкретних послуг і можливостей, серед яких людина обирає затребувані й докладає певних зусиль для збалансування внутрішньої єдності та відновлення власної соціальної активності» [1].

Захаріна Т. відмітила: «принцип, за яким військовослужбовці та ветерани стають не фінансовим та соціальним тягарем для держави, а повноцінними громадянами та платниками податків є основоположним у реінтеграційній політиці» [2]. Наливайко І. вказує: «необхідність розширення можливостей надання додаткових соціальних пільг учасникам бойових дій на рівні об'єднаних територіальних громад» [3].

Метою роботи є дослідження теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціальної реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання дослідження: розкрити сутність та значення соціальної реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей; дослідити нормативно-правове забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей; вивчити зарубіжний досвід соціальної реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей; проаналізувати стан соціальної реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей в Луцькій міській територіальній громаді; розробити напрями вдосконалення соціальної реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей.

Об'єкт дослідження – соціальна реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей в умовах територіальної громади.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи соціальної реінтеграції ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей.

Протягом I півріччя 2023 року у Луцькій міській територіальній громаді постійно здійснювалось надання пільг та соціальних гарантій, комплексних медичних, психологічних та соціальних послуг ветеранам війни та членам їх сімей, а саме: забезпечено відпочинком з наданням психологічної реабілітації за кошти бюджету Луцької територіальної громади 57 осіб на загальну суму 912 тис. гривень; забезпечено професійною адаптацією за рахунок коштів державного бюджету 7 осіб з числа ветеранів війни та членів їх сімей на загальну суму 76,2 тис. гривень, частково забезпечено професійною адаптацією за рахунок коштів державного бюджету 3 особи з числа ветеранів війни та членів їх сімей на суму загальну суму 11,6 тис. гривень; надано грошову допомогу на лікування за рахунок бюджету Луцької територіальної громади

199 особам на загальну суму 650 тис. гривень; виплачено грошову допомогу на 155 дітей з 118 сімей загиблих (померлих) на загальну суму 2 132,3 тис. гривень, в рамках Програми соціальних виплат дітям, тощо...

Станом на 01.07.2023 на обліку в департаменті соціальної та ветеранської політики перебувало 357 осіб з числа членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, в тому числі 169 дітей [4].

Соціальна реінтеграція ветеранів, учасників бойових дій, є складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та участі всіх зацікавлених сторін. Забезпечення доступу до медичної допомоги, психологічної підтримки, професійної реабілітації та соціальної інтеграції є ключовими аспектами їх успішної реінтеграції. Важливо, щоб програми підтримки були індивідуалізованими та гнучкими. Підходи до реінтеграції мають бути адаптованими до конкретних потреб кожного ветерана, враховуючи його фізичний та психологічний стан, професійні навички та соціальне середовище.

Джерела та література

1. Бойко-Бузиль Ю. Правові та психологічні основи поняття «Реінтеграція учасників бойових дій». *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. № 9. С. 28-34. DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.4>
2. Захаріна Т. Аналіз практик і проєктів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни в умовах сучасного українського соціуму. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Педагогічні науки*. 2023. № 3(56). С. 10-16. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.3.2>
3. Наливайко І. О. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Київський часопис права*. 2023. №2. С. 21-28. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.2.3>
4. Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради офіційний сайт. URL : <http://www.social.lutsk.ua/>

Лідія Калаур – магістрантка факультету педагогіки та психології, кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності **Ольга Сорока**

ІМІДЖУВАННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ

Нова соціально-економічна та політична ситуація, а також воєнний стан в Україні спричинили кардинальні зміни як у житті соціальних груп, так і в житті окремо взятої людини. Поворот до особистості як центру суспільної системи

визначив зростання значущості людської індивідуальності, потребу цілеспрямованого розв'язання соціальних проблем. Наголосимо на тому, що яскраво виражену соціальну значимість у соціальній сфері нашої країни набувають особливості людини, її здібності, професійна підготовка, сприйнятливність до нововведень, готовність до творчого пошуку та налагодження позитивного контакту. Тобто необхідність формування нового стилю соціальної поведінки, відповідає сучасному етапу розвитку українського суспільства, а тому веде до актуалізації проблем, пов'язаних з таким явищем як «імідж». З огляду на задеклароване вище, відзначимо, що нині викликає нагальна потреба вивчення механізмів формування професійного іміджу для соціономічних фахівців, які працюють у системі «людина – людина», надаючи доволі широкий спектр соціальних послуг.

У ході вивчення означеного питання було встановлено, що наукова дефініція «імідж» має латинське та англійське походження (*лат. imago* – образ, *англ. image* – образ). Цей термін отримав широке використання у різних галузях знання: педагогіці, соціології, психології, антропології, культурології, політології та соціальній роботі. Можемо констатувати, що за обсягом та змістом термін «імідж» став міждисциплінарним, адже уже він сформований у категоріальному полі багатьох наук та інтерпретувався відповідно до їхніх особливостей, цілей та завдань. При цьому у свідомості сучасної людини дедалі більше закріплюється уявлення про імідж як певну цінність, від наявності і якості сформованості якої залежить життєвий успіх і зовнішність, будь-якої діяльності. Не є виключенням і професійний імідж соціального працівника.

Так, українські дослідники О. Кирилюк та Н. Тимошенко встановили, що «розвиток та становлення майбутнього соціального працівника як особистості і суб'єкта професійної діяльності забезпечує його перспективами кар'єрного зростання, професійного визнання, зростання авторитету фахівця та просто людини з великої літери, тобто, виступає передумовою особистісної та професійної самореалізації» [1, с. 240]. Нині існує доволі велика кількість підходів до визначення терміну «імідж». Зокрема, у баченні авторки підручника «Діловий імідж менеджера закладу освіти» Л. Сущенко, «імідж також може слугувати основою для довіри, фактором, який полегшує вплив, але це, по-перше, не єдина функція іміджу, по-друге, використання іміджу як засобу соціального впливу можливе не завжди, а за певних умов, що їм повинен відповідати імідж» [3, с. 14].

Науковці довели, що «професійний імідж майбутнього соціального працівника формується під впливом безлічі факторів та складається із багатьох компонентів, що потребує звернення особливої уваги на їх взаємодію. Як важливий елемент фахової компетентності, професійний імідж потребує системного підходу до його творення, підтримки позитивних надбань та подальшого розвитку» [1, с. 241].

З метою створення ефективного професійного іміджу у фахівця соціальної сфери доцільно розпочинати іміджування (технологія корекційно-виховного впливу та створення персонального ділового іміджу) ще зі

студентської лави. У ході вивчення практичних механізмів іміджування було з'ясовано, що «як правило, іміджування зосереджено на технології створення ефектного зовнішнього іміджу без урахування внутрішніх особистісних особливостей. Але зовнішня виразність – не гарантія позитивного іміджу. Персональний вигляд повинен відображати сутність особистості» [3, с. 49].

Поділяємо позицію С. Калаур та О. Сороки [2; 4] у тому, що під час іміджування варто подолати когнітивний дисонанс, оскільки формування іміджу протікає при орієнтації на сприймаючий об'єкт (реципієнта чи аудиторію), то для опису феномену іміджу та моделювання процесів його створення та функціонування доцільно використовувати категоріальний та аналітичний апарат теорій когнітивної відповідності Л. Фестингера.

Розглянемо практичні аспекти іміджування. Насамперед констатуємо той факт, оскільки іміджування розглядається, як модифікація поведінки (під модифікацією мається на увазі трансформація попереднього стану суб'єкта, його досвіду), то моделювання іміджу у майбутніх соціальних працівників передбачає створення певної теоретичної конструкції, яка відтворює структурі іміджу, а й відображає можливі тенденції розвитку та вдосконалення. Саме метод моделювання передбачає побудову динамічної моделі іміджу майбутнього соціального працівника ще під час навчання в бакалавраті та вивчення найбільш ефективних шляхів його формування, з подальшим використанням отриманих результатів як рекомендації та застосування під час виконання професійних обов'язків.

Під «моделлю» розуміємо чітку взаємозумовлену систему конкретних об'єктів чи знаків, яка дозволяє відтворювати конкретні найбільш істотні властивості системи-оригіналу – кваліфікованого соціального працівника. Метод педагогічного моделювання використовувався для:

- створення такої моделі професійного іміджу соціального працівника, яка відображає основні тенденції розвитку даної професії й механізми регуляції та може стати основою для розгортання психолого-педагогічних механізмів впливу на клієнтів з метою надання їм ефективної соціальної допомоги;
- забезпечення можливості щодо створення позитивного образу соціального працівника й розгляд механізмів його розвитку та вдосконалення.

Зупинимося на висвітленні методів, що використовувалися під час іміджування. Так, на всіх етапах дослідження щодо іміджування нами активно застосовувався метод спостереження з метою збору інформації про зовнішні дані, особистісні риси, ознаки поведінки. Застосування бесід з викладачами, студентами та практикуючими соціальними працівниками дозволило виявити соціально-психологічні та психолого-педагогічні аспекти, що впливають на формування іміджу соціального працівника. Активно використовувалися стандартизоване тестування та опитувальники. Відзначимо, що результати, які були нами зібрані оброблялися за допомогою контент-аналізу. З метою вивчення образу «ідеального соціального працівника» та «негативного соціального працівника» ми пропонували студентам написати міні-твори «Образ соціального працівника». Твір складався із двох частин. До першої

частини давалася інструкція: «Опишіть, якими Ви хотіли б бачити соціального працівника?» До другої частини – передбачалася інструкція: «Опишіть, збірний образ соціального працівника, які ведуть до знецінення його діяльності та авторитету?» Обробка результатів проводилася за допомогою контент-аналізу, суть якого полягала у виділенні в тексті міні-твору основних смислових одиниць, рис та властивостей на які варто зробити акцент під час іміджування.

У підсумку відзначимо, що система методів експериментального дослідження (спостереження, анкетування, тестування, бесіди, педагогічне моделювання, аналіз професійної діяльності соціальних працівників) визначалася релевантно завданням та цілям іміджування, що дозволило виявити соціально-психологічні та психолого-педагогічні аспекти, що впливають на формування позитивного професійного іміджу соціального працівника, та виявити шляхи його формування у студентів спеціальності 231 Соціальна робота у процесі навчання у ЗВО.

Джерела та література

1. Кирилюк О. В., Тимошенко Н. Є. Формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника. *Розвиток професійних компетентностей державних службовців: комунікативний аспект* : тези міжнар. наук.-практ. конф., (м. Київ, 3–4 листопада 2016 р.) / за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, В. М. Сороко, Л. А. Гаєвської. К. : НАДУ, 2016. С. 240–243.
2. Сорока О. В. Особливості формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників. *Problemy nowoczesnej edukacji. Formy I metody pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* / Pod redakcją Edyty Sadowskiej, Mateusza Dasala. Czestochowa. 2016. Tom VI. pp. 91–95.
3. Сущенко Л. О. Діловий імідж менеджера закладу освіти : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта» освітньо-професійних програм «Дошкільна освіта», «Початкова освіта». Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 155 с.
4. Kalaur S., Soroka O. Theoretical and methodological principles of the formation of professional culture and professional image among educators by means of the acmeological approach in war conditions. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. № 1. pp. 99–110.

Тетяна Кобиш – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки **Колосок Андрій**

МІСЦЕВІ ЦІЛЬОВІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Соціальний захист населення є одним із ключових елементів соціальної держави, яка прагне забезпечити гідний рівень життя для всіх своїх громадян. Місцеві цільові програми соціального захисту є важливим інструментом,

спрямованим на розв'язання конкретних проблем громадянина та їх комплексного вирішення на рівні місцевої громади. Ці програми мають на меті підвищення якості життя громади, зменшення соціальної нерівності та забезпечення доступу до соціальних послуг всіх груп населення.

Дослідженням проблем соціального захисту громадян займалися: Белова І. М. [1], Колосок А. М. [3], Семенишена Н. В. [1], Хожило І. І. [4] та інші.

Так Белова І. М. і Семенишена Н. В. відмітили важливість соціального захисту населення для соціальної безпеки держави: «Соціальне забезпечення завжди займало одне з ключових місць в житті держави і суспільства. Воно безпосередньо залежить від розвитку економіки і тісно пов'язане з політикою і соціальним благополуччям населення. Від стану соціальної сфери, ефективності проведеної державою політики у сфері соціальної підтримки громадян залежить стабільність суспільства, його стійкий розвиток, а в результаті його національна безпека» [1].

Хожило І. І. вказала, що «через існування правової ділеми та фінансового дефіциту як на рівні держави, так і на місцевому рівні, реалізація права населення на соціальний захист в повному обсязі на практиці виявляється дуже проблематичною. Виходом для розв'язання зазначеної проблеми є застосування програмного та проєктного підходу у публічно управлінській діяльності на основі інтеграції фінансових ресурсів державного та місцевого бюджетів, а також інвестицій міжнародних партнерів за рахунок грантів, благодійної допомоги тощо» [4].

Метою роботи є дослідження теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності місцевих цільових програм соціального захисту у Луцькій міській територіальній громаді.

Об'єктом дослідження - місцеві цільові програми соціального захисту населення у Луцькій міській територіальній громаді.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи соціального захисту населення у місцевих цільових програмах.

Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради протягом 2023 року забезпечував виконання заходів 7 місцевих цільових програм. Протягом року на виконання заходів щодо соціального захисту мешканців громади, в межах міських соціальних програм, профінансовано 54693,5 тис. грн.

Так, на виконання Програми соціального захисту населення профінансовано 34 796,9 тис. грн. Зокрема, в межах заходів цієї Програми виплачено:

- 18059,0 тис. грн – адресної грошової допомоги мешканцям громади, які опинились в складних життєвих обставинах, на лікування, подолання аварій та катастроф, вирішення соціально-побутових проблем;

- 1738,6 тис. грн - адресної грошової допомоги окремим категоріям населення, довгожителів, одноразової грошової допомоги з нагоди державних і релігійних свят;

- 1836,2 тис. грн – адресної грошової допомоги хворим громадянам пільгових категорій на придбання ліків;
- 4817,6 тис. грн – компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі;
- 1725,6 тис. грн - відшкодування коштів із надання пільг на послуги зв'язку, проїзду пільговим категоріям населення;
- 4280,0 тис. грн - надання адресної грошової допомоги на оплату житлово-комунальних послуг окремим категоріям громадян;
- 1073,4 тис. грн – спрямовано на підтримку діяльності громадських організацій;
- 492,9 тис. грн - забезпечення санаторно-курортними путівками ветеранів війни;
- 535,9 тис. грн - надання матеріальної допомоги на поховання деяких категорій осіб [2].

Однією з основних складових місцевих цільових програм соціального захисту є соціальна допомога та матеріальна підтримка осіб з низьким рівнем доходу, які опинилися у складних життєвих обставинах. Місцева соціальна підтримка може включати фінансову допомогу, житлові субсидії, безкоштовні обіди для дітей, компенсації витрат на медичні послуги тощо. Важливим аспектом цих програм є їх спрямованість на конкретні соціальні групи, такі як малозабезпечені сім'ї, інваліди, молодь та літні люди.

Крім того, місцеві цільові програми спрямовані на розвиток соціальної інфраструктури в громадах: будівництво та ремонт соціальних закладів, створення центрів надання соціальних послуг, організація та фінансування соціальних заходів для населення. Такі заходи сприяють зниженню соціальної напруги в громаді та створюють сприятливе середовище для взаємодії між населенням та соціальними службами.

Важливою частиною місцевих цільових програм є складова спрямована на підтримку осіб, які опинились у складних життєвих ситуаціях. Вона спрямована на інтеграцію осіб у суспільство, підтримку їхньої самостійності та самовизначення, включаючи соціальну реабілітацію, психологічну підтримку, професійну орієнтацію та навчання навичкам самостійного життя.

В сучасних умовах місцеві цільові програми соціального захисту населення стають все більш актуальними та необхідними. Вони забезпечують у громаді справедливість, рівність та підтримку кожного його члена, надаючи адресну матеріальну та соціальну підтримку. Розвиток місцевих цільових програм соціального захисту забезпечує соціальну стабільність держави та суспільства в цілому.

Джерела та література

1. Белова І. М., Семенишена Н. В. Суть, основні напрями та функції соціального захисту населення. Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради офіційний сайт. URL : <http://www.social.lutsk.ua/>
2. Колосок А. М. Статистичний аналіз соціального захисту населення у територіальних громадах. *Вісник. Humanitas.* 2022. № 1. С. 152-158. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.22>

3. Хожило І. І. Стратегія державної безпеки та імператив соціального захисту населення в умовах війни: регіональний аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 6. С. 105-109. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.6.16>

Андрій Колосок – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ У СФЕРІ ОСВІТИ

Менеджмент та маркетинг у сфері освіти стали ключовими аспектами управління навчальними установами. Освітній менеджмент визначає стратегічні цілі та напрямки розвитку навчального закладу, в той час як маркетинг спрямований на залучення абітурієнтів, підвищення якості надання освітніх послуг та забезпечення їх конкурентоспроможності. Тому при підготовці магістрів спеціальності 11 Освітні, педагогічні науки освітньо-професійної програми Освітні, педагогічні технології вкрай важливим є запровадження навчальної дисципліни Освітній менеджмент і маркетинг.

Дослідженням менеджменту та маркетингу в освіті були присвячені праці таких вчених як: Біланюк В. І. [1], Денежніков С. [2], Котик Л. І. [1], Савастєєва О. М. [3], Серга В. [2], Труба В. І. [3], Ящук Т. А. [4] та інші...

Зокрема Біланюк В. І. та Котик Л. І. досліджували освітній менеджмент в географії та відмітили, «що на фоні глобалізації економіки та освіти, динамічного функціонування науково-освітнього ринку, актуальним є впровадження освітнього менеджменту, який забезпечує конкурентоздатність, як окремих закладів освіти, зокрема, так і освітньої сфери, загалом» [1].

Савастєєва О. М. та Труба В. І. зазначили, «що вітчизняні заклади вищої освіти постійно стикаються з нестачею фінансових ресурсів внаслідок зменшення частки державного фінансування, зміни традиційних способів фінансування, тому перше місце в умовах сьогодення посідає ефективність і результативність управління наявними ресурсами» [3].

Ящук Т. А. зазначила: «Формування сучасної комплексної маркетингової інформаційної моделі закладу вищої освіти дозволяє застосувати її для вирішення цілого ряду завдань на ринку освітніх послуг і успішно конкурувати з іншими вузами. Її використання не тільки дозволить упорядкувати роботу освітнього закладу в сфері залучення абітурієнтів, а й сприятиме інтеграції маркетингових інформаційних систем, застосування яких дозволить оптимізувати ринкову стратегію навчального закладу» [4].

Денежніков С., Серга В. відмітили, що «Для грамотного позиціонування закладу вищої освіти на ринку освітніх послуг необхідно створення відповідної маркетингової інфраструктури, тобто окремого підрозділу, який буде займатися маркетинговим управлінням діяльністю університетів: маркетингові служби,

відділи маркетингу і комунікацій, адміністративні і маркетингові підрозділи, відділи по внутрішнім і зовнішнім комунікацій тощо» [2].

Отже, освітній менеджмент - це процес управління освітнім закладом з метою досягнення поставлених цілей та ефективного використання ресурсів. Він охоплює широкий спектр аспектів, включаючи стратегічне планування, фінансове управління, розвиток персоналу, організаційну культуру, методологічні та наукові досягнення, взаємодію з громадськістю, технологічні інновації в навчальному процесі та багато іншого.

До функцій освітнього менеджменту належать: планування, організація, мотивація, контроль та управління, які направлені на забезпечення ефективного функціонування освітньої установи. Освітні менеджери визначають стратегічні та тактичні цілі навчального закладу, які спрямовані на покращення якості освітніх послуг та задоволення потреб учасників освітнього процесу.

У сучасному світі освітній менеджмент стає все більш складним і вимагає від керівників не лише знань у сфері управління, маркетингу, педагогіки, психології, але й уміння працювати з даними, використовувати сучасні технології, володіти іноземними мовами, розвивати партнерські відносини зі стейкхолдерами.

Маркетинг у сфері освіти - це комплекс методів та інструментів, спрямованих на залучення та утримання абітурієнтів в освітньому середовищі певного навчального закладу. Освітні установи, такі як школи, коледжі, університети, тренінгові центри та інші, використовують маркетинг для просування своїх послуг, збільшення чисельності абітурієнтів, підвищення свого престижу та конкурентоспроможності.

Маркетинг у сфері освіти включає:

- Брендування. Створення і позиціонування унікального образу та ідентичності освітньої установи, щоб виділитися серед конкурентів.

- Рекламу. Використання різних каналів комунікації, таких як соціальні медіа, телебачення, радіо, Інтернет, для просування освітньо-професійних програм, подій та послуг.

- Аналіз потреб. Аналіз потреб та інтересів абітурієнтів, розробка затребуваних освітньо-професійних програм та курсів, які відповідають запитам ринку освітніх послуг.

- Веб-маркетинг. Оптимізацію веб-сайту та контенту для підвищення видимості в пошукових системах, рекламні кампанії в Інтернеті, контент-маркетинг.

- Відносини з громадськістю. Спілкування з громадськістю, організація подій, створення позитивного іміджу установи.

- Продажі та розвиток клієнтської бази: Активний пошук і залучення нових студентів, а також робота зі збереженням і задоволенням поточних здобувачів освіти.

- Дослідження ринку освітніх послуг. Аналіз тенденцій ринку освітніх послуг, наявних конкурентів та потреб абітурієнтів для розробки стратегій маркетингу.

Освітній маркетинг допомагає навчальним закладам залучити здобувачів освіти, збільшити прибуток, підвищити рівень якості надання освітніх послуг та покращити власний імідж.

Менеджмент та маркетинг у сфері освіти є важливими інструментами забезпечення успіху та стабільності закладів вищої освіти, а їх комплексне поєднання забезпечує синергетичний ефект для досягнення стратегічних цілей розвитку та підвищення конкурентоспроможності навчального закладу на ринку освітніх послуг.

Джерела та література

1. Біланюк В. І., Котик Л. І. Освітній менеджмент в географії: виклики і можливості (на прикладі географічного факультету Львівського університету). *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 10(24). С. 531-543. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10\(24\)-530-543](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10(24)-530-543)
2. Денежніков С., Серга В. Умови формування маркетингової діяльності закладу вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 8 (102). С. 160-171. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.08/171-180>
3. Савастеева О. М., Труба В. І. Фінансовий менеджмент в закладах вищої освіти: сучасний стан і площина вдосконалення. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-08-05>
4. Ящук Т. А. Особливості маркетингу освітніх послуг закладу вищої освіти. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. №4 (90). С. 100–104. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-4\(90\)-100-104](https://doi.org/10.26642/ema-2019-4(90)-100-104)

Андрій Колосок – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА ВЧИТЕЛІВ У КИТАЇ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сьогоднішній день в Китаї існують численні програми післядипломної педагогічної освіти, спрямовані на підвищення кваліфікації та адаптацію до нових вимог освітнього процесу. Ці програми включають в себе оновлення знань у предметній області, педагогічні навички, а також інтеграцію сучасних технологій у навчальний процес. Важливим аспектом розвитку системи післядипломної освіти вчителів в Китаї є її підтримка з боку держави. Уряд Китаю активно розвиває підходи до підтримки вчителів у навчанні та вдосконаленні їхніх навичок через програми курсового та шкільного стажування.

У контексті стрімкого технологічного розвитку та глобалізації, китайські вчителі стикаються з новими викликами та можливостями, а досвід

побудованої системи післядипломної педагогічної освіти Китаю є цікавим для застосування у вітчизняних умовах.

Дослідженням системи післядипломної педагогічної освіти займалися вітчизняні та китайські вчені: Войтовська О. [1], Давидюк Н. [2], Калюжна Т. [3] та інші...

Проте дані автори розглядали проблеми організації післядипломної освіти вчителів окремо у Китаї та Україні, не здійснюючи їх порівняльний аналіз. Тому дана тема є надзвичайно актуальною та корисною для розвитку системи післядипломної освіти вчителів в Україні.

Метою магістерської роботи є дослідження системи післядипломної освіти вчителів у Китаї та визначення перспективних напрямів її розвитку.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання дослідження:

- вивчити історію розвитку післядипломної освіти вчителів у Китаї;
- дослідити сучасний стан післядипломної освіти вчителів у Китаї;
- проаналізувати чинники розвитку післядипломної педагогічної освіти в Китаї та Україні;
- розглянути зміст, форми й методи курсового підвищення кваліфікації вчителів;
- дослідити шкільну модель післядипломної освіти вчителів;
- визначити перспективні напрями розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Об'єкт дослідження – неперервна педагогічна освіта Китаю.

Предмет дослідження – сучасна система післядипломної освіти вчителів у Китаї.

Враховуючи позитивний досвід Китаю, нами сформовано перспективні напрями подальшого розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні:

Запровадження державних стандартів ППО (впровадження єдиної системи стандартів сприятиме стандартизації та підвищенню якості післядипломної педагогічної освіти).

Реалізація паритетного механізму фінансування (можливості різних джерел фінансування, включаючи державні, приватні та міжнародні, можуть забезпечити стабільність фінансування системи ППО).

Впровадження системи накопичення навчально-залікових кредитів ППО (створення системи, схожої на китайську, допоможе відслідковувати та оцінювати активність вчителів у процесі післядипломної освіти).

Надання вчителям більшої самостійності в побудові освітньої траєкторії (сприяння індивідуальному розвитку вчителів шляхом вибору змісту, форм та методів навчання).

Тематична спрямованість змісту навчальних програм (адаптація змісту до актуальних тенденцій та вимог ринку праці).

Розвиток системи дистанційної освіти (використання сучасних технологій для забезпечення доступу до навчання).

Оптимізація співпраці шкіл із закладами ППО та ВНЗ (зміцнення партнерства між освітніми установами для обміну знаннями та ресурсами).

Створення віртуального середовища для обміну інформацією та досвідом (розвиток платформ для спільної роботи та обміну інноваційними педагогічними практиками).

Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання (використання різноманітних педагогічних підходів для забезпечення ефективного навчання).

Упровадження практики колективних форм роботи, зокрема «спільнот професійного зростання» (сприяння створенню спільнот, де вчителі можуть обмінюватися досвідом та підтримувати один одного у професійному зростанні).

Джерела та література

1. Войтовська О. М. Вектори реалізації процесу професійного розвитку вчителів засобами відкритого освітнього середовища закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. №1(1). С. 137-142. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2021-1-1-21>
2. Давидюк Н. Використання цифрових технологій в освітньому процесі закладу післядипломної педагогічної освіти. *Нова педагогічна думка*. 2023. № 4(116). С. 29-32. DOI: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2023-116-4-29-32>
3. Калюжна Т. Г. Розвиток андрагогічної компетентності педагогічного персоналу закладів післядипломної педагогічної освіти засобами smart-технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2020. № 58. С. 162-169. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-58-162-169>

Андрій Колосок – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Юлія Нестерук – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Соціальні послуги є важливим інструментом державної політики у забезпеченні благополуччя та соціального захисту населення. Вони включають в себе широкий спектр дій, спрямованих на підтримку осіб, які опинились в складних життєвих обставинах. З моменту введення децентралізації в Україні, місцеві громади отримали значний рівень автономії у вирішенні питань, пов'язаних з організацією надання соціальних послуг. Кожна територіальна громада має можливість самостійно визначати пріоритети в цій сфері та розробляти відповідні програми та проекти.

Дослідженням проблем організації надання соціальних послуг займалися: Коваль Г. [1], Колосок А. М. [2], Мартинюк Т. А. [2], Мельник О. М. [2], Панов І. В. [3] та інші.

Зокрема, Колосок А. М., Мартинюк Т. А., Мельник О. М. дослідили особливості використання базових програмних комплексів в системі надання соціальних послуг та визначили переваги надання соціальних послуг засобами електронного урядування з використанням Єдиної інформаційної системи соціальної сфери [2].

Коваль Г. дослідила безпосередньо систему надання соціальних послуг в Україні та механізми її фінансування, узагальнила сутність поняття соціальні послуги: «це заходи з допомоги особам/сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах та не можуть самостійно подолати життєві труднощі» [1].

Панов І. В. розглянув правове регулювання надання соціальних послуг в умовах воєнного стану та відмітив значні зміни: «розширено категорії отримувачів соціальних послуг, перелік соціальних випадків, що надають право на отримання послуг, змінено коло надавачів послуг та обсяги їх повноважень, унормовано поняття «надання соціальних послуг екстрено (кризово)» [3].

Метою роботи є дослідження рівня організації надання соціальних послуг та розробка заходів з підвищення їх ефективності.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання дослідження: розкрити сутність та складові соціальних послуг; дослідити нормативно-правове забезпечення надання соціальних послуг; вивчити зарубіжний досвід надання соціальних послуг; розглянути становлення соціальних послуг в Україні; проаналізувати рівень організації надання соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді; розробити рекомендації щодо підвищення ефективності надання соціальних послуг в умовах територіальної громади.

Об'єкт дослідження – організація надання соціальних послуг в Луцькій міській територіальній громаді. Предмет дослідження – зміст, форми і методи надання соціальних послуг.

Організація надання соціальних послуг в територіальних громадах передбачає створення мережі соціальних служб, які забезпечують доступ до необхідних послуг для всіх категорій населення. Ці служби можуть включати в себе центри соціального обслуговування, надання адміністративних послуг, соціально-психологічної підтримки тощо....

Територіальний центр соціального обслуговування Луцької міської територіальної громади забезпечує надання соціальних послуг у визначеному законодавством порядку: за рахунок коштів бюджету громади (безоплатно); з установленням диференційованої плати; платно (за рахунок отримувача соціальних послуг або третіх осіб).

Станом на 01.01.2024 року структурними підрозділами Територіальний центру соціального обслуговування Луцької міської територіальної громади обслуговувалось 3496 мешканців громади, з яких 957 отримували послугу догляду вдома (за місцем проживання), в тому числі 111 - у сільській

місцевості. Всього ж за 2023 рік надано 448 793 соціальні послуги для 4310 громадян [4].

Незважаючи на значний прогрес в організації системи надання соціальних послуг на загальнонаціональному рівні в територіальних громадах, існують певні проблеми, які необхідно вирішити. Серед них необхідно відмітити недостатню фінансову підтримку соціальних програм, низьку кваліфікацію фахівців з соціальної роботи та нерівномірний доступ до послуг у різних регіонах країни. До позитивних аспектів розвитку системи надання соціальних послуг ми відносимо: впровадження новітніх цифрових технологій, покращення доступності до інформації та послуг, розширення мережі соціальних установ та програм підвищення кваліфікації кадрів у сфері соціальної роботи.

Організація надання соціальних послуг в територіальних громадах є важливим елементом соціальної політики держави. Шляхом впровадження ефективних програм та проектів, спрямованих на підтримку громадян, можна забезпечити стале підвищення якості життя населення та збереження соціальної стабільності в суспільстві як на загальнонаціональному так і місцевому рівнях.

Джерела та література

1. Коваль Г. (2022). Система надання соціальних послуг в Україні: сучасний стан. *Ввічливість. Humanitas.* 2022. № 3. С. 85–91. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.12>
2. Колосок А. М., Мартинюк Т. А., Мельник О. М. Діджиталізація надання соціальних послуг. *Ввічливість. Humanitas.* 2024. № 5. С. 134–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.17>
3. Панов І. В. Забезпечення надання соціальних послуг в умовах воєнного часу. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2023. № 2(46). С. 203–214. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-203-214>
4. Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради офіційний сайт. URL : <http://www.social.lutsk.ua/>

Ольга Конончук – магістрантка навчально-наукового інституту педагогіки та психології, кафедри соціальної педагогіки Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Нінель Сидорчук**

БІБЛІОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛІКТИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Одна з найбільш шляхетних й гуманних професій людства – лікарська – вимагає від тих, хто вирішив їй присвятити життя, повної віддачі. Медичні працівники повсякчас на сторожі здоров'я та благополуччя людей: завжди хтось потребує допомоги, чиєсь життя залежить від професійності медиків.

Постійні навантаження, відповідальність викликають емоційне виснаження, відчуття втрати ентузіазму та мотивації, а також відчуття безсилля

та безнадійності – стани, які в сучасній науці називають «синдромом емоційного вигорання» (СЕВ). Постійне спілкування з хворими та їх родичами, перебування в колі складних людських проблем, негативних емоцій страху, болю, а також відчуття відповідальності за життя та одужання пацієнтів, вимоги високої компетентності й постійного професійного самовдосконалення – це далеко не повний перелік причин, через які працівники сфери охорони здоров'я настільки вразливі до емоційного вигорання. А в Україні, як відомо, ці чинники доповнює невисока заробітна плата медичних працівників.

Перші роботи з цієї проблеми з'явилися в США. Так, термін «синдром емоційного вигорання» (від англ. «*burnout*») вперше у своїй роботі «Вигорання персоналу» вжив американський психіатр Н. Freudenberger (1974) для характеристики психологічного стану здорових людей, які перебувають в інтенсивному і тісному спілкуванні з клієнтами (пацієнтами) в емоційно перевантаженій атмосфері під час надання професійної допомоги. Він використав його для опису стану емоційного, розумового та фізичного виснаження, що виникає внаслідок тривалого впливу високого рівня стресу та вимог на робочому місці, особливо у професіях, які спрямовані на допомогу іншим людям, наприклад, охорона здоров'я.

Соціальний психолог Christina Maslach (1976) визначила цей СЕВ як синдром фізичного та емоційного виснаження, включаючи розвиток негативної самооцінки, негативного ставлення до роботи, втрату розуміння і співчуття по відношенню до клієнтів або пацієнтів. Спочатку СЕВ розглядався як стан виснаження з відчуттям власної непотрібності. Пізніше симптоматика даного синдрому істотно розширилася за рахунок психосоматичного компоненту. Дослідники все більше пов'язували синдром з психосоматичним самопочуттям, відносячи його до станів передхвороби.

Розвиваючи ідеї Ch. Maslach, американський психолог Susan E. Jackson характеризував СЕВ як емоційне спустошення.

У цілому, СЕВ – це процес поступової втрати емоційної, когнітивної та фізичної енергії, що виявляється в симптомах емоційного, розумового виснаження, фізичного стомлення, особистої відстороненості та зниження задоволення виконанням роботи.

Головною причиною СЕВ вважається психологічна, душевна перевтома. Коли вимоги (внутрішні та зовнішні) тривалий час переважають над ресурсами (внутрішніми і зовнішніми), у людини порушується стан рівноваги, який неминуче призводить до СЕВ.

Встановлено зв'язок виявлених змін з характером професійної діяльності, пов'язаної з відповідальністю за долю, здоров'я, життя людей. Ці зміни розцінені як результат впливу тривалого професійного стресу. Серед професійних стресорів, що сприяють розвитку СЕВ, відзначається обов'язковість роботи в чітко встановленому режимі дня, велика емоційна насиченість актів взаємодії. Стрес на робочому місці, невідповідність між особистістю і вимогами, що їй висуваються, – ключові компоненти СЕВ.

На Європейській конференції ВООЗ (2005 рік) підтверджено, що стрес,

пов'язаний з професійною діяльністю, є важливою проблемою приблизно для однієї третини працюючих в країнах Європейського союзу і вартість вирішення проблем з психічним здоров'ям у зв'язку з цим становить в середньому 3-4% валового національного доходу. За таких умов синдром емоційного вигорання (СЕВ) розглядають як реакцію організму, що виникає в результаті тривалого впливу професійних стресів середньої інтенсивності.

Серед професій, в яких СЕВ зустрічається найбільш часто (від 30 до 90% працюючих), слід зазначити лікарів, вчителів, психологів, соціальних працівників, рятувальників, працівників правоохоронних органів. Медичні працівники посідають чи не перше місце серед спеціальностей з високим ризиком вигорання. Медики, як відомо, належать до професій типу «людина – людина» та визначаються як занадто вразливі до вигорання. Особливо часто призводить до вигорання робота з важкими хворими (геронтологічні, онкологічні пацієнти, агресивні і суїцидальні хворі, пацієнти з залежностями.). За різними джерелами, від 20% до 75% медпрацівників перебувають у стані емоційного вигорання [1].

Дослідження організації Mental Health America (червень-вересень 2020 року) виявило, що емоційне і фізичне виснаження було найпоширенішою відповіддю стосовно змін у *самопочутті* медичних працівників (82%), за ним ішли *проблеми зі сном* (70%), *фізичне виснаження* (68%) і пов'язані з роботою *страх та непевність* (63%). Більше половини медпрацівників зауважили *зміни в апетиті* (57%), *фізичні симптоми*, як-от головний біль чи біль у животі (56%), та *сумніви щодо майбутньої кар'єри* (55%). Значно зросла втома від *співчужання* іншим (52%). Те саме дослідження показало, що *лікарі* не отримують достатньої емоційної підтримки (39%), а ще рідше – *медичні сестри* (молодший та середній медичний персонал) (45%).

У науковій, науково-популярній літературі досить детально характеризуються причини (фактори) емоційного вигорання медичних працівників, ознаки, ключові симптоми, фази СЕВ (І. Федік, 2017; О. Чайковська, 2019; С. Гулинська, 2020 та ін.).

Актуальним залишається питання пошуку ефективних профілактичних, лікувальних та реабілітаційних заходів, спрямованих на зняття дії стресора: зняття робочої напруги, підвищення професійної мотивації, вирівнювання балансу між витраченими зусиллями і одержуваною винагородою. Як правило, при появі й розвитку ознак СЕВ рекомендують вживати певних заходів на організаційному, міжособистісному та особистісному рівнях.

До основних груп профілактичних і лікувальних заходів, які можна проводити у колективі з метою збереження психо-емоційного здоров'я медичних працівників (організаційний та міжособистісний рівень), слід віднести гігієну виробничих взаємин та психогігієну, що включають підвищення професійної мотивації працівників; встановлення балансу між витраченими зусиллями та отриманою винагородою; раціональну організацію робочого часу; проведення заходів спільно з керівництвом для формування взаємодовіри та позитивної робочої атмосфери в колективі; створення умов для

психоемоційної розрядки, зняття робочого напруження та підтримування психічного та фізичного здоров'я медичного персоналу.

Разом з тим, важливо пам'ятати, що основна роль в боротьбі з СЕВ відводиться, насамперед, самій людині. З метою спрямованої профілактики СЕВ слід: намагатися розраховувати й обдуманно розподіляти свої навантаження; вчитися перемикатися з одного виду діяльності на інший; простіше ставитися до конфліктів на роботі; не намагатися бути кращим завжди і у всьому.

Здорове й повноцінне життя поза роботою – найкраща профілактика синдрому емоційного вигорання «людей у білих халатах», основними джерелами якої є здоровий, повноцінний сон, регулярна фізична активність (помірні фізичні навантаження), збалансоване харчування (поповнення свого водного балансу та енергетичного ресурсу поживними речовинами).

Для попередження/подолання синдрому емоційного вигорання медичних працівників пропонуємо використання бібліотерапії – терапевтичного засобу, що передбачає застосування спеціально відібраних матеріалів для читання в якості терапевтичної допомоги в медицині та психіатрії, а також надання консультацій/порад у вирішенні особистих проблем за допомогою керування читанням (Американської бібліотечної асоціації).

Бібліотерапія як засіб допоміжного лікування використовується у багатьох країнах світу. На професійній основі здійснюється медиками та бібліотекарями, які обізнані з теорією та практикою лікування читанням. Як правило, об'єктами впливу бібліотерапії можуть бути дорослі і діти – як здорові фізично, але з психічною травмою, так і ті, які мають аномалії в розвитку, вади зору, слуху тощо [2].

Поняття бібліотерапія має ряд трактувань: допоміжний засіб при лікуванні; професійний засіб лікування розладів емоційного та нервового походження, який можуть використовувати лише кваліфіковані спеціалісти за допомогою бібліотекаря.

Метою подальших досліджень є розробка змісту, форм та методів застосування бібліотечних засобів для профілактики та подолання синдрому емоційного вигорання медичних працівників.

Джерела та література

1. Марута Н. О., Чабан О. С., Каленська Г. Ю. Особливості емоційного вигорання в працівників сфери охорони неврологічного й психічного здоров'я. *Міжнародний неврологічний журнал*. 2019. №7 (109). С. 22–30. DOI: <http://dx.doi.org/10.22141/2224-0713.7.109.2019.183009>
2. Козлік Р. М., Курило О. Й. Бібліотерапія: поняття, завдання, взаємозв'язок з іншими галузями. *Бібліопсихологія, бібліопедагогіка, бібліографістика, бібліотерапія в освіті: теорія і практика: збірник тез доповідей II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (14–15 квіт. 2022 р.)* Мукачєво / ред. кол.: Т. Д. Щербан (гол. ред.) та ін. Мукачєво: МДУ, 2022. 80 с. С. 25–27.

Надія Корпач – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

МОБІНГ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

«Гідна робота - це безпечна робота»

Хуан Сомавія/Juan Somavia

(екс Генеральний директор Міжнародної організації праці)

На протязі усього суспільного розвитку праця була і є важливою умовою життєдіяльності людини. Водночас, у процесі здійснення трудової діяльності на людину впливають багато несприятливих чинників виробничого середовища, що призводить до виробничих травм і професійних захворювань, а відтак питання охорони праці є досить актуальними. Створення в 1919 році у Женеві Міжнародної організації праці (МОП) говорить про те, що проблема охорони праці є загальносвітовою. Оскільки Україна прагне стати членом ЄС, тому вітчизняне законодавство приводиться у відповідність законодавству ЄС, зокрема, триває активна робота з узгодження вимог законів і нормативно-правових актів Директивам ЄС. Особливо велике значення серед міжнародних договорів має Глобальний договір ООН.

З метою запобігання порушень технологічного процесу, трудової та виробничої дисципліни, невідповідного утримання та організації робочих місць, створення безпечних умов праці у нашій державі прийнято низку законодавчо-нормативних актів серед яких Кодекс законів про працю України (КЗпП); Закони України: "Про охорону праці", "Про охорону здоров'я", "Про пожежну безпеку", "Про використання ядерної енергії та радіаційний захист", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності", «Про соціальний діалог в Україні, який «визначає правові засади організації та порядку ведення соціального діалогу в Україні з метою вироблення та реалізації державної соціальної і економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин та забезпечення підвищення рівня і якості життя громадян, соціальної стабільності в суспільстві» [5] та ряду інших важливих документів.

Варто наголосити на тому, що окрім великого розмаїття чинників, зміни їх кількості і рівня впливу на людину, важливу роль у створенні безпечних умов праці відіграє трудовий колектив і безпосередньо його керівник, який має володіти ефективними методами управління. Безперечно, що результативній роботі, збереженню здоров'я членів трудового колективу сприяє комфортний психологічний клімат у ньому, який можна визначити через задоволеність міжособистісними стосунками між керівником і підлеглими та між самими підлеглими.

На жаль нерідко у колективах спостерігається психологічний тиск, цькування або частини колективу або всього колективу стосовно працівника. Таке соціальне явище називається мобінг. Він, як правило, виражається в систематичній і часто необґрунтованій критиці, поширення про колегу різноманітних неправдивих чуток і пліток, насмішок і провокацій, залякувань, бойкоту які негативно впливають і на професійну компетентність і на репутацію працівника.

О. Кравченко, у своїй науковій праці «Мобінг у трудовому праві» вказує на те, що за офіційними статистичними даними у країнах Західної Європи мобінгу зазнають до 20% працюючих, хоча реальна цифра є значно більшою, оскільки дуже часто працівник полишає роботу не зазначаючи реальну причину (мобінг) [2].

Водночас, у вітчизняній науці сутність, особливості, причини, наслідки мобінгу у трудових колективах досліджені Т. Колядою, О. Сорокою, мобінг як чинник травматизму на виробництві аналізували Г. Гогіташвілі, В. Лапін. Автори зазначають, що ця проблема є актуальною, оскільки мобінг порушує фундаментальні права людини, призводить до катастрофічних розладів соціального, психічного та фізичного здоров'я, а також є одним із джерел суїциду та агресії [1]. Л. Червінська, розглядаючи питання мобінгу персоналу як соціального явища, наводить приклади вирішення даної проблеми у зарубіжних країнах.

Проаналізувавши наукову літературу ми з'ясували, що причинами мобінгу можуть бути як бажання помститися так і жадоба влади; особиста злоба, яка викликана заздрістю; як засіб для звільнення керівного крісла; бажання керівника налякати підлеглих і таким чином підвищити свій авторитет та ін..

Водночас, дослідники даної проблеми виділяють такі види мобінгу: вертикальний (керівник-підлеглі); горизонтальний (колега-колега); сендвіч-мобінг (одночасно вертикальний і горизонтальний мобінги). Наголошують на відкритому мобінгу (відкриті глузування, знущання, образи, псування майна тощо) і латентному мобінгу – колеги ігнорують (звертаються тільки по справі), починають цуратися, важливу і необхідну інформацію надають пізно (коли для виправлення ситуації він вже не в силах нічого зробити), або зовсім цю інформацію приховують.

Про те, що мобінг є соціальним явищем засвідчують наслідки мобінгу, які є досить серйозними, адже він може стати причиною втрати концентрації уваги та розумової працездатності, нерідкі випадки інфарктів. Про серйозність такого явища говорить те, що «в книзі «Насильство на роботі», виданої в 1998 році Міжнародним бюро праці, мобінг згадується в одному ряду із зґвалтуванням, пограбуванням і вбивством» [4].

Враховуючи вищезазначене, працюючим громадянам України на рівні держави гарантується правовий захист від мобінгу. Зокрема, «11 грудня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу

(цькуванню)» від 16.11.2022 р. № 2759-IX. Відповідно до внесених змін до ст. 2 Кодексу Законів про працю України (далі – КЗпП) передбачено, що працівник має не лише право на здорові і безпечні умови праці, а й на гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників» [3].

Водночас, наголошено на тому, що у разі вчинення мобінгу працівник має право:

1. Звернутись із скаргою до управління Державної служби з питань праці.
2. Звернутись з позовною заявою до суду щодо визнання фактів цькування та їх усунення.
3. Отримати відшкодування витрат внаслідок мобінгу, які понесла особа під час лікування, якщо такий факт підтверджено судовим рішенням.
4. За власним бажанням розірвати трудовий договір, якщо роботодавець не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору, чинив мобінг (цькування) стосовно працівника або не вживав заходів щодо його припинення (все це підтверджено судовим рішенням).
5. Подати на відшкодування роботодавцем моральної шкоди, якщо факт такої підтверджено судовим рішенням [2].

Отже, наявність мобінгу в трудових колективах безперечно є соціальним явищем, не проходить безслідно і стає причиною зниження ефективності у роботі будь-якого підприємства або установи, шкодить здоров'ю працюючого, а відтак їх керівникам потрібно прикласти належних зусиль для профілактики мобінгу та формування здорового психологічного клімату в колективі.

Джерела та література

1. Коляда Т. А. Мобінг у трудових (службово-трудовах) відносинах: до постановки проблеми [Електронний ресурс]. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. № 2 (49). 2010. Режим доступу: Загол. з екрану. Мова укр. Кравченко О.
2. Мобінг у трудовому праві. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. - 2018. - № 3. - С. 90-91. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_3_11
3. Мобінг у трудових відносинах: що варто знати. URL: <https://profpressa.com/news/mobing-u-trudovikh-vidnosinakh-shcho-var-to-znati>
4. Мобінг: поняття, види, причини, наслідки, профілактика, як боротися. URL: <https://pageofsocialtefchers.blogspot.com...>
5. Про соціальний діалог в Україні : Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 28, ст.255) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>

Олександр Коськін – студент факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор Світлана Чернета

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЧУТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗВО

Успішність педагогічної діяльності, міжособистісних відносинах, розв'язання гендерних проблемних ситуацій, виховання свідомих громадян

України, саморозвитку залежить від наявності безпечного освітнього середовища. Процес формування гендерночутливого освітнього середовища в ЗВО є нагальною потребою, яка виникла внаслідок сучасних реалій.

Гендерний компонент є необхідною складовою національної системи підготовки фахівців. На важливості реалізації гендерних підходів в освітніх програмах освітніх закладів різних рівнів акредитації наголошується в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Наказі Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» та ін.

Гендерна збалансованість в українському суспільстві є одним із індикаторів його визнання як розвиненої демократичної європейської держави. Тому саме інтеграція гендерного підходу в національну систему вищої педагогічної освіти на сучасному етапі є вкрай необхідною, оскільки це надасть реальну можливість майбутнім фахівцям сфери освітніх послуг через кваліфіковане розуміння його сутності з повагою ставитись як до рівноправного розкриття людиною свого особистісного потенціалу, так і до рівної можливості його реалізації незалежно від статі. А отже сприятиме формуванню нового світогляду, відповідно до якого стереотипне сприйняття жінок і чоловіків має бути замінено ідеєю розвитку їхнього особистісного потенціалу.

Проблема гендерного підходу в освіті була предметом досліджень таких науковців, як: Л. Булатова, І. Іванової, Я. Кічук, О. Луценко, А. Мітрофанова, І. Мунтяна, О. Цокур та інші науковці.

Як зазначає Маліков В. В., гендерна чутливість – це бачення проблем нерівності, дискримінації за ознакою гендеру у всіх різноманітних проявах та проактивна позиція щодо них; тобто здатність і готовність сприймати, усвідомлювати та реагувати на всі прояви сексизму, гендерної дискримінації та сегрегації. Вона ґрунтується на розумінні та прийнятті до уваги тих соціокультурних чинників, котрі можуть призводити до дискримінації за ознакою статі. Гендерна чутливість відповідає принципу розширення можливостей участі жінок і чоловіків у всіх суспільно важливих сферах життя і веде до гендерно збалансованого суспільства. Тож забезпечення рівності статей потребує недискримінації [1].

У багатьох зарубіжних країнах гендерно-чутливе освітнє у закладах освіти базується на впровадженні механізмів, які направлені на боротьбу з гендерними стереотипами при професійному виборі, розробкою гендерно-нейтральних освітніх програм та застосуванні гендерно-чутливої педагогічної практики.

В Стратегії упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» гендерно-чутливе освітнє середовище визначається як освітнє середовище, в якому актуалізована гендерна чутливість як один з критеріїв ефективності освітньої діяльності. Формування такого середовища повинно мати наскрізний характер, відтворюватися та поглиблюватися на кожному наступному рівні освіти через утворення

гендерно-чутливого навчального та навчально-методичного забезпечення, впровадження предметно-дисциплінарного підходу до погрупування освітніх знань з гендерної теорії з перспективою його перетворення на підхід інтегративно-курсний (гендерна теорія повинна бути інтегрована до системи наукових знань та навчальних дисциплін); проведення планової виховної діяльності, спрямованої на виявлення і нейтралізацію гендерних стереотипів, які утворюють базис недотримання гендерного паритету та дискримінації. Ці заходи сприятимуть формуванню гендерної компетентності учнівства та студентства [3].

Гендерно-чутливе освітнє середовище закладу освіти характеризується відсутністю гендерних відмінностей серед усіх учасників освітнього процесу. В тому числі, усі аудиторії, лабораторії, спортивні зали, роздягальні та інші приміщення закладу освіти є доступними усім, без будь-яких форм сегрегації. Інтелектуальна, академічна підтримка та почуття приналежності до колективу, незалежно від ідентичності або переваг у навчанні є візиткою такого закладу.

В гендерно-чутливому освітньому середовищі закріплюються права і свободи всіх учасників освітнього процесу незалежно від статі, а враховуються специфічні особливості студентів та студенток (наприклад, різні нормативи на уроках фізкультури; гендерне квотування для дівчаток «технічної безпорадності» та ін.).

Як протилежне варто розглянути гендерно-асиметричне освітнє середовище, яке характеризується утисканням гідності чи права на рівне ставлення однієї категорії осіб за ознакою статі (наприклад, відсутність альтернатив або подвійний стандарт вимог до дисципліни на уроках та в позаурочній діяльності; подвійні стандарти в оцінці особистих досягнень студентів різної статі та ін.) [2].

Отже, усвідомлення необхідності формування освітньої політики недискримінації, включення гендерних освітніх компонентів освітніх програм усіх спеціальностей у закладах вищої освіти формуватиме гендерно-чутливе освітнє середовище ЗВО, підвищить професійну компетентність майбутніх сучасних фахівців. Це сприятиме побудові справжньої рівності усіх чоловіків і жінок в сучасній Україні, тим самим створення гендерно-чутливого українського суспільства.

Джерела та література

1. Маліков В. В. Гендерна чутливість та політика недискримінації ЛГБТ+ людей в освітньому середовищі університету: світовий досвід і потреби українського суспільства. *Гендерна політика очима української молоді: матеріали підсумкової конференції XII Регіонального наукового конкурсу молодих вчених*, Харків, 11 грудня 2018 р. / [за заг. ред. : Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 198 с. С. 29-37.
2. Павлушенко Н. Гендерно чутливе освітнє середовище як педагогічна умова використання гендерного підходу в початковій освіті. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/10407/1/6.pdf>
3. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020». URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorenniya/2016/proekt-gendernoyi-strategiyi.doc>

Руслан Коськін – студент факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Світлана Чернета**

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Актуальність проблеми неформальної освіти обумовлена потребою ринку праці у навчанні фахівців впродовж усього життя, актуальними й визнаними стають знання, уміння й навички, здобуті у системі формальної та неформальної освіти, що виводить навчання за чіткі межі інституційного простору, розширює можливості здобуття освіти у будь-який час (незалежно від віку). Таку актуальність засвідчують нормативні документи міжнародних організацій: ЮНЕСКО, Європейського Союзу, ООН, ЄС, Міжнародної організації праці, Ради Європи. Меморандум Європейської Комісії охоплює важливі рекомендації щодо розвитку неформальної освіти, яка є важливою складовою концепції неперервного навчання, дає молоді й дорослим змогу набувати знання, уміння й навички, виробляти погляди й адаптуватися до постійних змін у соціальному середовищі.

Відповідні зміни у вітчизняному законодавстві про освіту засвідчують визнання неформальної освіти як важливою складовою сучасної системи освіти. Зокрема такі зміни відбулися в законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науковотехнічну діяльність», «Про освіту дорослих» та інших нормативно-правових актах.

Проблема неформальної освіти була предметом дослідження багатьох науковців, а саме: С. Архіпової, Т. Голубенко, А. Гончарук, Н. Горук, Ю. Деркач, С. Закревської, Д. Зіцер, С. Зінченко, Г. Нестеренко, С. Овчаренко, Н. Павлик та ін.

Неформальна освіта на думку Н. Павлик – це процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку молоді, організованого поза межами змісту, форм і методів освітніх установ та державних інституцій [3].

Згідно з ч. 5 ст. 8 Закону України «Про освіту» «Держава створює умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина» та вперше визначає неформальну освіту як таку, що здобувається за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [1]. Відповідно до даної норми наказом МОН України затверджено Порядок

визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти [2]. Цей порядок визначає загальні вимоги до процедур визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти в межах автономії закладів вищої та фахової передвищої освіти, визначеної спеціальними законами. Як наслідок, кожен ЗВО розробляє та затверджує власні нормативні документи щодо про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті.

Переважаючо неформальна освіта розглядається як організований освітній процес, навчальна діяльність, спрямована на задоволення особистісних пізнавальних потреб учасників поза формальними освітніми установами за участі громадських організацій, курсів та гуртків у груповій формі.

Аналізуючи наукові джерела, з погляду категорій наміреності та усвідомлення авторами визначено три форми неформальної освіти: самоспрямоване навчання, випадкове навчання та усупільнення.

Особливостями неформальної освіти є:

- 1) орієнтація на конкретні освітні потреби різних соціальних, професійних, демографічних груп населення;
- 2) відсутність примусового характеру, усвідомлена мотивація людей;
- 3) відповідальність за результат навчальної діяльності;
- 4) гнучкість в організації навчального процесу та в методах навчання;
- 5) партнерська взаємодія між тими, хто вчиться і навчає.

Неформальна освіта здатна забезпечити ширші умови для оволодіння майбутніми фахівцями досвіду професійної діяльності, тим самим доповнюючи знання й уміння, набуті студентами у процесі формального навчання. Тому, на думку Чернети С.Ю. основними напрямками роботи зі студентами має стати формування ціннісного усвідомлення необхідності цілеспрямованої неформальної освіти (формування знань про неформальну освіту, вмотивування необхідності та створення можливості її здобуття та ін.) [4].

Отже, організація неформальної освіти розглядається як цілеспрямований процес приведення в систему розрізнених дій і практик додаткового навчання майбутніх фахівців; узгодження диференційованих частин неформальної освіти як цілісного процесу, спрямованого на забезпечення індивідуальних пізнавальних потреб і професійних запитів майбутніх соціальних педагогів.

Джерела та література

1. Закон України «Про освіту» : прийнятий 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n71>.
2. Наказ МОН України «Порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти» : прийнятий 08.02.2022 № 130. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-22#Text>
3. Павлик Н. П. Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів в Україні : дис. наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка. Житомир, 2019. 515 с.
4. Чернета С. Ю., Мороз І. П. Неформальна освіта в системі підготовки фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. Соціальна робота: виклики сьогодення : Збірник наукових праць за матеріалами Х Міжнародної науково-практичної конференції.

Оксана Куца – студентка факультету економіки, менеджменту та права, кафедри економіки та міжнародних відносин Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор **Лілія Мартинова**

АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Внутрішньо переміщені особи - це люди або група людей, які змушені залишити своє місце проживання через ускладнення політичної, соціальної, економічної або екологічної ситуації відповідної адміністративно-територіальної одиниці (далі - ВПО). Це може бути зумовлено порушеннями прав людини, воєнним конфліктом, насильством тощо, і вони потребують правового та соціального захисту держави [1].

Спільна адаптація внутрішньо переміщених осіб є критично важливою для суспільства. За даними на березень 2023 року в країні нараховано понад 5 мільйонів таких осіб, які потребують підтримки у відновленні звичного життя в новому оточенні. Для успішної інтеграції цієї групи людей у громади необхідно звертати особливу увагу на цю проблему, постійно обговорювати її і розробляти ефективні заходи на рівні держави та місцевих органів влади.

Цей процес включає ряд взаємодій з новим оточенням, таких як пошук роботи, житла, медичних та інших соціальних послуг, а також формування нових соціальних зв'язків та інтеграцію в нову спільноту. Починаючи з 2014 року, в Україні громадські організації реалізували численні проекти, спрямовані на соціальну адаптацію та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб. Більшість із них зосереджувалася на інтеграції до 24 лютого 2022 року [3].

Проблеми, пов'язані з внутрішньо переміщеними особами в Україні, є предметом дослідження не лише представників влади, політиків та міжнародних організацій, але і значної кількості вітчизняних науковців. Вони вивчають не лише масштаби, виклики та потреби внутрішньо переміщених осіб, але й їх потенціал у контексті модернізації та економічного розвитку країни. Серед таких науковців можна відзначити Н. Андрусишин, О. Балакірева, М. Бачинську, Т. Бондар, О. Бородіна, О. Василенка, Т. Доронюка, Ю. Корнева, Е. Лібанову, І. Локтеву, О. Осінкіну, У. Садову та інших [1].

Після широкомасштабного вторгнення РФ кількість переселенців в Україні зросла в десять разів. Такий обсяг потоку переселенців перевищив можливості будь-якої соціальної системи, але важливо зауважити, що Україна набула значного досвіду у наданні допомоги ВПО протягом цього періоду. Більшість організацій, які працюють з постраждалим населенням, протягом практично всього 2022 року активно займалися гуманітарним реагуванням та

підтримкою соціальної адаптації переселенців. Для багатьох людей це вже другий раз через цей процес, але це не робить його легшим.

Психологічна підтримка є одним із ключових засобів для соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Це може включати індивідуальні консультації з психологом, групові сесії підтримки та терапії, а також співпрацю з громадськими організаціями й волонтерами.

Ще одним важливим інструментом є професійна підготовка та перекваліфікація. Це включає навчання нових професійних навичок і проведення практичних занять, що сприяють знаходженню роботи та успішній інтеграції в нове оточення внутрішньо переміщеним особам.

Додатковим важливим інструментом є доступ до соціальних послуг і підтримки, таких як медична допомога, фінансова допомога та харчування. Для успішної адаптації переселенців важливо забезпечити їм належні умови проживання та доступ до необхідних ресурсів [3].

Одним із ключових аспектів підтримки внутрішньо переміщених осіб є забезпечення їх місцем проживання та базовими потребами. Для досягнення цієї мети важливо розробити програми професійного навчання та перекваліфікації, що допоможуть переселенцям знайти роботу. Надання кредитів і мікрокредитів може стати важливим інструментом для побудови їх власного бізнесу.

Необхідно розробити зміни для реалізації права на освіту громадян України, які проживали на тимчасово окупованих і деокупованих територіях країни. Наприклад, введення процедури підтвердження освітніх кваліфікацій, отриманих на тимчасово окупованих територіях України, особливо щодо вищої освіти.

Важливо зазначити, що розглядається не визнання документів, виданих окупаційною владою, а підтвердження рівня знань у конкретних спеціальностях. Впровадження нових підходів щодо забезпечення освітніх прав дозволить внутрішньо переміщеним особам приєднатися до працевлаштування на території, підконтрольній уряду України, та допоможе поповнити різні галузі економіки необхідними фахівцями.

Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб є одним із головних завдань держави на сьогоднішній день. Після оцінки результатів впровадження комплексних заходів з їх інтеграції необхідно переглянути підходи до призначення допомоги на проживання ВПО. Система щомісячної адресної допомоги, що почала діяти з жовтня 2014 року, також потребує коригувань. Важливо враховувати індивідуальні потреби осіб, їхню інтеграцію у громаду, зайнятість на роботі, а також передбачати різні суми виплат в залежності від конкретної ситуації.

Впровадження політик і програм, спрямованих на підтримку соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб і врахування їхніх потреб, разом із потребами вразливих категорій місцевого населення, є важливим інструментом адаптації. Ці програми можуть включати в себе відповідні законодавчі зміни,

розробку алгоритмів для створення спеціальних заходів підтримки та забезпечення доступу до освіти та інших важливих пільг.

Адаптація внутрішньо переміщених осіб суттєво залежить від готовності особи прийняти переміщення, зберегти свою автономію та ідентичність. Травматичні події можуть викликати різні поведінкові реакції та почуття, які необхідно відслідковувати та надати адекватну підтримку для їх подолання та подальшої роботи з ними [2].

У цілому, адаптація є складним і багатогранним процесом, який включає в себе пристосування мігрантів до нового соціокультурного середовища та приймаючого соціуму до новоприбулих осіб. Цей процес охоплює їхні соціально-економічні, культурні потреби та інші аспекти.

Джерела та література

1. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: URL: <http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/xtQNxOpxpLu5m2UOqLcS.pdf>
2. Підтримка та адаптація переселенців. URL: <https://shotam.info/pidtrymka-ta-adaptatsiia-pereselentsiv-prohalyny-iaki-neobkhidno-likviduvaty/>
3. Соціальна адаптація ВПО: інструменти для підтримки переселенців. URL: <https://sss-ua.org/news/soczialna-adaptacziya-vpo-yaki-instrumenty-dlya-pidtrymky-pereselencziv-potrebuyut-vprovadzhennya/>

Павлина Лісовик – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Вікторія Петрук**

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Пріоритетною реформою в Україні є децентралізація, метою якої є створення відкритого, прозорого та ефективного управління на місцевому рівні з метою забезпечення якості та доступності послуг у суспільстві, в тому числі у соціальній сфері.

Відтак, з 1 січня 2021 року соціальні допомоги, пільги, субсидії та збори громадяни отримуватимуть через «фронт-офіс» територіальної громади.

Соціальний захист є показником успішності суспільства, який відображає рівень злагоди та добробуту. Соціальний захист можна назвати рушійною силою еволюційних процесів, оскільки він виступає щитом від втрати доходів окремої людини та всього суспільства від негативних економічних змін.

Отже, соціальний захист населення є суспільним інститутом, діяльність якого включає багато різноманітних форм соціально-економічних відносин, пов'язаних із захистом людей від різноманітних недоліків ринкових відносин, різноманітних ризиків і гарантій добробуту.

На конституційному рівні задекларовано право громадян України на соціальний захист. Так, відповідно до положень ст. 46 Конституції України,

«громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [1].

Відповідно, «система соціального захисту – це сукупність правових, економічних та соціальних заходів, гарантованих Конституцією України, щодо створення та забезпечення здорового соціально-економічного мікроклімату для життя та розвитку як економічно активної частини населення, так і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, гарантуючи обом групам соціальну безпеку (розвиток без війни і тероризму), соціальні зобов'язання, котрі ґрунтуються на соціальній справедливості й рівності прав» [2, с. 21].

Чинним законодавством передбачені основні форми соціального захисту, які можна розділити на декілька таких груп: «пільги (часткове або повне звільнення від плати за різноманітні послуги і товари, а також можливість придбання певних товарів за зниженими цінами); соціальні та компенсаційні виплати (різноманітні форми матеріальної та соціальної допомоги, надбавок, доплат та компенсацій соціального призначення, що виплачуються у грошовій формі); соціальні послуги (послуги, спрямовані на відновлення або підтримання нормальної життєдіяльності найбільш соціально вразливих категорій населення або осіб, що піддаються різноманітним соціальним ризикам чи зазнали певних труднощів з вини держави)» [6].

«Право на державну соціальну допомогу мають малозабезпечені сім'ї, які постійно проживають на території України» (с. 3) [3].

Відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» № 1768-III, «малозабезпеченою вважається сім'я, яка з поважних чи незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї» [3].

Для осіб, що належать до малозабезпечених сімей передбачено ряд грошових допомог, серед яких:

- державна соціальна допомога, розмір якої визначається як різниця між рівнем забезпечення прожиткового мінімуму;
- одноразова матеріальної допомога непрацюючим малозабезпеченим особам;
- безвідсоткова одноразова допомога для здобуття економічної самостійності малозабезпечених сімей;
- соціальні стипендії.

Надання допомоги регулюється Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [3] та Постановою КМУ від 24 лютого 2003 р. № 250 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям» [5]. Підтримку малозабезпечених сімей забезпечують 4 з 27 бюджетних програм Міністерства соціальної політики.

Крім грошових виплат, для малозабезпечених осіб можуть бути передбачені пільги, такі «як безкоштовне харчування для учнів 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів із сімей» [4].

Таким чином, ефективний соціальний захист – це не лише гарантований державою соціальний захист (пенсії, виплати, допомоги) та налагоджена мережа соціальних служб, а й комплекс заходів, що здійснюються на місцевому рівні за рахунок коштів місцевого бюджету, передбачаючи, крім державного соціального страхування додаткові гарантії соціального захисту жителів селищної місцевості, систематизація територіальної громади, забезпечення добробуту та підвищення соціального благополуччя кожної людини.

Джерела та література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Павлова Л. О. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 / Львівський національний університет. Львів, 2015. 230 с.
3. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від від 01.06.2000 № 1768-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 35. ст.290.
4. Про затвердження норм та Порядку організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку: постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2021 р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/305-2021-%D0%BF>
5. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/250-2003-%D0%BF>
6. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні: реальний стан та перспективи реформування. Київ, 2009. с.40.

Ліщук Вікторія – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Олена Белкіна-Ковальчук**

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Сучасне українське суспільство перебуває у важкому кризовому стані, викликаному різноманітними факторами. Одним із найбільших руйнівних

чинників, який справляє серйозний вплив на наше суспільство, є воєнні дії на території нашої держави. В зв'язку з цим багато сімей були змушені негайно залишити свої домівки та тимчасово переселитися в інші області України. Родини, які зазнали міграції, зіткнулися з викликами у пристосуванні до нових життєвих умов, втратою соціальних зв'язків та необхідністю забезпечення себе та своїх дітей. Ефективне вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб потребує спільних зусиль фахівців різних галузей. Серед них важливу роль відіграють соціальні працівники та соціальні педагоги, які володіють різноманітними методами та технологіями для вирішення соціальних проблем різних груп населення.

Поняття внутрішньо переміщених осіб стало надзвичайно актуальним для України ще в 2014 році, коли розпочався військовий конфлікт на Сході країни. З особливою гостротою це питання виступило на передньому плані у 2022 році, коли росія здійснила повномасштабне вторгнення на наші території. Результатом цих подій стало зростання числа людей, які вимушено покинули свої домівки, шукаючи притулку в інших регіонах.

Внутрішньо переміщені особи — це особи, що втратили своє місце проживання внаслідок збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, порушень прав людини або природних катастроф і залишаються в межах території своєї країни. Ця категорія осіб має різноманітні характеристики, які визначаються їхніми потребами та особистісними рисами [1].

Особи, які були вимушено переміщені, щоденно стикаються з труднощами у задоволенні своїх основних потреб. Ці труднощі є широкими й пов'язаними з порушенням багатьох їхніх прав, викликаних військовим конфліктом, віддаленістю від сім'ї та практично повним розривом з минулим способом життя. Тому ця проблема включає в себе не лише політичні аспекти, але також соціальні та психологічні і вимагає комплексного соціально-педагогічного підходу та особливих ресурсів для її вирішення [2].

І. Сьомкіна виділяє функції, які повинен виконувати соціальний працівник, працюючи з внутрішньо переміщеними особами:

- соціально-психологічну: забезпечує психолого-педагогічну підтримку сім'ї, надає психологічну допомогу та проводить профілактичний патронаж;
- діагностичну: досліджує особливості сім'ї та виявляє її потенціал;
- охоронно-захисну: надає правову підтримку сім'ї, забезпечує соціальні гарантії та створює умови для реалізації її прав;
- організаційно-комунікативну: сприяє організації спілкування та спільної діяльності;
- прогностичну: розробляє програми адресної допомоги на основі моделювання ситуацій;
- координаційну: забезпечує співпрацю між різними службами, які надають допомогу сім'ям, такими як департаменти соціальної допомоги, поліція, соціальні педагоги та інші [3].

В. Маслова зазначає, що робота з внутрішньо переміщеними особами та їх сім'ями у сфері соціально-педагогічної діяльності має на меті забезпечення

адекватної соціальної підтримки і захисту цих людей і їх родин, сприяючи їхній адаптації, створюючи сприятливі умови для їхнього життя, підтримуючи міцні соціальні зв'язки, сприяючи самоорганізації і саморозвитку, а також допомагаючи членам їх сімей у позитивній соціалізації [2].

Напрями соціально-педагогічної роботи з цією категорією клієнтів включають: глибоке вивчення сімей внутрішньо переміщених осіб, з врахуванням аналізу теперішнього стану родин та визначення їхніх основних потреб; оцінка потенційних можливостей сімей та врахування впливу зовнішніх чинників на подальшу роботу; співпраця з проблемними сім'ями, включаючи надання підтримки дітям з таких сімей та допомогу у вирішенні їх проблем; стимулювання особистості до самостійності та самостійного розв'язання конкретних проблем [2].

Соціально-педагогічна робота з сім'ями внутрішньо переміщених осіб виконується за допомогою різних технологій, таких як:

- Технологія соціального захисту сім'ї — це система державних заходів, спрямованих на забезпечення мінімальних соціальних гарантій, прав і пільг сім'ї, яка перебуває у складних умовах.

- Технологія соціальної підтримки сім'ї — спрямована на надання допомоги сім'ям у подоланні стресових ситуацій та вирішенні проблем, з якими вони не можуть впоратися самостійно. Ця підтримка передбачає різні види допомоги, включаючи моральну, психолого-педагогічну, матеріальну та фізичну, а також надання медичного страхування [3].

Ці технології спрямовані на підтримку сімейного благополуччя та адаптацію внутрішньо переміщених осіб до нових умов, забезпечуючи їм необхідну підтримку і захист.

І. Сьомкіна наголошує, що фахівець із соціально-педагогічної роботи із сім'ями вимушених переселенців повинен:

- знати потреби сімей і осіб, які проживають у них;
- уміти складати план дій, не випускаючи з уваги жодної проблеми сім'ї;
- залучати різні організації та служби, які здатні допомогти сім'ї (соціальні, правоохоронні, юридичні, охорони здоров'я, освіти, а також місцеві адміністрації та громадські організації, об'єднання, асоціації) [3].

Такі підходи відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для інтеграції та соціальної стабілізації на новому місці проживання.

Отже, соціально-педагогічна робота з внутрішньо переміщеними особами відіграє важливу роль у підтримці та адаптації цієї категорії громадян. Вона побудована на теоретичних засадах і практичних заходах та має на меті забезпечення доступності різноманітних послуг для цих осіб та їх сімей. Така діяльність спрямована на надання підтримки в адаптації до нових соціальних умов, мінімізацію негативних наслідків та розв'язання проблем, які виникають у цих осіб. Враховуючи складність ситуації в Україні, де питання внутрішньо переміщених осіб є досить актуальною проблемою, належне вивчення та

розв'язання цих питань стає пріоритетним завданням у сфері соціально-педагогічної роботи.

Джерела та література

1. Кріт Я. В., Коломієць О. Г. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт соціальної роботи. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2019»*: Матеріали XXI Всеукраїнської наукової конференції молодих учених. (18-19 квітня 2019 року). Черкаси, 2019 С. 375-377. URL: http://eprints.cdu.edu.ua/3629/1/rodzinka_2019%20-375-377.pdf (дата звернення: 25.03.2024)
2. Маслова В. В. Соціально-педагогічні технології підготовки працівників до роботи з внутрішньо переміщеними особами. *Соціальна робота. Соціологія*: зб. статей XII Міжнар. наук.-практ. конф. (18-22 травня 2016 року). Маріуполь, 2016 С. 152-157. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74515424.pdf> (дата звернення: 25.03.2024)
3. Сьомкіна І. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями вимушених переселенців: стан та перспективи. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2015. №11. С. 102-105. URL: <https://dnmcps.com.ua/sites/default/files/inline-images/2018-10/2018-10-07-1/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%B7%20%D0%92%D0%9F%D0%9E.%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf> (дата звернення: 25.03.2024)

Анастасія Лов'ян – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки **Андрій Колосок**

СОЦІАЛЬНА РЕІНТЕГРАЦІЯ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ

Поняття соціальної реінтеграції все частіше звучить в українському суспільстві, що пояснюється різким збільшенням кількості осіб, які опинились в складній життєвій ситуації та потребують комплексної соціальної допомоги заради повноцінного повернення до життя у суспільстві. Причому необхідно відмітити, до такої категорії осіб окрім традиційного контингенту додалась значна кількість внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та членів їх сімей, що значно актуалізувало вирішення даної проблеми.

Дослідженням теоретичних та прикладних проблем соціальної реінтеграції займалися: Грищенко І. [3], Захаріна Т. [1], Міщенко О. М. [2], Мусіна Х. [3], Петрик О. Л. [4], Сівакова Є. О. [2] та інші...

Мусіна Х., Грищенко І. досліджували соціальну реінтеграцію військових, та відмітили, що «це «складний та багатогранний процес, який вимагає спільних зусиль уряду, громадськості та непереборної волі самих військових; а

надання підтримки на різних рівнях допомагає їм успішно повернутися до повноцінного життя та внести свій внесок у розвиток суспільства» [3].

Захаріна Т. у своєму дослідженні відмітила, «що проблема реінтеграції військовослужбовців та ветеранів до цивільного життя в Україні стоїть гостро й має складний та багатоаспектний характер. Сам процес реінтеграції передбачає повернення чи входження військовослужбовців до соціальних груп шляхом відновлення або формування соціальних зв'язків та відносин, визначення нової соціальної ролі, набуття соціального досвіду та необхідної соціальної компетентності» [1].

Міщенко О. М., Сівакова Є. О. зазначили, що важливою складовою реінтеграційної роботи «є забезпечення прав дітей, створення сприятливого соціально-виховного середовища, ефективних умов для реалізації дитиною всього потенціалу, який надасть їй можливість без перешкод обрати правильний шлях у самостійному житті» [2].

Петрик О. Л. відмітив, що «перспективним напрямком створення та розвитку соціального підприємництва в Україні й утвердження його як інструменту державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів є, по-перше, удосконалення правового регулювання процесів створення, діяльності та ліквідації соціальних підприємств, врахування можливих некомерційного й комерційного статусів соціальних підприємств, а також затвердження механізму державної підтримки вищезазначеної категорії громадян через сприяння відкриттю та веденню такого виду підприємницької діяльності» [4].

Отже, соціальна реінтеграція – це процес відновлення та інтеграції людей, які пережили або досі переживають дискримінацію, відчуження, соціальне виключення у повноцінне суспільне життя. Цей процес спрямований на забезпечення їх активної участі в житті суспільства та повернення їх до нормального функціонування.

До основних складових соціальної реінтеграції належать:

1. Психологічна підтримка та консультування. Включає в себе надання психологічної підтримки та консультування для тих, хто відчуває емоційні труднощі або має психологічні проблеми внаслідок відчуження або травми.

2. Соціальна інтеграція. Спрямована на створення можливостей для залучення людей у різноманітні сфери життя суспільства, такі як праця, освіта, культура, та громадське життя.

3. Трудова інтеграція. Забезпечує ефективний доступ до робочих місць та повної зайнятості для осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах.

4. Житлова інтеграція. Забезпечує доступ до належного житла та є важливою умовою для успішної соціальної реінтеграції. Люди, які мають стабільне та безпечне житло, мають більше можливостей для успішної адаптації та інтеграції у суспільство.

5. Медична та психіатрична допомога. Забезпечує надання доступних та якісних медичних послуг, допомагає відновитися та повернутися до нормального життя.

Загальною метою соціальної реінтеграції є створення умов для того, щоб особи, які опинились в складних життєвих обставинах, могли повернутися до активної участі в житті суспільстві, знайшли своє місце та відчули себе повноцінними членами громади. Українська держава, на разі, не спроможна забезпечити повноцінну реінтеграцію усіх постраждалих осіб, тому необхідно: оптимізувати наявну соціальну підтримку; активізувати роботу по залученню коштів міжнародних донорів, та забезпечити їх ефективний розподіл; забезпечувати рівні можливості для всіх груп населення; проводити освітні та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення усвідомленості суспільства про проблеми соціальної відчуженості та виклики реінтеграції.

Джерела та література

1. Захаріна Т. Технологія організації процесу реінтеграції в умовах сучасного соціуму. *Ввічливість. Humanitas.* 2023. № 2, С. 45–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.7>
2. Міщенко О. М., Сівакова Є. О. Реінтеграція дітей: концепція і сутність. *Держава та регіони.* 2021. № 2. С. 164-169. DOI: [https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2021.2\(46\).24](https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2021.2(46).24)
3. Мусіна Х., Грищенко І. (2024). Багатовекторність підходів до реінтеграції ветеранів та учасників бойових дій. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ».* 2024. № 2. С. 103–106. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-02.02.2024.019>
4. Петрик О. Л. Соціальне підприємництво як інструмент державної підтримки реінтеграції військовослужбовців та ветеранів АТО/ООС: нормативно-правовий аспект. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування.* 2022. № 6. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-6-02-02>

Ангеліна Лойко – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент **Ірина Бичук**

ВЕДЕННЯ ВИПАДКУ ЯК ЦЕНТРАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ

Ведення випадку – важливий метод професійної соціальної роботи, у центрі уваги якого є потреби конкретної дитини та її сім'ї/ конкретного отримувача послуг. Працівники та ресурси різних служб та установ незалежно від підпорядкування об'єднуються задля результату – допомоги дитині та сім'ї у вирішенні їхніх проблем, мінімізації негативних наслідків, чи ухваленні рішень в найкращих інтересах дитини тощо.

Ведення випадку – це «метод організації індивідуальної роботи з клієнтом, що має специфічні соціальні проблеми, розробки і реалізації плану, за яким соціальні, освітні і медичні ресурси використовують найбільш ефективно з метою досягнення оптимального результату для клієнта за найменш витрат [1, с. 21].

Мета ведення випадку – сприяння подоланню чи мінімізації складних життєвих обставин клієнта в найбільш оптимальний спосіб організації надання

йому послуг шляхом: взаємодії з ним та його найближчим оточенням, залучення необхідних спеціалістів та координація їх дій у відповідності до потреб клієнта та ресурсів громади [3, с. 8].

Основними правилами ведення випадку є наступні.

1. Послідовність і поетапність надання допомоги. Незалежно від тривалості ведення випадку, всі кроки у процесі надання допомоги мають бути логічними та послідовними.

2. Систематичний обмін інформацією. Для забезпечення злагодженої роботи членів команди всі фахівці мають вчасно отримувати повну, точну, детальну інформацію про отримувача послуг і процес ведення випадку.

3. Повноцінне використання спільних ресурсів і мінімізація витрат. Фахівці мають визначити, як оптимально залучити і розподілити всі наявні у громаді ресурси.

4. Забезпечення провідної ролі фахівця, який здійснює управління веденням випадку, координує роботу міждисциплінарної команди. Передбачає усвідомлення фахівцем власної персональної відповідальності за процес ведення випадку та його результату.

5. Підвищення професіоналізму міждисциплінарної чи міжвідомчої команди. Важлива умова професіоналізму команди – формування єдиних переконань і поглядів щодо завдань ведення випадку.

6. Стимулювання розвитку особистісного потенціалу й активної участі отримувача послуг у веденні випадку (його внеску у формулювання цілей, завдань і заходів плану, а також усвідомлення відповідальності за виконання багатьох запланованих заходів). Співпраця з отримувачем послуг, активна мотивація до змін, активізація його сильних сторін, залучення ресурсів родинного та соціального середовища – рушійна сила ведення випадку [2, с. 88].

Основні етапи ведення випадку визначені Законом України «Про соціальні послуги» (Стаття 18) [4]. «Надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає такі етапи:

1) аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідомлення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або в ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю особи;

2) оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах;

3) прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї;

4) розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг;

5) укладення договору про надання соціальних послуг;

6) виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг;

7) здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості» [4].

Ведення випадку включає в себе наступні етапи: аналіз заяви/звернення про сім'ю яка опинилась в складних життєвих обставинах, оцінка потреб

родини в соціальних послугах, прийняття рішення про надання соціальних послуг, планування надання соціальних послуг, укладання договору про надання послуг та індивідуального плану, моніторинг надання послуг та оцінка їх якості. Ефективність ведення випадку залежить від того наскільки фахівець із соціальної роботи зможе організувати максимальне залучення отримувача послуг до розв'язання власних складних життєвих ситуацій.

Ведення випадку – це комплексний і систематичний процес надання соціальних послуг, у центрі уваги якого є потреби кожної дитини та її сім'ї, під час якого об'єднуються ресурси різних служб та установ задля результату – вирішити складні життєві обставини або мінімізувати їхній вплив на функціонування сім'ї.

Джерела та література

1. Багрій В. Особливості технології ведення випадку в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 3. С. 19–25.
2. Баршацька Г. Ю. Ведення випадку як інноваційна технологія соціальної роботи. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі: матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 2 листопада 2022 р. Запоріжжя. 2022. С. 86-88.*
3. Віщукаєва К. М. Соціальний супровід клієнта: навч. посібн. Одеса: Вид-во Букаєв В. В., 2017. 322 с.
4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 24.03.2024).

Віктор Лях – аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка;

Артем Спірін – студент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Під час російської агресії на територію України, сім'ї внутрішньо переміщених осіб зіштовхнулися з двома типами травмуючих подій: довготривалі негативні наслідки і несподівані травмуючі події. Відтак, для них важливо отримати реальну та дієву соціальну підтримку, яку надають під час війни громадські організації.

Формою підтримки сімей, що знаходяться у важкій матеріальній, життєвій ситуації та рівень соціального благополуччя й добробуту яких не відповідає рівню матеріальної підтримки, яку задекларувала й гарантувала держава є соціальна допомога. Соціальну допомогу насамперед здійснює держава, але і громадські організації також дотичні до її реалізації, які на рівні з державними організаціями забезпечують повноцінний захист, надають

гуманітарну допомогу, пропонують тимчасові притулки й шелтери у разі потреби. Громадські організації вміло демонструють свої напрацювання й досвід на практиці, адже працюють із міжнародними документами, пактами, положеннями, опрацьовують та втілюють міжнародні моделі та технології соціальної підтримки під час війни в Україні [3].

Підтримка сімей внутрішньо переміщених осіб є одним з ключових завдань реалізації державної сімейної політики, що передбачає цілісну систему економічних, організаційних, правових, наукових, інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на забезпечення їхнього добробуту, соціального благополуччя, якості життєдіяльності.

Соціальну підтримку сімей внутрішньо переміщених осіб розглядають, як вплив навколишнього середовища на їхню позитивну соціальну адаптацію й інтеграцію в систему соціальних, соціокультурних взаємостосунків, передбачаючи системність, регулярність, послідовність соціальної роботи із вразливими групами населення, що спрямована на розв'язання складних життєвих проблем, шляхом їхнього інформування, консультування тощо.

У Положенні про Єдину інформаційну систему соціальної сфери зазначено, що соціальною підтримкою є пільги, послуги, соціальні виплати, які надаються інституціями соціального захисту за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів [5]. Водночас, соціальна підтримка передбачає різноманітні форми допомоги й підтримки тих, хто опинився у складних життєвих обставинах: емоційна, інформаційна, інструментальна, консультативна, матеріальна, соціальне обслуговування.

Отож, можемо зазначити, що система заходів, зорієнтованих на організацію відповідних соціальних, соціокультурних, психоемоційних умов, які забезпечують соціальну захищеність внутрішньо переміщених осіб є соціальною підтримкою.

Соціальна ж підтримка передбачає систему заходів у вигляді матеріальної допомоги, соціального обслуговування і різноманітних пільг, які надаються сім'ям внутрішньо переміщених осіб в індивідуальному порядку. Матеріальна підтримка надається громадськими організаціями сім'ям у складних життєвих ситуаціях, шляхом адресної економічної допомоги, соціального обслуговування, надання соціальних послуг. Необхідно наголосити, що відповідно до законодавства України, державна соціальна підтримка може визначатися у грошовій, натуральній формах, у формі соціального обслуговування, що містить ознаки комплексності та термінів надання визначеної соціальної допомоги. Відтак, від специфіки проблем конкретної сім'ї внутрішньо переміщених осіб залежать розмір, вид, форма соціальної підтримки [4].

Соціальна підтримка ґрунтується на принципах окреслення ресурсів сім'ї та реальної допомоги, формування умінь й навичок для вирішення складної життєвої ситуації. Вона передбачає інформування, наснаження, схвалення, ціннісне, морально-етичне, психологічне сприяння.

Водночас, соціальна підтримка передбачає проактивну участь членів сім'ї задля самостійного та виваженого знаходження рішення складних обставин, у яких перебуває сім'я, використовуючи інструменти самопідтримки й самодопомоги. Тобто, соціальна підтримка є сукупністю різноманітних державних заходів, що впроваджуються державними й громадськими організаціями. Ключовою та провідною умовою є участь сімей внутрішньо переміщених осіб, їхня сумлінність, дбайливість та ініціативність щодо змін особистого треку життєдіяльності, навіть в умовах війни. Ще одним важливим напрямом підтримки сімей, які не можуть самостійно справитися із життєвими складнощами, є соціальне забезпечення. Воно характеризується системою певних заходів, що передбачають задоволення специфічних потреб сімей, сприяючи їхньому соціальному відновленню й збереженню соціальних довготривалих, регулярних, сталих, послідовних, різноманітних за змістом взаємостосунків, проактивній допомозі задля захисту особистих прав [1].

Фахівцями громадських організацій реалізується соціальна підтримка сімей внутрішньо переміщених осіб, шляхом надання соціальних послуг. Енциклопедія освіти трактує соціальні послуги, як дії державних або ж недержавних організацій, спрямовані на забезпечення потреб, розв'язання проблемних питань, запобігання та розв'язання важких життєвих ситуацій конкретної особи чи певної групи [2].

Отож, від потреб та проблем з якими зіштовхується сім'я, від її готовності змінювати власне ставлення до фізичного й соціального навколишнього середовища та самостійно вирішувати складні життєві обставини, прямо пропорційно, залежать форми соціальної підтримки сімей внутрішньо переміщених осіб.

Науковці наголошують на важливості соціальної підтримки сімей внутрішньо переміщених осіб та зазначають, що вона сприяє їхній позитивній, успішній соціальній адаптації до середовища приймаючих територіальних громад [1].

Діяльність громадських організацій передбачає досить масштабний перелік соціальних послуг сім'ям внутрішньо переміщених осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, перебувають у вразливому стані через втрату майна, стабільних умов життєдіяльності, професійної самореалізації, порушенням родинних зв'язків, соціальної комунікації. Чисельність таких сімей збільшилась з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Громадські організації активізували соціальну роботу із сім'ями внутрішньо переміщених осіб щодо підтримки ними власних ресурсів під час бойових дій шляхом використання консультативних практик, підсилення інформаційно-просвітницької роботи.

Джерела та література

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : PIK-У, 2023. 420 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/374582040_Aktualni_pitanna_socialnoi_roboti/related_fullTextFileContent
2. Кремень В. Енциклопедія освіти (2-ге вид. ред.). Київ : Юрінком Інтер. 2021. 1144 с.

3. Лях Т. Л., Лехолетова М., Петрович В., Спіріна Т. Соціально- педагогічна робота з батьками щодо підтримки ними дітей у період війни. Ввічливість. Humanitas. Вип. 2. 2022. С. 24–30.
4. Прилипко С. М. Предмет права соціального забезпечення : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2007. 322 с.
5. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери : Постанова Каб. Міністрів України від 14.04.2021 р. № 404 : станом на 1 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-п#Text> (дата звернення: 21.04.2024)

Олена Мазур – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент **Ірина Бичук**

МАТЕРИНСТВО ТА ДИТИНСТВО ЯК ОБ’ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Однією із найважливіших умов для усунення демографічної проблеми в Україні є допомога родинам з дітьми. Захист материнства і дитинства носить комплексний соціально-економічний характер і здійснюється за допомогою вжиття різних державних заходів щодо заохочення материнства, охорони інтересів матері та дитини, зміцнення сім’ї, її соціальної підтримки, забезпечення сімейних прав громадян.

Соціальний захист материнства і дитинства є одним з основних напрямків соціальної політики держави. Головна її роль полягає в установці і підтримці як матеріального, так і соціального становища абсолютно всіх членів суспільства.

Соціальний захист материнства і дитинства в Україні несе у собі комплексний характер, а отже, можна виділити в таких напрямках:

- 1) соціальний захист сімей з дітьми;
- 2) соціальний захист малозабезпечених сімей з дітьми;
- 3) соціальний захист неповних сімей;
- 4) соціальний захист багатодітних сімей;
- 5) соціальний захист безпритульних дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- 6) соціальний захист інвалідів з дитинства та дітей-інвалідів [1].

Аналізуючи соціальний захист материнства і дитинства, Бурлака О. виокремлює основні його ознаки, а саме:

- 1) «має системний характер;
- 2) притаманний комплексний характер;
- 3) впроваджується через економічні, правові, фінансові, організаційні заходи;
- 4) має чітко визначену мету – забезпечення добробуту і матеріального, психологічного, фізичного благополуччя сімей з дітьми, багатодітних, неповних та малозабезпечених сімей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів з дитинства та дітей-інвалідів;

5) реалізується уповноваженими на те державними органами, установами, соціальними службами, організаціями, тощо;

6) в основі соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства лежить система ризиків: малозабезпеченість, сирітство, інвалідність, багатодітність, тощо;

7) найбільш поширеними видами соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства є допомоги, соціальні послуги, соціальні пільги» [2, с. 126-127].

Принципи соціального захисту материнства та дитинства прописані в Європейській соціальній хартії від 03.05.1996 р. № ETS № 163, в якій визначено, що сторони визнають метою своєї політики, яку вони запроваджуватимуть усіма відповідними засобами як національного, так і міжнародного характеру, досягнення умов, за яких можуть ефективно здійснюватися такі права та принципи: діти та підлітки мають право на особливий захист від фізичних та моральних ризиків, на які вони наражаються; також мають право на належний соціальний, правовий та економічний захист, а саме забезпечення дітям і підліткам, з урахуванням прав і обов'язків їхніх батьків, догляду, допомоги, освіти та підготовки, яких вони потребують, зокрема, шляхом створення або забезпечення функціонування закладів і служб, достатніх та адекватних для досягнення цієї мети; надання захисту та спеціальної допомоги з боку держави дітям і підліткам, які тимчасово або постійно позбавлені допомоги з боку їхніх сімей; сім'я як головний осередок суспільства має право на належний соціальний, правовий та економічний захист для забезпечення її всебічного розвитку, який реалізується за допомогою таких засобів як соціальна допомога та допомога сім'ям з дітьми, фіскальні заходи, надання сім'ям житла, допомога щойно одруженим та інші відповідні засоби; працюючі жінки у разі материнства мають право на особливий захист; кожна малозабезпечена людина має право на належну соціальну та медичну допомогу; кожна людина має право користуватися послугами соціальних служб; інваліди мають право на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства; надання особам, що живуть або можуть опинитися в ситуації соціального відчуження або бідності, а також членам їхніх сімей, ефективного доступу, зокрема, до роботи, житла, професійної підготовки, освіти, культури і соціальної та медичної допомоги [3]. Дані принципи є базовими для системи соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства, які не мають права ігноруватись і повинні становити основу даного виду соціального захисту в Україні.

Питання соціального захисту материнства та дитинства є важливим і актуальним для політики держави, спрямованої на приріст здорового населення країна. Соціальний захист материнства та дитинства – це система економічних, організаційно-правових, фінансових заходів, які спрямовані на забезпечення належного життєвого рівня для сімей з дітьми, багатодітних, неповних і малозабезпечених сімей, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів з дитинства та дітей-інвалідів, надання їм соціальної

допомоги й соціальної підтримки, встановлення гарантій, пільг, компенсацій унаслідок виникнення відповідних соціальних ризиків (малозабезпеченість, сирітство, інвалідність, тощо) з метою їх подолання чи пом'якшення.

Джерела та література

1. Бурлака О. С. Щодо питання визначення сутності соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Pjuv_2015_1_6.pdf_1 (дата звернення: 12.03.2024).
2. Бурлака О. Щодо проблеми визначення поняття й особливостей соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 123–128.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) № ETS № 163: Міжнародний документ Ради Європи від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 12.03.2024).

Тетяна Мартинюк – доктор педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Ігор Петрович – аспірант 1-го року навчання факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРУП ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ РОДИН ІЗ ДІТЬМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД ВОЛИНИ

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення проти України. Ще на початку 2023 року Управління з координації гуманітарних питань ООН (ОСНА) виявило, що 40 % загального населення країни потребує гуманітарної допомоги, а за минулий 2023 рік близько 11 мільйонів людей в Україні було нею охоплено [4]. Непередбачувана ситуація, включаючи триваючі ракетні обстріли та бомбардування безпілотниками багатьох районів України, обмежений доступ до основних послуг сприяють складній динаміці мобільності та наражають людей на підвищені ризики захисту, негативно впливаючи на їхнє психічне здоров'я та психосоціальне благополуччя. Війна також завдала величезної психічної травми, особливо дітям. Українська влада повідомила, що приблизно 15 мільйонів українців потребують психосоціальної підтримки через війну. ВООЗ також дійшла висновку, що щонайменше 9,6 мільйона людей можуть мати психічні розлади після того, як вони зіткнулися з жахами боїв і військових дій.

Наслідки війни, на думку вітчизняних експертів, спричинятимуть проблеми з психічним здоров'ям щонайменше протягом п'яти років після закінчення війни. Зокрема, діти та дорослі будь-якої статі можуть страждати від тривожних розладів, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, дисоціативних розладів (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), розладів

поведінки (включаючи агресію, антисоціальні прояви), злочинної поведінки, схильності до насильства. Підлітки і молоді люди, які зазнали впливу війни, також більш схильні до зловживання алкоголем і наркотичними речовинами, ніж їхні однолітки без досвіду війни.

Саме тому з лютого 2022 року Україна вже не може закривати очі на проблему відновлення та збереження психосоціального здоров'я українських громадян. На цьому наголошують й певні політичні рішення, зокрема запуск Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки за підтримки Олени Зеленської [2].

У відповідь на повномасштабну агресію росії команда ВБО «Український фонд «Благополуччя дітей» за підтримки Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V. for Brot für die Welt (Німеччина) розробила проєкт «Програми підтримки фізичного та психосоціального здоров'я сімей з дітьми під час війни», основою якого є цикл зустрічей для сімей із дітьми під час війни «Коло сили». Зазначимо, що з вересня 2019 року по травень 2023 року Український фонд «Благополуччя дітей» реалізував у шести регіонах нашої країни, в тому числі і у Волинській області, проєкт «Профілактика ВІЛ та підтримка психосоціального здоров'я в Україні». Основним елементом цього проєкту була «Програма 15» – успішний метод первинної профілактики ВІЛ-інфекції та пов'язаних із нею проблемних сфер (вживання наркотиків, алкоголю, домашнього насильства тощо) серед підлітків із залученням їхніх батьків або інших опікунів. Як показали результати цього проєкту, для формування адекватного ставлення до суспільно небезпечних явищ і захворювань та послідовної безпечної поведінки, спрямованої на уникнення цих проблем, необхідно формувати у молоді людини комплекс життєвих компетентностей (навички самоконтролю та адекватної поведінки в ризикованих ситуаціях, здатність протистояти маніпуляціям і тиску, орієнтуватися в суперечливій інформації, сформовані цінності здоров'я, відповідальності та особистої гідності, мотивація відповідальної поведінки тощо) [1,с.149].

Новий цикл зустрічей для родин із дітьми базується на всіх сильних сторонах «Програми 15» (паралельна робота з дітьми та батьками, тримісячна тривалість, що дозволяє учасникам сформувати та закріпити нові навички тощо). Однак програма «Коло сили» має вже не тільки соціально-профілактичну, а радше психоедукаційну спрямованість. Наразі програма проходить другий цикл пілотування на 6 проєктних майданчиках (м. Києві, Волинській, Житомирській, Рівненській, Черкаській та Чернівецькій областях). У 2022-2023 рр. у м. Луцьку в зустрічах за цією програмою взяли участь вже 62 дитини та 47 дорослих.

Програма «Коло сили» – це 12 зустрічей для дітей і дорослих, де в дружньому оточенні учасники освоюють техніки регуляції емоційних станів, покращують навички комунікації та безпечної поведінки у часи війни.

Задання програми:

– адаптуватися до змін у житті, пов'язаних із війною, у тому числі з переміщенням у межах країни, тимчасовою розлукою з близькими, втратою членів родини;

– налагодити/зберегти/покращити/відновити стосунки в родині;

– познайомити з техніками відновлення власних сил та визначити найбільш дієві з них.

Особливу увагу в роботі в різних регіонах України буде приділено роботі з сім'ями з різноманітним проблемним середовищем (сім'ї, які опинилися у складній життєвій ситуації; сім'ї внутрішньо переміщених осіб; сім'ї, які втратили близьких; сім'ї, батьки яких беруть участь у бойових діях; сім'ї ветеранів війни тощо). У м. Луцьку акцент у роботі було зроблено на двох останніх категоріях родин [3].

Окремо працюють групи для дорослих, для старших підлітків 13-17 років, для дітей віком 8-12 років. Для організації часу з дітьми від трьох до 6 років планується розробка навчально-ігрової програми, яка дозволить провести час з користю для дитини. До організації та проведення занять, окрім регіональної команди Українського фонду «Благополуччя дітей», залучено й відповідні структурні підрозділи Волинського національного університету ім. Лесі Українки та департаменту освіти Луцької міської ради.

Враховуючи те, що українські громади під час військового вторгнення продемонстрували героїзм і самовідданість, не лише захищаючи свою державу від агресора, а й підтримуючи одна одну, українці дуже цінують свою сім'ю, благополуччя дітей та сімейні стосунки, можливість психосоціальної підтримки сімей та малих груп видається продуктивним підходом у відновленні та збереженні психічного здоров'я громадян України. Програма для сімей з дітьми «Коло сили», на нашу думку, може стати дієвим інструментом реалізації та ефективною моделлю роботи вже згадуваної нами Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки.

В рамках проекту пропонується залучати родини переважно у «живому» форматі. Але через можливість ескалації збройної агресії на території України залишається ймовірність того, що проведення профільних тренінгів та занять з дітьми та батьками в офлайн-форматі стане неможливим. В рамках проекту навчальні програми можуть проводитись у двох форматах: офлайн та онлайн.

Найбільш дієвою формою роботи, яка використовується при впровадженні програми, є тренінгові заняття в окремих групах дорослих і дітей, але з розглядом одних і тих же тем. Зустрічі модерують фахові тренери та тренерки, серед яких шкільні психологи та соціальні педагоги, викладачі ВНУ імені Лесі Українки.

Зупинимось детальніше на змісті зустрічей за програмою «Коло сили». Так блок *«Я та емоції»* включає зустрічі: Знайомство. Взаємодія в групі; Емоції. Почуття. Стани; Емоції в часи війни: Техніки ефективного спілкування. До блоку *«Я та цінності»* увійшли заняття: Цінності як ресурс для відновлення; Любов і відповідальність; Гідність – моя сила; Переконавання, стереотипи та упередження. У завершальному блоці *«Я та світ»* розглядаються теми:

Змінюється світ – змінююся Я; Вибір. Як ухвалювати рішення; Плекання життєстійкості; Дорога до перемоги. Для дітей віком 8-12 років програма хоч і складається із зустрічей подібної спрямованості, як у дорослих та старших підлітків, однак, відповідно до віку, містить дещо видозмінені назви занять, зокрема: «Кожен із нас особливий», «Світ моїх емоцій», «Світ моїх цінностей», «Спілкуємося ефективно і безпечно», «Розпізнаємо почуття: дружба і закоханість», «Вчимося робити вибір», «Шлях до мрії» тощо.

На думку організаторів та учасників, програма «Коло сили» – це справжня спільнота, де кожен знаходять підтримку та допомогу. Проведений в колі час збагачує емоційний досвід та допомагає краще зрозуміти почуття та стани як свої, так і інших людей. Відвідування цього циклу занять має велике значення для згуртованості групи – у створенні відчуття безпеки, у розвитку методів спілкування, а також у зменшенні стресу та хвилювань дітей та їхніх батьків. Формуючи **коло СВОЇХ**, програма створює мережу взаємопідтримки, яка залишається з учасниками навіть після закінчення навчання.

Джерела та література

1. Лютий В. П., Петрович В. С. Профілактична “Програма 15”: досвід упровадження та оцінювання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи* Випуск 81’2021. С.148-154
2. Офіс першої леді, МОЗ та партнери запускають Національну програму психічного здоров’я та психосоціальної підтримки. URL: <https://moz.gov.ua/mental-health>
3. У Луцьку провели заняття з відновлення для дружин і дітей військових URL: <https://suspilne.media/lutsk/729479-u-lucku-proveli-zanatta-z-vidnovlenna>
4. Україна: гуманітарне реагування у 2024 році. URL: <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine/>.

Єлизавета Матвійчук – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Світлана Чернета**

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Починаючи з 2022 року значна частина Збройних Сил України, у тому числі як професійні військовослужбовці, так і мобілізовані громадяни, активно бере участь у врегулюванні військових конфліктів, спричинених повномасштабним вторгненням.

Як це зазвичай буває у будь-якій військовій операції, ці спроби подолання надзвичайних ситуацій у межах країни можуть призвести до психологічних травм військовослужбовців, їх соціальної дезадаптації. Ці травми можуть проявлятися як порушення психічного функціонування та можуть перешкоджати їхній здатності реінтегруватися в цивільне суспільство після вирішення конфліктів.

Під час повернення в суспільство після участі в антитерористичній операції значна кількість військовослужбовців стикається з соціально-психологічними проблемами, які перешкоджають адаптації до нормальних соціальних взаємодій та мирних норм цивільного життя. Як наслідок, існує нагальна потреба в індивідуальній соціальній та психологічній підтримці. Ця форма допомоги, відома як соціальна адаптація, спрямована на відновлення розумових здібностей і загального благополуччя військовослужбовців, які зазнали психічних розладів або страждань.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності" соціальна адаптація — це допомога у проведенні аналізу життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх розв'язання; надання інформації з питань соціального захисту населення; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь; допомога у зміцненні/відновленні родинних та суспільно корисних зв'язків, організації денної зайнятості та дозвілля [2].

Воєнний стан — це період, коли військові конфлікти або загроза військової агресії змушують країну приймати особливі заходи забезпечення безпеки. У таких умовах військовослужбовці перебувають під постійним психологічним та фізичним навантаженням, що робить соціальну адаптацію ще більш важливою.

Тому воєнний стан ставить такі виклики соціальної адаптації військовослужбовців:

- *Психологічний тиск*: Необхідність приймати швидкі та важливі рішення в стресових ситуаціях може викликати психологічний дискомфорт та тривогу серед військовослужбовців.

- *Розрив зв'язку зі суспільством*: Воєнний стан може призвести до фізичного розриву від сім'ї, друзів та рідного середовища, що ускладнює процес адаптації.

- *Посттравматичний стресовий синдром (ПТСС)*: Участь у бойових діях може призвести до розвитку ПТСС, що робить процес соціальної адаптації ще більш складним.

- *Втрата робочої ефективності*: Стрес, спричинений воєнним станом, може вплинути на робочу ефективність та здатність військовослужбовців до виконання обов'язків.

Соціальна адаптація військовослужбовців — це широке поняття, яке включає в себе декілька основних складових:

- психологічну складову — оволодіння системою цінностей (нормами, установками, зразками поведінки), культурою, які існують у цивільному середовищі з метою виконання існуючих у ньому вимог до особистості;

- правову складову — освоєння юридичних норм, які регламентують статус, правове положення людини, що визначає її нові права, обов'язки і можливості, а також знання тих структур, які можуть допомогти освоєнню цих норм і реалізації своїх можливостей;

- професійну складову – залежно від військової професії вона передбачає спеціалізоване удосконалення наявних професійних знань, вмінь і навичок або оволодіння новими професійними знаннями, вміннями та подальше успішне працевлаштування [1].

Також однією з найважливіших складових соціальної адаптації військових є підтримка сім'ї та соціального оточення. Сімейне оточення відіграє величезну роль у підтримці військовослужбовців, наданні їм емоційної підтримки та відчуття безпеки. Тому родинам військовослужбовців необхідно надавати належну допомогу, зокрема через надання соціально-психологічних послуг.

Крім того, соціальні проєкти та програми реінтеграції військ під час військових конфліктів сприяють їх успішній адаптації та підвищенню самооцінки. Створення умов для активної участі військовослужбовців у громадському житті, волонтерській та благодійній діяльності сприятиме формуванню почуття соціальної значущості та позитивного внеску в життя суспільства.

Таким чином, соціальна адаптація військовослужбовців під час воєнного стану потребує комплексного підходу та злагоджених зусиль усіх верств суспільства. Надаючи підтримку родині, соціальну інтеграцію та залучення громади, ми можемо сприяти успішній адаптації наших військ під час військового конфлікту та підтримувати їх у виконанні їх важливої ролі у забезпеченні національної безпеки та стабільності.

Джерела та література

1. Пам'ятка щодо соціальної адаптації демобілізованих учасників антитерористичної операції (ато) та їх сімей. *Методичні рекомендації (пам'ятки) щодо соціальної адаптації демобілізованих учасників АТО та їх сімей.* URL: <https://dszn-zoda.gov.ua/sites/default/files/loadfiles/ATO/pamjatka.pdf> (дата звернення: 28.03.2024).
2. Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 21.06.2017 р. № 432 : станом на 22 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-п#Text> (дата звернення: 28.03.2024).

Юлія Матюк – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент **Ірина Бичук**

ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми: Проблема полягає у сприянні створення умов для соціального розвитку школярів, профілактика агресивної поведінки

підлітків у шкільному середовищі, зокрема булінгу, що є соціально-педагогічною функцією будь-якого закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО). Питанням булінгу у шкільному середовищі займалися такі вчені як А. Куракін та Л. Новікова. У психологічному сенсі вплив середовища на розвиток особистості досліджували Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Давидов, С. Шацький та ін.

Мета дослідження – теоретичний аналіз аспектів профілактики булінгу у шкільному середовищі як соціально-педагогічної проблеми.

Результати дослідження. На сьогодні, однією з найбільш актуальних проблем у шкільному середовищі є насильство. Згідно з визначенням Ю. Лисюка, насильство - це соціальне явище, умисна дія, що вчиняється соціальною групою чи індивідом, пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі [1].

Психологічне насильство - це форма насильства, яка впливає на психічний стан особи, спричиняючи психологічну травму через вживання словесних образів або загроз, стеження, залякування, які спрямовані на намір штучно створити емоційну нестабільність у потерпілого [3].

Однією з найбільш поширених форм психологічного насильства в навчальному закладі є булінг. Цей термін виник у британській журналістиці, а пізніше, в 90-х роках XX століття, він був узагальнений у психологічній та педагогічній літературі. Його використовували для опису агресивної поведінки одного індивіда щодо іншого з метою завдати моральної або фізичної шкоди, понизити його і, таким чином, підтвердити свою владу [2]. Згодом, сутність булінгу почали досліджувати скандинавські вчені: Д. Ольвеус, Е. Роланд та П. Хайнеманн. Пізніше проблемою булінгу зацікавилися у Великобританії (Д. Лейн, Е. Мунте, Д. Таттун).

С. Кривцова відзначала, що «булінг» можна описати як форму агресії деяких дітей проти інших, коли спостерігається дисбаланс сил між агресором і жертвою, і ця агресія має тенденцію повторюватися. Нерівність сил та повторність агресії вважаються двома основними характеристиками булінгу [3].

Також С. Кривцова виділяє три форми булінгу:

1) фізичний булінг (наприклад, штовхання, ляпаси, стусани, удари);
2) кібербулінг (переслідування жертв з метою приниження з використанням цифрових технологій, наприклад, Інтернету або мобільних телефонів. Сюди відносяться, наприклад, анонімні погрози, відредаговані фотографії тощо).

3) психологічний булінг (наприклад, агресивні рухи тіла, міміка, поширення агресивних чуток, ізоляція, зневага).

Для боротьби з насильством в навчальному закладі може бути корисною профілактика. Проблема насильства та її запобігання в підлітковому оточенні вивчали такі зарубіжні науковці, як Д. Таттун, Д. Ольвеус, Д. Томпсон, Р. Лейн. Українські дослідники, що займалися аналізом проблеми булінгу, включають І. Гайдамашко, А. Капська, І. Романенко та інших.

Виділяють такі види профілактики:

1. Загальна профілактика включає заходи, спрямовані на попередження майбутніх проблем у дітей або на уникнення виникнення певних проблем перед їх появою.

2. Спеціальна профілактика визначається як система заходів, спрямованих на розв'язання конкретних завдань, таких як запобігання девіантної поведінки, підліткового суїциду тощо. Це також охоплює діяльність, спрямовану на усунення конкретних причин і умов, що сприяють порушенню нормального процесу соціалізації особистості.

Пріоритетним завданням соціального педагога в школі є активна профілактика булінгу, яка включає в себе три рівні: первинну, вторинну та третинну профілактику.

На першому рівні основною метою є створення сприятливих умов, що спрямовані на попередження випадків насильства та пригнічення в шкільному середовищі. Здійснюється широке спілкування з усіма учнями, проводяться інформаційні кампанії для школярів, працівників навчального закладу та батьків.

На другому рівні пріоритетом є вирішення або обмеження можливих конфліктних ситуацій між підлітками. На цьому рівні фахівці здійснюють активні та цілеспрямовані заходи, спрямовані на розв'язання проблеми. Надзвичайно важливо розробити детальний план роботи як на індивідуальному, так і на груповому та загальношкільному рівнях, виокремлюються активні учасники даного булінгу та його жертви.

Третинна профілактика - це комплекс заходів, спрямованих на уникнення повторної негативної поведінки в шкільному середовищі.

Надзвичайно важливо, щоб запобігання булінгу в установі освіти здійснювалося регулярно та систематично.

Висновки. У сучасному суспільстві актуальною є проблема проявів булінгу в шкільному оточенні. Цей виклик вимагає уважного наукового вивчення вітчизняними дослідниками, поглиблення знань педагогів та психологів щодо цього явища та розробки ефективних методів для виявлення, запобігання та подолання цього деструктивного соціально-психологічного явища. Булінг загрожує ефективному соціальному розвитку всіх учасників цього процесу, що вказує на соціально-педагогічну проблему. Підхід, зорієнтований на соціально-педагогічні аспекти, дозволяє об'єднати зусилля як у внутрішньому, так і у зовнішньому шкільному середовищі для запобігання цій проблемі. Для ефективної профілактики булінгу в шкільному середовищі важливо створювати сприятливий мікроклімат в класі.

Джерела та література

1. Вознюк О. М. Профілактика булінгу в шкільному середовищі. *Вісник Житомирського інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2019. № 1. С. 1 – 9.
2. Єльчанінова Т. М., Підчасов Є. В., Зіза Є. О., Карлашова Л. А., Філіпська І. В. Психологічна підготовка педагогічних працівників до виявлення та профілактики проявів булінгу серед учнівської молоді. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2018. Вип. 57. С. 103–118.

3. Лалак Н. В., Майборода І. Е., Пеняк В. С. Булінг в освітньому середовищі сучасного закладу загальної середньої освіти: теоретичний аспект. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Педагогіка та психологія*. 2019. Вип. 1. С. 34–36.

Вероніка Мельничук – студентка I курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий курівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Надія Корпач**

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Питання соціальної активності молоді в сучасній Україні є важливим і для особистісного і для суспільного розвитку, адже розбудова демократичної держави та громадянського суспільства, Євроінтеграція неможлива без активної діяльності молоді. Якщо молодь прагне змін – вона має бути ініціативною та брати участь у різних сферах суспільного життя, тобто бути соціально активною.

Поняття «соціальна активність» знайшло своє відображення у працях вітчизняних дослідників. Зокрема, В. Косовець, розглядає соціальну активність молоді як складну структуру, яка характеризується потребою до дії, реалізується в соціально-значущій діяльності, спрямованій назовні, і якій притаманні соціально-ціннісні вчинки і поведінка; інтересами, що відображають особистісні утворення, які інтегрують раціональне й емоційне начало і які визначають спрямованість людини на предмети і явища дійсності, а також мотивами її дій [1].

М. Колесникова в своєму дослідженні розглядає соціальну активність студента як властивість особистості, що дозволяє йому здійснювати реалізацію різних соціально значущих видів діяльності в процесі професійного становлення в цілях зміни себе, довкілля, соціуму відповідно до власних позитивних ціннісних орієнтацій і завдань суспільного розвитку [2].

«Соціальна активність як один із системоутворювальних факторів особистості, характеризує людину з позицій її цінності для суспільства та інших людей» [3].

Отже, поняття соціальної активності ми розглядаємо як таку діяльність індивіда, яка характеризується ініціативністю, участю у вирішенні актуальних соціальних завдань, взаємодією з іншими соціальними суб'єктами, в тому числі у навчальному закладі або у закладі вищої освіти.

Під час дослідження цієї теми, було проведено опитування (на основі розробленої нами анкети) серед здобувачів освіти першого курсу І (Бакалаврського) рівня Волинського національного університету імені Лесі Українки спеціальностей 231 «Соціальна робота» та 232 «Соціальне забезпечення».

На початку нашого опитування ми намагалися з'ясувати розуміння студентами поняття «соціальна активність». Результати опитування подані на рис.1.

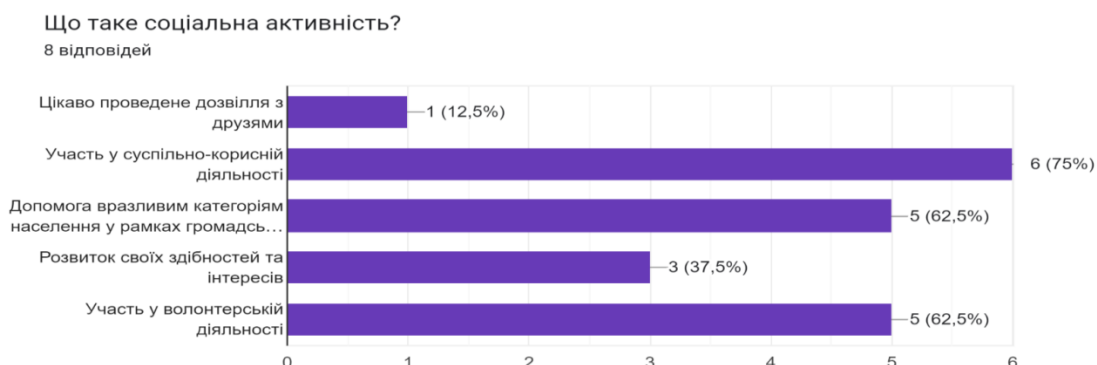

Рис.1. Розуміння студентами соціальної активності.

Як бачимо, студенти-першокурсники мають уявлення про соціальну активність, однак на практиці є певні труднощі з її проявом, адже лише 27,3% опитаних входять до однієї або двох студентських організацій, а саме: до студентської ради та/або до первинної профспілкової організації студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки.

У процесі бесіди ми з'ясували, що частина студентів-першокурсників свій вільний проводять з одногрупниками. Досліджуючи частоту їх зустрічей задля корисних справ та розваг (з метою розвитку) за межами університету встановлено, що 18,2% ні разу не зустрічалися з іншими здобувачами освіти з метою відпочинку, суспільно-важливої діяльності або розваг. І лише 9,1% хоча би кілька разів на тиждень активно комунікують за межами університету у вільний від навчального процесу час (рис. 2).

Як часто ви зустрічаєтеся зі своїми одногрупниками за межами університету для спільних занять або розваг?
11 відповідей

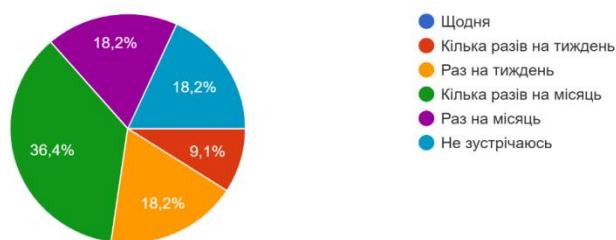

Рис.2. Частота зустрічей з одногрупниками для спільних занять або розваг.

Враховуючи результати дослідження ми прийшли до висновку, що студентів-першокурсників потрібно більше залучати до суспільно-корисної діяльності та надавати інформацію про діяльність молодіжних організацій участь у яких сприятиме формуванню та розвитку їх соціальної активності.

Оскільки із початком повномасштабного вторгнення широкого розмаху набуло волонтерство, студенти також активізували свою волонтерську діяльність і станом на 2024 рік, 71,4% активно соціалізуються саме через цей напрям (рис. 3).

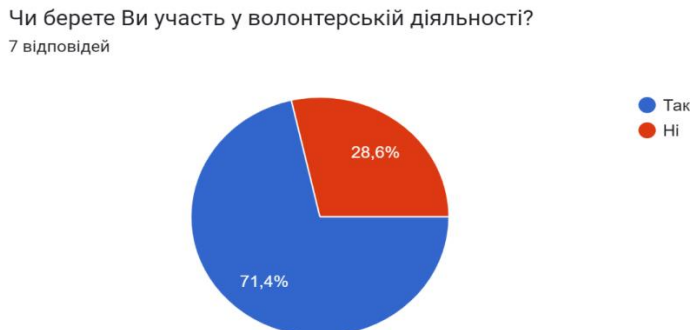

Рис 3. Участь у волонтерській діяльності.

Зокрема, вони активно долучаються до плетіння маскувальних сіток, влаштовують благодійні ярмарки та акції, зустрічаються з відомими волонтерами та організовують спільні збори матеріальних та фінансових ресурсів.

На останньому етапі опитування, здобувачі освіти мали можливість оцінити самих себе, та свою соціальну активність за шкалою від 1 до 10, і в результаті – жоден (жодна) студент (студентка) не оцінили свою соціальну активність на 10 балів (як дуже активний) та на 1 або 2 бали (низький рівень активності). Тобто, усі опитані визначають свій рівень соціальної активності як середній. (рис.4).

Як ви оцінюєте свою загальну соціальну активність на шкалі від 1 до 10, де 1 - дуже низький рівень, а 10 - дуже високий рівень?
11 відповідей

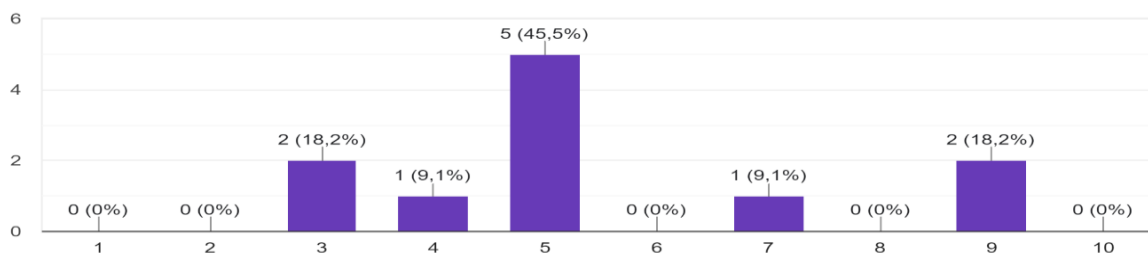

Рис. 4. Рівні соціальної активності.

Отже, на основі проведеного дослідження, можна зробити висновок, що студенти-першокурсники мають розуміння соціальної активності, яка реалізується ними під час комунікації самих здобувачів освіти між собою та в умовах студентського самоврядування, тобто у неформальній, комфортній атмосфері поза навчальним процесом або ж на базі навчального закладу. Однак,

на нашу думку, існує потреба у більш активному залученні молоді до громадської діяльності на рівні громади.

Джерела та література

1. Колесникова М. В. Педагогічні дослідження в області соціальної активності особистості (загальнонауковий періодичний журнал), 2007. № 298. С. 176-178.
2. Косовець В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища: канд.. пед.. наук: 13.00.05 С.86 / Василь Іванович Косовець; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 2009. С. 57.
3. Тараненко Г, Кукіна Н. Соціальна активність особистості як засадничий принцип розбудови громадянського суспільства. *Вісник науки та освіти*. № 3(9). 2023. С.12.

Діана Мельничук – здобувачка *третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки.*

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Олена Бєлкіна-Ковальчук**

ЦЕНТР ЖИТТЄСТІЙКОСТІ – ПРОСТІР БЕЗБАР'ЄРНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН

Сучасне українське суспільство щоденно зіштовхується з численними труднощами, які спричинені, в першу чергу, повномасштабним вторгненням росії в Україну, а також пандемією, стрімкою динамікою життя, діджиталізацією і т. д. Сьогодні фахівці різних галузей перебувають в процесі дослідження життєстійкості особистості, яка дає змогу ефективно справлятися з життєвими труднощами, долати страхи, адаптуватися до стресових ситуацій.

Життєстійкість – це якість особистості, яка допомагає людині впоратися з труднощами, стати сильнішою та виправдати свій потенціал навіть у найскладніших ситуаціях. Ця властивість виявляється у здатності зберігати оптимізм та невпинно працювати для досягнення мети, навіть коли шлях до неї важкий і повний перешкод.

Життєстійкість може бути розвиненою через постійну практику, саморозвиток і позитивний спосіб мислення. Саме тому Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості.

Соціальна послуга з формування життєстійкості передбачає комплексний підхід та спрямована на зменшення тривожності, навчання людей навичкам поведінки в кризових ситуаціях та як можна впоратися зі стресом.

Будь-яка територіальна громада України може подати свою заявку на участь у зазначеному проекті. Головною умовою для участі громад є підготовка та утримання приміщення Центру життєстійкості.

Центр життєстійкості – це спеціальний простір, у якому фахівці будуть надавати психосоціальну підтримку особам та сім'ям, які проживають на

території громади. Метою цих Центрів є допомога людям у відновленні свого ментального здоров'я та навчання їх підтримувати своїх близьких, повернути їх до нормального життя та дати корисні інструменти для стабілізації свого емоційного стану в майбутньому.

Для фахівців Центрів життєстійкості попередньо проводяться навчальні тренінги від партнерів проекту – міжнародних фондів ВООЗ та ЮНІСЕФ. Методологія тренінгів передбачає засвоєння практичних навичок, які допомагають справлятися зі стресом і тривогою, адаптуватися до нових умов життя і відновлюватися, навіть за кризових умов. У окремому фокусі – розвиток батьківських компетентностей та відповіді на актуальні під час війни запитання батьків [3].

Як зазначає уряд, наявність таких Центрів дасть можливість громаді ефективно організувати роботу зі своїми мешканцями: зекономити час людини й фахівців на пошук інформації, направляти їх до відповідних спеціалістів або органів та установ, показати найкоротший шлях до потрібної послуги.

На сьогодні в Україні майже в кожній області працюють або готуються до відкриття Центри життєстійкості. Міністерство соціальної політики зазначає, що станом на квітень 2024 року, до проекту уже залучено 153 громади, серед яких уже в 40 працюють Центри, в решті оголошено конкурс серед надавачів послуги. Також заявлено, що планується збільшити кількість до 200 залучених громад.

У Волинській області, станом на березень 2024 року, до проекту долучилося 7 громад, а саме: Зимнівська, Литовезька, Турійська, Поромівська територіальна громада, а також Нововолинська, Луцька та Володимир-Волинська міська територіальна громада.

Першим у Волинській області відкрився Нововолинський центр життєстійкості. Усе в ньому облаштовано за принципами безбар'єрності, щоб кожен житель громади зміг без перешкод та обмежень отримати тут підтримку. В рамках послуги з формування життєстійкості, яку надає Центр, є два напрямки роботи: консультування та групові заходи. У центрі працює сім фахівців. Це соціальний менеджер, два психологи та чотири фахівці із соціальної роботи. Центр життєстійкості у Нововолинській громаді працює з лютого 2024 року. За цей час сюди звернулося понад 2 тисячі людей. Фахівці центру провели 955 індивідуальних консультацій та 1273 групові заняття. Понад третина з них – для членів сімей військовослужбовців та для самих військових. Ще третина – для внутрішньо переміщених осіб. Решта – для усіх мешканців громади, які з тих чи інших причин потребували психологічної підтримки, чи консультацій з різних соціальних питань [4].

Цікавим є досвід рівненського Центру життєстійкості. Його особливість полягає у комплексному підході. В центрі облаштоване виїзне робоче місце працівників служб зайнятості, управління соціального захисту, надається підтримка ветеранам і їхнім родинам, проводяться юридичні консультації. Для людей, які постраждали від домашнього насильства, в Центрі відкрита кімната денного перебування. За час роботи рівненського Центру, з лютого 2024 вже

4270 відвідувачів скористалися послугою з формування життєстійкості. З них, понад 75% – внутрішньо переміщені особи. Решта – фахівці першої лінії контакту, військовослужбовці та їхні сім'ї, а також мешканці громади, які наразі перебувають у складних життєвих обставинах.

Перший центр життєстійкості, який запрацював у Полтавській області відкрився у Глобинській територіальній громаді. За місяць роботи понад 350 людей долучилися тут до різних заходів. Це сімейні й індивідуальні консультації, групи взаємопідтримки, тренінги і навчання із самодопомоги. Найстаршому учаснику програм – 78 років, наймолодшому – лише 3 роки. Центр життєстійкості у Глобине працює з березня 2024 року. За цей час його фахівці провели понад 1000 заходів, спрямованих на підтримку ментального здоров'я мешканців громади. Серед активностей Центру – тренінг «Самодопомога плюс» для вимушено переміщених осіб, групове заняття для сімей, арттерапія для дітей і заняття зі скандинавської ходи для людей похилого віку [1].

Дві прифронтові громади Харківської області долучилися до тих, які вже беруть участь у програмі формування життєстійкості. Валківська та Кегичівська громади першими на Харківщині відкрили Центри життєстійкості для своїх мешканців. У нововідкритих Центрах життєстійкості в одному місці зібрані і психолог, і фахівець із підтримки ветеранів, і кімната матері та дитини, а також організовані правничі, медичні та соціальні консультації для місцевих жителів.

У місті Ніжин тепер працює Центр життєстійкості під керівництвом молоді за підтримки Європейського Союзу, міжнародних та національних партнерів, а також у співпраці з Ніжинським державним університетом. Протягом перших 6 місяців з початку реалізації проєкту було проведено 31 захід для більше ніж 985 жителів та жительок міста. Зокрема, це просвітницькі заходи з розвитку навичок для молоді міста, арт-терапевтичні заходи з психологом центру, локальний молодіжний форум «Мріяполіс», а також табір для підлітків «Енергія твого майбутнього» [2].

Підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що Центри життєстійкості – це дружні безбар'єрні простори, куди може звернутися кожен мешканець громади і отримати першу психологічну допомогу, скерування до потрібних служб та організацій, а також можливість відвідувати групові заняття з психосоціальної підтримки.

Джерела та література

1. Перший центр життєстійкості на Полтавщині. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/news/pershij-centr-zhittiestijkosti-na-poltavshini/>
2. У Ніжині запрацював центр життєстійкості «Місце сили» | Ніжинська міська рада. URL: <https://nizhynrada.gov.ua/news/novini/u-nizhini-zapracyuvav-centr-zhittiestijkosti-misce-sili>
3. Формування життєстійкості. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Formuvannya-zhittiestijkosti-.html>
4. Як працюють Центри життєстійкості – Міністерка соціальної політики Оксана Жолнович протестувала нову соціальну послугу/ URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23627.html>

Діана Новак – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки **Андрій Колосок**

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗРОБІТНИХ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В Україні проблема безробіття стає особливо актуальною в умовах військових дій, економічної нестабільності та соціальних трансформацій. Намагаючись подолати цю проблему, держава забезпечує соціальний захист безробітних здійснюючи відповідну соціальну політику.

Дослідженням проблем соціального захисту безробітних займалися: Іонова І. [2], Ключко О. [2], Колосок А. [3], Пак Н. [4], Рейкін В. [3], Фоліуш М. [4] та інші...

Метою роботи є дослідження теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального захисту безробітних.

Об'єктом дослідження є безробітні громадяни Волинської області.

Предметом дослідження є зміст форми і методи соціального забезпечення безробітних.

Основними завданнями написання роботи є:

- розкрити сутність та складові соціального захисту безробітних;
- вивчити нормативно-правове забезпечення соціального захисту безробітних;
- розглянути зарубіжний досвід соціального забезпечення безробітних;
- оцінити стан соціального захисту безробітних в Україні;
- дослідити особливості соціального захисту безробітних у Волинській області;
- розробити напрями вдосконалення соціального захисту безробітних.

Послугами Волинської обласної служби зайнятості протягом 2023 року скористалися 22,3 тис. осіб, з них, 13,5 тис. зареєстрованих безробітних. Отримували допомогу 10,7 тис. осіб. За сприяння філій Волинського ОЦЗ працевлаштовано 10,6 тис. осіб, у тому числі 4,9 тис. осіб зареєстрованих безробітних.

Удосконалено механізм надання компенсацій роботодавцям за працевлаштування окремих категорій безробітних, а також працевлаштування безробітних на нові робочі місця у суб'єктах малого підприємництва. Протягом даного року за новими компенсаційними програмами працевлаштовано 460 безробітних.

У 2023 році надано компенсацію роботодавцям витрат на оплату праці за працевлаштування 357 внутрішньо переміщених осіб. За сприяння Волинської

обласної служби зайнятості у 2023 році 1227 безробітних осіб проходили професійне навчання. Зокрема, кількість безробітних, які навчалися у центрах професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості, становила 579 осіб, ваучер на навчання отримала 551 особа. На громадські та інші роботи тимчасового характеру здійснено 535 направлень [1].

Соціальний захист безробітних орієнтований на забезпечення гідного існування осіб, які втратили роботу через різні обставини. Він передбачає низку заходів і програм, спрямованих на підтримку безробітних і їхнє соціальне включення. Основними складовими соціального захисту безробітних є:

1. Допомога по безробіттю. Ця форма допомоги передбачає виплату грошової компенсації безробітним протягом певного періоду часу. Вона має на меті забезпечити тимчасовий фінансовий захист особам, які втратили роботу, і допомогти їм знайти нове місце працевлаштування.

2. Професійна перепідготовка та навчання. Безробітним надаються можливості для отримання нових навичок і знань через різноманітні курси, тренінги та програми професійної перепідготовки. Це сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

3. Консультаційна та психологічна підтримка. Безробітним надаються послуги консультантів з працевлаштування, які допомагають у складанні резюме, підготовці до співбесід, а також надають психологічну підтримку в умовах стресу та невизначеності.

4. Страхові та медичні виплати. Корпоративні програми соціального захисту можуть передбачати страхові виплати або медичне страхування для безробітних осіб та їхніх сімей, щоб забезпечити їхню фінансову стабільність та доступ до медичних послуг.

5. Стимулюючі програми. Держава реалізує стимулюючі програми для підтримки зайнятості, такі як субсидії для роботодавців, які наймають безробітних осіб, або програми працевлаштування для специфічних категорій безробітних, наприклад, молоді або людей з інвалідністю.

Соціальний захист безробітних відіграє важливу роль у стабілізації суспільства, зменшенні бідності та нерівності, а також підтримці економічного зростання. Його ефективність залежить від належної організації та фінансування соціальних програм, а також від залучення безробітних до активної участі у програмах перепідготовки та працевлаштування.

Джерела та література

1. Волинський обласний центр зайнятості. URL : <https://vol.dcz.gov.ua>
2. Ключко О., Іонова І. Організаційно-інституційні основи соціального захисту громадян на ринку праці. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 204–209. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.30>
3. Колосок А. М., Рейкін В. С. Менеджмент соціального захисту безробітних. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2, С. 210–217. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.31>
4. Пак Н., Фолюш М. Функціонування ринку праці в Україні в умовах війни. *Молодий вчений*. 2023. № 4(116). С. 160-167. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-4-116-32>

Олександра Новосад – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки **Андрій Колосок**

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ЛУЦЬКІЙ МІСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Військові дії на території України змусили значну кількість людей негайно залишити свої домівки та тимчасово переїхати в інші області країни. Цей вимушений міграційний процес має ряд серйозних наслідків, які впливають не лише на особисті життєві обставини, але і на загальну динаміку соціального та економічного розвитку.

Інше місце проживання, складне матеріальне становище, нове коло знайомих та новий статус негативно впливають на психологічний стан ВПО та викликають проблеми з їх соціально адаптацією. Для подолання цієї складної ситуації, необхідні комплексні заходи, що охоплюють розширену соціальну підтримку для переселенців, створення умов для їхньої соціально-економічної інтеграції та забезпечення рівних можливостей з іншими громадянами України.

Дослідженням проблем соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб займалися: Акімова О. [3], Котова Л. [2], Павлюк Т. [1], Петросян К. [2], Поляріна Є. [3], Середницька Л. [1] та інші.

Проте більшість авторів розглядали проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, не приділяючи достатньої уваги наданню соціальної допомоги даній категорії саме в умовах українського сьогодення. Тому дана проблема є надзвичайно актуальною та потребує подальших досліджень.

Метою роботи є дослідження теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального захисту внутрішньо переміщених осіб у територіальній громаді.

До базових, системо утворюючих документів, які прямо впливають на забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб на загальнодержавному і місцевому рівнях відносяться: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», постанови Кабінету Міністрів України: «Оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи», «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», розпорядження Кабінет Міністрів України «Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «Підтримка»» тощо...

Відповідно до мети сформульовано такі завдання дослідження:

- розкрити сутність та складові соціального захисту внутрішньо переміщених осіб;
- дослідити нормативно-правове забезпечення надання соціальної допомоги внутрішньо-переміщеним особам;
- вивчити зарубіжний досвід соціального захисту внутрішньо переміщених осіб;
- дослідити соціальну реабілітацію внутрішньо переміщених осіб на загальнонаціональному рівні;
- проаналізувати соціальну підтримку внутрішньо переміщених осіб в Луцькій міській територіальній громаді;
- розробити напрями вдосконалення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Об'єкт дослідження – соціальний захист внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

З метою підвищення ефективності соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в умовах територіальної громади необхідно:

- 1) посилити соціальний діалог та співпрацю між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та жителями громади;
- 2) надавати соціальну допомогу внутрішньо переміщеним особам на основі комплексного підходу, що включає матеріальне забезпечення (житло, продукти, одяг), медичну допомогу (невідкладна допомога), юридичну допомогу (відновлення документів, оформлення статусу ВПО), психологічну допомогу (відновлення психіки, проведенням періодичних консультацій), соціальну адаптацію (пристосування до життя в нових соціальних умовах, усунення дискомфорту, відновлення порушених соціальних зав'язків);
- 3) фінансувати потреби внутрішньо переміщених осіб на паритетних засадах з максимальним залучення ресурсів вітчизняних та міжнародних благодійних організацій;
- 4) здійснювати розподіл та перерозподіл внутрішньо переміщених осіб між територіальними громадами країни, аби не допустити локального перенавантаження та оптимізувати загальні можливості системи соціального захисту.

Джерела та література

1. Павлюк Т., Середницька Л. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-17>
2. Петросян К. Є., Котова Л. В. Реалізація права на соціальний захист внутрішньо переміщеними особами: в аспекті забезпечення принципу верховенства права. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2021. № 1(41). С. 86-97. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2021-41-1-86-97>
3. Поляріна Є., Акімова О. Аналіз соціального забезпечення та статистика внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. №33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-30>
4. Департамент соціальної політики Луцької міської ради офіційний сайт. URL : <http://www.social.lutsk.ua/>

Інна Олійник – здобувачка першого року навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Вікторія Степаненко**

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабне російське вторгнення на територію України стало зовнішнім чинником розвитку синдрому професійного вигорання фахівців із соціальної роботи як суб'єктів, які здійснюють соціальну підтримку населення під час війни. Нестабільність, емоційна напруженість, великий потік інформації, нових зобов'язань та алгоритмів дій, збільшення кількості клієнтів, які перебувають у ситуації загрози життю чи здоров'ю, тощо – це ті обставини, які пришвидшують професійне вигорання фахівців із соціальної роботи, що актуалізує проблему дослідження та необхідність розробки ефективних інструментів профілактики і подолання проявів та наслідків цього явища, з урахуванням обставин, які склалися [1].

Професійне вигорання (за Х. Фреденбергом, яким введено відповідний термін) – це психічний стан здорової людини, яка перебуває в інтенсивному спілкуванні з клієнтами, пацієнтами, в емоційно навантаженій атмосфері при наданні професійної допомоги. Дослідники пов'язують, синдром професійного вигорання з появою в людини відчуття виснаження (емоційного, фізичного, розумового), безнадійності, безпорадності, депресії, розчарування [4]. Всі ці відчуття посилюються під час війни, що пов'язано з наданням допомоги великій кількості категорій населення, які перебувають у складних життєвих обставинах, є особливо вимогливими та потребують багато уваги і терпіння.

У діяльності соціальних працівників інтенсивність спілкування вкрай висока, що значно підвищує їхню схильність до виникнення професійного вигорання. До основних проявів синдрому професійного вигорання відносять емоційну стриманість, особистісну обмеженість, агресивність, ігнорування індивідуальних особливостей клієнтів. Така професійна деформація заважає якісному виконанню фахівцями із соціальної роботи трудової діяльності та негативно впливає побудову відносин як з клієнтами, так і колегами [2].

Визначальними характеристиками професійних криз є:

- втрата відчуття нового;
- відставання від життя;
- зниження рівня професіоналізму;
- внутрішня розгубленість;
- зниження власної оцінки;
- втома;
- виникнення відчуття вичерпаності своїх можливостей.

Особливості професійного вигорання фахівців із соціальної роботи включають такі симптоми: *фізичні* (втома; виснаження; схуднення; безсоння; незадовільний стан здоров'я тощо); *емоційні* (песимізм; цинізм; байдужість; безпорадність; безнадійність; агресивність; дратівливість; тривожність; нездатність зосередитися; депресія; втрата професійних перспектив; збільшення деперсоналізації тощо); *поведінкові* (нераціональне використання робочого часу; бажання відпочити; байдужість до їжі; виправдання вживання тютюну, алкоголю, ліків; нещасні випадки; імпульсивно-емоційна поведінка); *соціальні* (низька соціальна активність; падіння інтересу до дозвілля; обмеження соціальних та робочих контактів; відчуття ізоляції; нерозуміння; нестача підтримки тощо); *інтелектуальний стан* (незацікавленість; формальність; шаблонність у роботі; нудьга; апатія; зникнення смаку та інтересу до життя) [3].

Під час війни значно посилюються ризики і наслідки професійного вигорання фахівців із соціальної роботи (табл. 1). На емоційне перевантаження фахівця із соціальної роботи накладаються переживання за власну фізичну безпеку, безпеку рідних та клієнтів, що звертаються по допомогу, складності виконання професійних завдань за умови відсутності світла, опалення, достатнього зв'язку, повітряних тривог, скрутного психологічного стану [1].

Таблиця 1

Деякі ризики та наслідки професійного вигорання фахівців із соціальної роботи*

Ризики	Наслідки
зниження якості роботи, втрата інтересу до неї і навіть до зміни професії та роду діяльності	неадекватні емоційні реакції, редукція професійних обов'язків
розвиток тривожності, посилення нервових і депресивних настроїв, розвиток захисних реакцій	формування людини як емоційно закритої системи, відстороненої, байдужої
руйнування фізичного та психологічного здоров'я фахівця	небезпека для клієнтів, які звертаються до соціальних служб, оскільки професійне вигорання фахівця позначається на якості соціальної роботи, спілкуванні із клієнтами, значною мірою псує особисте життя людини – її здоров'я, психологічний стан, взаємини в родині тощо.

*Складено на основі даних [1]

В умовах воєнного стану держава повинна вжити необхідні комплексні заходи щодо попередження та подолання синдрому професійного вигорання у фахівців із соціальної роботи, зокрема тих, які стосуються питань їх матеріального забезпечення, створення належних умов праці, розуміння суспільної важливості професії, соціально-інформаційної підтримки фахівців.

Джерела та література

1. Бутиліна О. В., Бугай К. Є. Професійне вигорання фахівців із соціальної роботи в умовах воєнного стану. *SOCIOPROSTIR: The Interdisciplinary Online Collection of Scientific Works*

on Sociology and Social Work. 2022. №12. С. 24–32. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-03>

2. Главацька О. Особливості професійного вигорання соціальних працівників. *Social Work and Education*. 2017. Вип. 4, № 2. С. 46–62.
3. Перхайло Н. А. Попередження професійного вигорання майбутніх фахівців соціальної сфери. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. пр. Харків, 2016. Вип. 55. С. 202–210. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.194867>
4. Романовська О. В., Набільська Є. М. Причини та особливості прояву синдрому «професійного вигорання» в соціальних працівників. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2011. Вип. 3 (11). С. 103–107.

Валерія Оліфірук – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Олена Бєлкіна-Ковальчук**

РОЛЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Упродовж останніх років в українському суспільстві зростає кількість кризових явищ, поглиблюються соціальні проблеми. Це актуалізує значимість соціальної роботи як однієї з найбільш важливих професій, необхідних для вирішення соціальних проблем та для сталого розвитку суспільства, що, в свою чергу, вимагає від майбутніх фахівців із соціальної роботи ряду практичних умінь: оцінювати потреби людей, розробляти і впроваджувати соціальні проекти, програми і послуги, визначати ефективність різних форм соціальної допомоги, здійснювати пошук інноваційних методів надання соціальної підтримки та ін. Велику роль у вирішенні поставлених завдань відіграє науково-дослідницька діяльність, яка передбачає володіння логікою досліджень, методами аналізу, проектування і прогнозування соціальних явищ і процесів, здатність реалізувати професійні функції з опорою на наукові підходи щодо вирішення соціальних проблем. Тому, залучення майбутніх фахівців до науково-дослідницької діяльності закладає підвалини для повноцінної трудової діяльності, розвитку суспільства і держави, значних наукових досягнень.

Аналіз літературних джерел свідчить, що питання організації науково-дослідницької діяльності у закладах вищої освіти розглядали такі науковці як А. Алексюк, Н. Гордій, І. Зязюн, О. Пехота, З. Слєпкань та інші. Зарубіжний досвід дослідницької підготовки студентів відображено в працях Л. Заєць, І. Самойлюкевич, І. Сініцина, О. Шквир.

Проте, в науковій літературі недостатню увагу приділено питанню професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи до науково-дослідницької діяльності. Зауважимо, що окремі аспекти даного питання висвітлено в працях Л. Бондаренко, М. Букач, Н. Клименюк, М. Лукашевич,

О. Плахотнік, О. Прохорчук, І. Савельчук. Тому, професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи до науково-дослідницької діяльності вимагає розуміння її ролі та особливостей.

О. Повідайчик та М. Повідайчик під науково-дослідницькою діяльністю розуміють «специфічну людську діяльність, яка регулюється свідомістю й активністю особистості і спрямована на задоволення пізнавальних інтелектуальних потреб. Її продуктом є нові знання, здобуті відповідно об'єктивних законів і обставин, які визначають реальність і можливість досягнення мети» [7].

На думку М. Князян, «науково-дослідницька діяльність – це діяльність пізнавального характеру, до складу якої входять дії, що можуть бути класифіковані відповідно до основних етапів наукового пошуку: висунення проблеми, завдань і гіпотези; теоретичний аналіз наукових джерел; аргументація інноваційного підходу до вивчення проблеми; підбір методів дослідження; організація експерименту; упровадження його результатів; аналіз, узагальнення, формулювання висновків. Саме науково-дослідницька діяльність сприяє розвитку аналітичного, критичного мислення майбутнього фахівця, його методологічної культури, готовності до розроблення інновацій у певній професійній сфері» [4].

О. Повідайчик зауважує, що «в широкому сенсі науково-дослідницька діяльність у соціальній роботі – це наукове вивчення соціальних проблем, в результаті якого забезпечується певний внесок у сукупність знань про сферу соціальної роботи. Науково-дослідницька діяльність є невід'ємним компонентом соціальної роботи, який формується через виокремлення в системі соціальної роботи науково-дослідницької підсистеми» [6, с. 69].

О. Повідайчик звертає увагу, що для багатьох соціальних працівників-практиків характерна стихійно-емпірична пізнавальна діяльність. Тобто переважно це несистематична та неорганізована діяльність, яка спрямована на дослідження окремих явищ соціальної дійсності та основана на методі проб та помилок. У результаті отримані знання мають частковий характер, локальну сферу застосування та їх складно адаптувати до інших умов соціальної роботи.

Наукова діяльність відрізняється характером мети, засобами пізнання, точним понятійно-категоріальним апаратом, методами дослідження тощо. Вона дозволяє вивчати не тільки реальні об'єкти професійної діяльності, а й нові, які ще не отримали практичного застосування. У результаті науково-дослідницької діяльності «здобуваються знання, які характеризуються надійністю, обґрунтованістю, об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю, точністю» [6, с. 65].

Саме тому так важливо готувати майбутніх фахівців із соціальної роботи до науково-дослідницької діяльності.

М. Головока та Ю. Єрмак визначають науково-дослідницьку діяльність здобувачів вищої освіти як особистісно і соціально значиму продуктивну діяльність, яка здійснюється в рамках освітнього процесу у вищій школі засобами пізнання згідно з логікою наукового пошуку, продуктом якої є

суб'єктивно нові знання про досліджувані об'єкти або специфічні методи дослідження [2, с. 119].

Науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти є обов'язковою і визначається навчальним планом. Основною метою організації та розвитку науково-дослідницької діяльності є підвищення рівня наукової підготовки майбутніх фахівців; збереження та відтворення інтелектуального потенціалу закладу вищої освіти; подальший розвиток інтеграції науки та освіти.

Н. Гордій визначає головні завдання науково-дослідницької діяльності: оволодіння методами, методиками самостійного розв'язання педагогічних завдань та методологією наукового пізнання; формування дослідницьких умінь і навичок глибокого аналізу, синтезу, узагальнення, інтерпретації отриманих результатів, абстрактного мислення, планування і прогнозування результатів своєї діяльності, ефективної організації праці; поглиблене вивчення навчального матеріалу; оволодіння навичками роботи в наукових колективах; ознайомлення з методами організації творчої роботи; сприяння успішному розв'язанню актуальних проблем науки та соціального розвитку суспільства; надання допомоги здобувачам вищої освіти у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; необхідність постійного оновлення й удосконалення своїх знань; створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах закладу вищої освіти резерву вчених, дослідників, викладачів [3].

З огляду на зазначене вище, Г. Бондаренко виділяє ряд необхідних компонентів науково-дослідної діяльності: проєктувальний (вміння формулювати мету й гіпотезу дослідження), інформаційний (вміння опрацьовувати різноманітні джерела з метою збирання необхідних даних), аналітичний (вміння вибирати основні й допоміжні методи проведення дослідження), практичний (визначати практичну спрямованість дослідження) [1, с. 49].

О. Крушельницька звертає увагу на те, що успішне виконання здобувачами вищої освіти науково-дослідницької роботи буде ефективним за дотримання таких умов, як: активна участь студентів у дослідницькій діяльності протягом усього періоду навчання; поступове ускладнення завдань з орієнтацією студента за напрямом його спеціальності; забезпечення взаємодії в науковій роботі студентів усіх курсів; тісний зв'язок наукової роботи з навчальною і науковою діяльністю кафедри.

Дослідниця стверджує, що правильно організована науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти забезпечує формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження; оволодіння спеціальністю та досягнення високого професіоналізму; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; прищеплення студентам навиків самостійної науково-дослідницької роботи; розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання в практичній роботі, залучення здібних студентів до розв'язання наукових проблем, що мають велике значення для теорії і практики;

необхідність оновлення й удосконалення своїх знань; створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання резерву вчених, викладачів, дослідників [5].

Г. Бондаренко зазначає, що залученість здобувачів освіти в науково-дослідницьку діяльність є підставою для набуття ними певного рівня дослідницької компетентності. Сформувати дослідницьку компетентність під час навчання у ЗВО в майбутніх фахівців із соціальної роботи можна лише поєднуючи науково-дослідну роботу в структурі освітнього процесу з позанавчальною науковою діяльністю. Найпоширенішими формами науково-дослідницької діяльності від час освітнього процесу є написання курсових, кваліфікаційних робіт, рефератів, дослідницькі завдання на період усіх видів практики, ІНДЗ тощо [1].

Позанавчальна наукова діяльність передбачає роботу в наукових гуртках, проблемних групах, лабораторіях; написання тез, статей, доповідей для участі в конференціях різного рівня; написання студентських наукових робіт, участь у конкурсах, предметних олімпіадах.

Таке поєднання сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, особистісному та професійному розвитку та є дієвим засобом професійної підготовки майбутніх фахівців даючи змогу кожному студенту проявити свій дослідницький потенціал.

Джерела та література

1. Бондаренко Г. П. Формування дослідницької компетентності як чинник удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 1(100). 2021. С. 46-56.
2. Головова М. М., Єрмак Ю. І. Організація науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2(1). 2021. С. 117-123. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2021-1-2-18>
3. Гордій Н.М. Організація науково-дослідної роботи студентів ВНЗ. URL: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Pedagogica/58239.doc.htm.
4. Князян М. Науково-дослідницька діяльність як чинник формування компетентності професійного саморозвитку майбутніх фахівців. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27(6). С. 84-87. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_27\(6\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_27(6)_21)
5. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень. Київ : Кондор, 2009. 205 с.
6. Повідайчик О. С. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Ужгород, Тернопіль 2019. 570 с.
7. Повідайчик О. С., Повідайчик М. М. Основні підходи до науково-дослідницької роботи студентів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2017. Вип. 1 (40). С. 216-218.

Яна Онищук – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Олена Белкіна-Ковальчук**

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ ЗВО

Вступ до закладу вищої освіти (ЗВО) є значним кроком у житті кожної людини. Він знаменує собою початок нового етапу, який супроводжується не лише здобуттям знань та навичок, але й суттєвими змінами у житті студента. Адаптація до нових умов навчання, нових людей та нового середовища загалом може стати складним завданням, що потребує значних зусиль та ресурсів.

Соціально-педагогічна адаптація студентів-першокурсників до умов ЗВО - це складний процес входження особистості в нове соціальне середовище, яке характеризується специфічними нормами, цінностями, правилами та вимогами. Цей процес включає в себе:

- психологічну адаптацію: пристосування до нового ритму життя, нових людей, нових форм роботи та нових вимог.
- соціальну адаптацію: входження в нове соціальне середовище, формування нових зв'язків та стосунків.
- педагогічну адаптацію: пристосування до нового стилю та методів навчання, нових вимог до знань та навичок [1, с.110].

Кошонько Г. зазначає, що соціально-педагогічна адаптація студентів-першокурсників до умов ЗВО складається з декількох послідовних етапів:

- ознайомчий етап: на цьому етапі відбувається знайомство студентів з новим навчальним закладом, його правилами та нормами, викладацьким складом, одногрупниками. Першокурсники вивчають навчальний план, розклад занять, систему оцінювання знань, знайомляться з інфраструктурою ЗВО.
- етап пристосування: на цьому етапі студенти пристосовуються до нового режиму дня, навчального навантаження, методів викладання. Вони опановують нові методи та форми роботи з навчальним матеріалом, навчаються самостійно організовувати свій час та планувати навчальну діяльність.
- етап асиміляції: на цьому етапі студенти активно включаються в навчальний процес та життя колективу. Вони формують власне ставлення до навчання, викладачів та одногрупників, знаходять своє місце в групі, беруть участь у позанавчальній діяльності ЗВО.
- етап інтеграції: на цьому етапі відбувається остаточна інтеграція студентів до нового соціального середовища. Вони відчують себе повноцінними членами колективу ЗВО, впевнено володіють знаннями та навичками, необхідними для успішного навчання, мають чітке уявлення про свою майбутню професію [3, с. 421].

На процес адаптації студентів-першокурсників до умов ЗВО впливає низка факторів, які можна умовно поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори:

- умови навчання: матеріально-технічна база ЗВО, рівень викладання, організація навчального процесу, доступність методичних та інформаційних ресурсів.

- соціально-психологічний клімат: атмосфера в групі, стосунки з викладачами та одногрупниками, наявність системи наставництва та менторства.

- соціально-економічні умови: матеріальне забезпечення студентів, доступ до соціальних послуг, стипендії, пільги, можливість підробітку.

Внутрішні фактори:

- індивідуально-психологічні особливості: рівень емоційної стійкості, комунікабельність, самостійність, мотивація до навчання, відповідальність, вміння організовувати свій час.

- рівень підготовки до навчання: знання, вміння, навички, отримані у школі, відповідність рівня знань вимогам ЗВО.

- очікування від навчання: уявлення про те, яким має бути навчання у ЗВО, чітко сформульовані цілі та плани на майбутнє [4].

Серед рівнів соціально-педагогічної адаптації Г. Кошонько виділяє:

- низький рівень: відчуття емоційного дискомфорту, труднощі у навчанні, невміння налагодити контакт з одногрупниками та викладачами;

- середній рівень: поступове пристосування до нових умов, формування нових зв'язків, але збереження деяких труднощів у навчанні та спілкуванні;

- високий рівень: успішне пристосування до нового середовища, активна участь у навчальному процесі, налагодження позитивних стосунків з одногрупниками та викладачами [3, с. 420].

Шляхи та методи соціально-педагогічної адаптації:

- організація профорієнтаційної роботи: знайомство з умовами навчання та життя у ЗВО, вимогами до знань та навичок;

- проведення адаптаційних заходів: тренінги, семінари, зустрічі з психологом, куратором, викладачами;

- створення сприятливого психологічного клімату в групі та ЗВО загалом: атмосфера довіри, взаємодопомоги та підтримки;

- надання індивідуальної допомоги та консультування: допомога психолога, куратора, викладача у вирішенні особистих проблем та труднощів [1, с. 109].

Однак, проблемами адаптації є:

- навчальні проблеми: низька успішність, невміння організувати час, використовувати методи навчання;

- соціальні проблеми: труднощі у спілкуванні, пошук друзів, відчуття самотності;

- особистісні проблеми: невпевненість у собі, тривожність, депресія [1; 5].

Соціально-педагогічна адаптація першокурсників до умов ЗВО є важливим фактором успішного навчання та особистісного розвитку. Створення сприятливих умов для адаптації, використання різноманітних методів та форм роботи дозволить студентам швидше та легше пристосуватися до нового середовища, розкрити свій потенціал та досягти поставлених цілей.

Джерела та література

1. Адаптація студентів перших курсів до навчання у ВНЗ: психолого-педагогічні аспекти. URL: <https://www.psyh.kiev.ua/%D0%90%D0%B4%D>
2. Волошина М. Арт-терапія у роботі зі студентами в період адаптації до навчання. *Психолог*. 2013. № 13-14. С. 107-112.
3. Кошонько Г. А. Умови успішної адаптації студентів-першокурсників до навчання. *Освітньо-наук. забезпеч. діяльності правоохоронних органів і військових формувань України* : тези VI Всеукр. наук.-практ. конф. (15 листоп.2013 р.) . Хмельницький : НАДПСУ, 2013. С.418-421.
4. Соціально-педагогічна адаптація студентів-першокурсників в період карантину. URL: <https://vseosvita.ua/blogs/sotsialno-pedahohichna-adaptatsiia-studentiv-pershokursnykiv-v-period-karantynu-32460.html>
5. Соціально-педагогічна адаптація студентів перших курсів до умов навчання у вищому навчальному закладі. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28086/>

Аліна Осадча – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Paulina Guzowska – student Uniwersytetu im. J. Długosza w Częstochowie
Науковий керівник – доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, кандидат педагогічних наук **Петрович Валерій**

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ-БІЖЕНЦІВ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Біженець – це особа, яка в результаті військових дій, соціально-економічних або релігійно-етнічних приналежностей опинилась поза кордонами своєї країни. Дитина-біженець, в сучасних умовах збройної агресії країни-терориста, – це дитина, яка вимушено залишила своє місце проживання і загалом кордони своєї країни та вимушена адаптуватись до нових умов життя в іншій країні [1].

Набувши статусу «біженця», громадяни та їхні діти стикаються з низкою проблемних питань, а саме: оформленням документів на дитину; допомоги від держави біженцям з дітьми; оформлення документів при влаштуванні дитини у дитячий садок чи школу та відвідування дитиною-біженцем освітнього закладу; продовження навчання дитини-біженця за кордонами України; оформлення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям із дітьми (умови її призначення та розмір); здобуття біженцями загальної середньої чи вищої освіти; отримання соціальної допомоги, різного виду соціальних виплат.

Проблеми, з якими зіштовхуються діти-біженці, мають певний алгоритм вирішення, що реалізується в процесі соціальної підтримки.

Соціальна підтримка біженців – це комплекс заходів, методів та методик, покликаних сприяти покращенню якості життя в умовах, які є новими для людини [2].

Досить часто діти-біженці та їх батьки не готові самостійно звернутись за допомогою, порівнюючи свій наявний травматичний досвід із реальним станом і нівелюють потребами реального часу. Тому при виборі форм роботи з біженцями варто обирати ті з них, які продемонстрували свою дієвість та ефективність: індивідуальна робота, сімейне консультування, тренінги з розвитку життєвих навичок, групи взаємодопомоги та взаємопідтримки, психокорекційні групи, залучення до програм допомоги родинам біженців.

Забезпечення дотримання норм та реалізації можливостей дітей-біженців безпосередньо регулюють їхні батьки або опікуни, а також особи, які тимчасово здійснюють цю функцію (вихователі тощо).

У міжнародній соціальній роботі з дітьми-біженцями та їхніми родинами заведено виділяти два основних напрями:

1. Практична соціальна робота (робота з конкретною особистістю або групою людей, що потребують соціальної допомоги). Практична соціальна робота з біженцями проводиться за такими основними напрямами: соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, фінансовий, соціально-економічний, матеріальний, соціально-інформаційний.

2. Організаційна робота (організація процесу роботи щодо соціальної підтримки; розробка конкретних програм діяльності тощо).

Головним завданням соціальної підтримки дітей-біженців є зведення до мінімуму тих негативних тенденцій та наслідків, які несе в собі еміграція.

Окремо варто виділити особливості становища дитини у зв'язку з новою соціальною ситуацією, які можна виокремити в такі напрями: соціальна підтримка та адаптація до дорослого життя дітей-сиріт – випускників дитячих будинків чи інших закладів інтернатного типу; підтримка учасників військових конфліктів; підтримка осіб, які зазнали насильства; підтримка осіб, які пережили військові дії; підтримка та адаптація дітей до нових умов проживання з обов'язковим врахуванням їх вікових, психічних та фізичних можливостей чи обмежень.

Соціальна підтримка та адаптація до дорослого життя для випускників дитячих будинків: Наш найближчий сусід, Польща, яка прийняла велику кількість українських біженців, має програми та відповідні установи, спрямовані на підтримку молоді, яка виходить із дитячих будинків. Ці програми надають допомогу в забезпеченні житлом, освітніми послугами, працевлаштуванням та психологічною підтримкою для дорослого життя.

Підтримка учасників військових конфліктів: Діти, які втратили батьків чи стали учасниками військових конфліктів, можуть отримати спеціалізовану

підтримку від держави та неприбуткових організацій. Це може включати психологічну допомогу, освітні та реабілітаційні програми.

Підтримка осіб, які зазнали насильства: Діти, які стали жертвами насильства, можуть отримати різноманітну допомогу, включаючи правовий захист, медичну та психологічну допомогу, а також можливість тимчасового проживання в спеціальних установах.

Підтримка осіб, які пережили військові дії: Діти, які пережили військові дії або були внутрішньо переміщеними через війну, можуть потребувати комплексної допомоги від держави та громадських організацій, яка включає медичну, психологічну та соціальну підтримку.

Підтримка та адаптація дітей до нових умов проживання з обов'язковим врахуванням їх вікових, психічних та фізичних можливостей чи обмежень: Для дітей, які потрапили в нове оточення, важливо забезпечити індивідуальний підхід, який враховує їхні потреби та можливості. Це може включати доступ до освіти, медичної допомоги, психологічної підтримки та інших послуг, необхідних для їхнього успішного адаптування.

В Польщі існують різноманітні програми та ініціативи, спрямовані на допомогу дітям-біженцям. Охарактеризуємо деякі із них.

Програми реабілітації та інтеграції: Ці програми надають підтримку біженцям, включаючи дітей, у процесі адаптації до нових умов проживання в Польщі. Вони можуть включати медичну допомогу, психологічну підтримку, освітні та професійні програми для дітей та їхніх сімей.

Програми освіти: Польща надає можливості для отримання освіти дітям-біженцям на всіх рівнях, від дошкільної до вищої освіти. Існують спеціальні програми для вивчення польської мови для іноземців, а також програми підготовки до вступу в школи та університети.

Шкільні програми інтеграції: Деякі школи в Польщі мають спеціальні програми для інтеграції дітей - біженців. Ці програми можуть включати додаткові заняття із польської мови, психологічну підтримку та підтримку соціальних взаємин із іншими учнями.

Програми підтримки сімей: Для сімей біженців, які мають дітей, можуть бути доступні різні програми підтримки, такі як матеріальна допомога, консультації з питань соціального захисту та юридична підтримка.

Програми психосоціальної підтримки: Діти-біженці, які пережили травматичні події, можуть отримувати психологічну підтримку від спеціалізованих організацій та центрів. Ці програми можуть включати індивідуальні консультації, групові сесії та терапевтичні заняття.

Підсумовуючи вищесказане зазначимо, що в умовах військової агресії з боку російської федерації, вимушеної еміграції величезної кількості українських родин із дітьми за межі нашої держави, заслуговує на вивчення та імплементацію досвід соціальної підтримки такої категорії біженців, який має наш найближчий сусід Польща. Завдяки гуманітарним ініціативам польського уряду та громадських організацій багато українських сімей із дітьми змогли отримати соціальний захист, психологічну підтримку та безпечне проживання.

Джерела та література

1. Менджул М. В. Паніна Ю. С. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 4. С. 293-297.
2. Про внесення змін до Закону України «Про охорону дитинства» щодо реалізації міжнародної ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» від 26.04.2022 № 2402-III. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_ohoronu_ditinstva/statja-1.htm

Ігор Остапйовський – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту освіти Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти;

Тетяна Остапйовська – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ»

Якість освіти є визначальною умовою успішного функціонування закладів освіти. Одним із важливих чинників формування якості освіти та довіри суспільства до надавачів освітніх послуг, зазначається у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про повну загальну середню освіту», є академічна доброчесність [1; 2; 3]. Найбільш ґрунтовно даний феномен розкрито у базовому законі «Про освіту». Саме це спонукало нас обрати темою дослідження «Сутність академічної доброчесності в Законі України «Про освіту».

Для більш глибокого та повного розуміння сутності та важливості академічної доброчесності, на нашу думку, буде слугувати трактування даної категорії в законі України «Про освіту». У відповідності зі статтею 42- гою цього закону академічна доброчесність є сукупністю етичних принципів та визначених цим законом правил, якими мають керуватися усі учасники освітнього процесу у навчанні, викладанні, проведенні наукової та творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів їхніх навчальних, наукових і творчих досягнень [2]. З цього слідує, що академічна доброчесність є не лише невід'ємним компонентом внутрішньої системи якості освітніх послуг, але й сприяє формуванню довіри суспільства до результатів творчих досягнень особистості.

Постає логічне питання, а що повинні зробити учасники освітнього процесу, щоб реалізувати академічні чесноти. Зокрема, педагогічні, науково-педагогічні і наукові працівники повинні здійснювати посилення на джерела інформації, які вони використовують; надавати достовірну інформацію про власну діяльність; дотримуватися норм законодавства про авторське право; здійснювати контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти та об'єктивно оцінювати результати їхнього навчання [2].

Дотримання академічних чеснот здобувачами освіти передбачає самостійне виконання навчальних завдань та завдань поточного і підсумкового контролю (для осіб із особливими освітніми потребами дані вимоги застосовуються із врахуванням їхніх індивідуальних потреб та можливостей); дотримуватися норм законодавства про авторське право; здійснювати посилення на джерела інформації, які ними використовуються та надавати достовірну інформації про результати власної діяльності [2].

Законодавством визначено також дії, які вважаються порушенням академічних чеснот. Ними є: академічний плагіат; самоплагіат; фабрикація; фальсифікація; списування; обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання; надання допомоги або створення перешкод для здобувачів освіти в процесі оцінювання результатів навчання, а також вплив у будь-якій формі на педагогічних або науково-педагогічних працівників з метою здійснення ними необ'єктивного оцінювання результатів навчання [2; 3].

Варто відзначити, що законодавством також чітко передбачені санкції щодо порушників академічної доброчесності, порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності, а також права особи, відносно якої порушено питання про недотримання нею академічної доброчесності.

Проведене дослідження дозволило окреслити перспективи подальших наукових пошуків. Ними є структура готовності учасників освітнього процесу до впровадження академічної доброчесності.

Джерела та література

1. Закон України Про вищу освіту № 1556-VII, від 01.07.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20210716#Text>.
2. Закон України Про освіту № 2145-VIII, від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Закон України Про повну загальну середню освіту № 463-IX, від 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

Вікторія Петрук – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В основі професійної діяльності фахівця вбачається моральна активність, яка виражається через систему цінностей, основу чеснот і добра в поведінці, що є основним фактором. Коли йдеться про соціальну роботу, особливе значення надається професійній моралі та етиці. Саме соціальний працівник повинен розуміти і виховувати мораль, осмислювати її, чітко розрізняти якості доброзичливості та байдужості по відношенню до різних категорій клієнтів.

Сучасні реалії життя ставлять певні виклики особистісним і професійним якостям майбутніх соціальних працівників. Крім активності, ерудиції, високого рівня культури, творчості, в них має бути сформована професійна етика, яка виражається в особистих моральних якостях і професійно важливих рисах. Відомо, що праця соціальних працівників стає невід'ємною частиною життя суспільства та держави, а інститути соціальної роботи та соціального забезпечення сприяють стабілізації та збереженню суспільства, підтримці та гармонізації взаємин. Також створює відповідні умови для його всебічного розвитку. Така діяльність належить фахівцям, які мають сформовані моральні потреби, переконання, професійно-етичні якості.

Фахівці соціальної сфери повинні бути не тільки кваліфікованими, професійними фахівцями, але й мати високу професійну та етичну культуру.

Сьогодні в Україні на законодавчому рівні вже затверджено систему стандартів для кожного рівня освіти та профілю кваліфікації та підготовки майбутніх соціальних працівників. Ці стандарти є важливим інструментом для регулювання та оцінки якості освіти. Вона визначає очікувані знання, навички та компетентності, які мають бути засвоєні на різних рівнях освіти. Загалом, система стандартів допомагає забезпечити якість освіти та готовність майбутніх соціальних працівників до викликів їх професії. Професійно-етична компетентність фахівця разом з основними дидактичними одиницями стали невід'ємними складовими державних освітніх програм, які готують висококваліфікованих спеціалістів.

Т. Семигіна формулює поняття «професійно-етична культура фахівця соціальної сфери – інтегративно-функціональне особистісне утворення, яке реалізується через моделі нормативно-рольової поведінки, ґрунтоване на моральних і деонтологічних імперативах, що сприяє ефективній взаємодії в системах «фахівець-клієнт-близьке оточення клієнта», «фахівець-мультидисциплінарна команда фахівців-клієнт», «фахівець-колеги-керівники соціальних служб», які забезпечують вирішення професійних задач» [3].

Етична складова професійної культури пов'язана з визначенням того, що є правильним, а що неправильним, і може бути описана конкретними принципами (добро, справедливість, рівність тощо), законодавством, політикою чи професійними кодексами. Етичні вимоги до професійної діяльності соціальних працівників впливають із встановлених стандартів соціальної роботи, а також з характеристик соціальних груп, проблем і умов, у яких здійснюється робота.

Професійно-етична культура соціального працівника виконує ряд функцій, а саме:

1) аксіологічну функцію – відображає єдність процесу створення професійно-етичних цінностей і процесу засвоєння цих цінностей;

2) регулятивну функцію – професійно-етична культура соціального працівника представляє систему професійно-етичних якостей, які є регулятором соціально-педагогічних відносин;

3) нормативну функцію;

4) виховну функцію – шляхом формування якостей особистості, способу життя всіх учасників професійної взаємодії [1].

Формування професійно-етичної культури є важливим аспектом для фахівців із соціальної роботи. Це включає в себе розвиток навичок, цінностей і етичних принципів, які допомагають надавати якісне обслуговування клієнтів і забезпечувати їх благополуччя.

Деякі ключові аспекти формування професійно-етичної культури фахівця соціальної роботи включають:

- свідомість і відповідальність: фахівці повинні розуміти свою роль і відповідальність перед клієнтами, спільнотою та професійними стандартами. Це включає в себе розуміння етичних норм та зобов'язань;

- професійні цінності: фахівці повинні дотримуватися професійних цінностей, таких як повага до гідності клієнта, конфіденційність та безпристрасність;

- етичні принципи: фахівці повинні дотримуватися етичних принципів, таких як справедливість, доброзичливість, безкорисливість та довіра;

- саморефлексія: фахівці повинні постійно аналізувати свою роботу, виявляти можливі етичні дилеми та шукати способи їх вирішення;

- навчання та розвиток: фахівці повинні постійно вдосконалювати свої знання та навички, щоб ефективно працювати з клієнтами та відповідати на змінювані потреби спільноти.

Таким чином, ці аспекти сприяють формуванню професійно-етичної культури, яка допомагає фахівцям виконувати свою роботу з відповідальністю та професіоналізмом.

Важливими якостями для фахівця соціальної роботи, які допомагають їм ефективно виконувати свою роботу та підтримувати клієнтів є: гуманізм, альтруїзм, емпатійність, доброта, перцептивність, справедливість, терпимість, порядність, відповідальність, обов'язок, честь, гідність, комунікабельність, стійкий психічний стан, високий рівень емоційних та вольових характеристик; самоконтроль, самокритика, самооцінка.

Ці якості допомагають фахівцям соціальної роботи ефективно працювати з клієнтами та сприяють покращенню якості життя тих, хто потребує допомоги.

Аналіз наукової літератури дозволив визначити «компоненти професійно-етичної культури соціального працівника: 1) аксіологічний компонент (розкриває професійно-етичну культуру фахівця через сукупність педагогічних цінностей. Причому педагогічні цінності можуть розглядатися, як своєрідні життєві професійні цінності); 2) технологічний компонент (виступає способом соціально-педагогічної діяльності. Цей компонент розкриває шляхи здійснення, соціально-педагогічної діяльності, способи задоволення потреб у спілкуванні, в одержанні нової інформації, в передавання набутого досвіду); 3) творчий компонент (виступає, як прояв професійної творчості. Адже цінності професійні й особистісні, технологія їх втілення є фактором формування особистості лише в умовах творчої діяльності); 4) особистісний компонент (розкриває професійно-етичну культуру соціального працівника, як

специфічний спосіб реалізації сутнісних сил людини. Під сутнісними силами маються на увазі потреби, здібності, інтереси, соціальний досвід особистості, міра соціальної активності людини)» [2].

Отже, професійно-етична культура фахівця із соціальної роботи – це система унікальних професійно-етичних якостей, які регулюють соціально-орієнтовані установки у професійних стосунках. Структурно-функціональні компоненти у своїй взаємодії утворюють систему професійно-етичної культури соціального працівника. При цьому складовим елементом системи є ціннісний компонент.

Джерела та література

1. Капська А. Й. Зміст і структура професійно-етичної культури соціального працівника. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11886/Kapska%20A,%202016,%20Austria.pdf?sequence=1>
2. Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії, перспективи: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. Київ-Ірпінь, 7 квітня 2020 р. / за наук. ред. Л. М. Петренко, О. А. Пілевич. Київ: Університет ДФС України, 2020. 320 с.
3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

Ангеліна Пожар – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Вікторія Степаненко**

ІНФОРМУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА

Соціальна робота, у першу чергу, розуміється як допомога людям та їхній захист. Враховуючи те, що з 2014 року по сьогодні в нашій країні триває війна, кількість громадян, які потребують допомоги, суттєво збільшилася. Для того, щоб люди отримували якісну та доступну допомогу, соціальні працівники повинні забезпечувати громадян інформацією про те, як і де можна її отримати. Тож, саме соціальну послугу «інформування» щодня здійснює майже кожен фахівець соціальної сфери.

Мета дослідження – аналіз сутності соціальної послуги інформування та визначення її важливості.

Система соціальних послуг в Україні постійно перебуває в процесі оновлення та модернізації відповідно до нових потреб громадян та сучасних світових підходів у наданні соціальних послуг. Ухвалення нової редакції Закону «Про соціальні послуги» у 2019 році є ключовим етапом у реформуванні та формуванні нової системи надання соціальних послуг на удосконаленому рівні [2].

На жаль, якщо брати до уваги тему соціальної послуги інформування, то, на сьогоднішній день, вона залишається недостатньо вивченою.

Інформування громадськості можна вважати соціальною послугою, адже воно здійснюється для того, щоб забезпечити громадян доступом до соціальних пілг та допомог. Надавачі цієї послуги забезпечують клієнтів інформацією щодо отримання правової, медичної, психологічної допомоги, інформують щодо питань соціального захисту, умов отримання соціальних послуг та адрес їх надавачів, а також інших видів допомог [3].

Основними завданнями інформування є:

1. Забезпечення громадян достовірною інформацією з приводу отримання послуг та осіб чи суб'єктів, які їх надають.

2. Інформування про доступні послуги та спеціалістів, які повинні контактувати з громадськістю з приводу цих послуг.

3. Спонування працівників державних та приватних структур (закладів освіти, охорони здоров'я, органів внутрішніх справ, контактних центрів і т.д.), представників громадських організацій, представників інших організацій та установ до активного поширення інформації про соціальні послуги, соціально-едукативної роботи, перенаправлення громадян до установ, що надають соціальні та реабілітаційні послуги.

4. Підвищення іміджу, довіри та позитивного ставлення населення до заходів Міністерства соціальної політики України та відповідних структур про забезпечення населення відповідними гарантіями та інформацією з приводу соціального забезпечення та послуг для громадян України [1; 2].

Інформування відіграє просвітницьку роль, адже завдяки ньому, громадяни мають можливість завдяки компетентним та кваліфікованим фахівцям ознайомитися зі своїми правами та обов'язками, а також пов'язаними з ними можливостями або обмеженнями. За допомогою цього підвищується рівень освіченості громадян, покращується критичне мислення, формується відчуття відповідальності.

Не менш важливу роль інформування відіграє у громадській діяльності. Проінформовані громадяни є активною політичною силою, вони схильні брати участь у голосуваннях на виборах, мирних акціях та протестах та загалом брати відповідальність за свою спільноту та розв'язувати проблеми, які у ній можуть виникати.

На сьогоднішній день, коли країна існує в часи війни, велика кількість соціально-вразливих груп потребує інформаційної підтримки. Військовослужбовці, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку, одинокі матері та інші категорії населення мають потребу в допомозі адаптуватися до нових реалій.

Не можна не зазначити, що соціальна послуга інформування важлива як протидія дезінформації. Ми живемо у часи, коли в мережі Інтернет легко натрапити на інформацію, яка є неправдивою та не відповідає дійсності.

Проте, фахівці, які мають відповідні знання, можуть проінформувати особу, яка звернулась за цією послугою. Вони нададуть достовірну інформацію, ознайомлять із відповідною нормативно-правовою базою та якісно

проінформують при потребі. Вільний доступ до інформації є важливою складовою демократії та гарантує громадянину захист його прав.

Вбачається, що інформування громадськості про соціальні послуги здійснюється суб'єктами, що надають соціальні послуги, структурними підрозділами з питань соціального захисту населення, виконавчими органами місцевих рад, обласних державних адміністрацій, Міністерством соціальної політики України, кожен із яких розповсюджує інформацію про соціальні послуги [4].

Тож, соціальні працівники займають значиме місце в інформуванні громадян. Для того, щоб надавати якісну та достовірну інформацію, вони повинні завжди орієнтуватися у нормативно-правових документах, бути обізнаними щодо їх чинності, знати та вміти пояснити, які заклади, за що відповідають у його громаді та як вони можуть йому допомогти. Отже, фахівець має вести безперервний моніторинг та оцінку інформаційних ресурсів і послуг, щоб добре проінформувати клієнта.

Соціальні працівники виступають в ролі посередників між громадянином і системою, допомагаючи клієнтам отримати доступ до необхідних ресурсів та послуг; можуть відстоювати інтереси клієнтів у випадках, коли вони стикаються з перешкодами у доступі до інформації.

Надання допомоги клієнту у складній життєвій ситуації включає інформування, навчання навичкам, щодо поліпшення його ситуації, допомога в аналізі проблем, проясненні конфліктних зон та пошук шляхів вирішення проблемної ситуації. Для реалізації інформаційно-консультативної послуги на високому рівні необхідне освоєння основ консультування, безперервне професійне зростання, та супервізійний супровід фахівця з соціальної роботи [1].

Отже, незважаючи на те, що послугу інформування реалізує майже кожен фахівець соціальної сфери кожного робочого дня, вона вимагає великого професіоналізму. Соціальний працівник повинен володіти багатьма навичками, досвідом та знаннями, щоб правильно надавати цю послугу. Інформування несе за собою просвітницьку роль, підтримку соціально вразливих груп населення, протидію дезінформації, спонукає до активного громадського життя.

Джерела та література

1. Ісаченко В. П. Консультування та інформування населення в системі організації соціальних служб. *Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти* : матер. VI Всеукр. наук.-практ. конфер. з міжнар. участю (м. Умань, 31 трав. 2023 р.). Академічна доброчесність як цінність освітньонаукової діяльності : матер. регіон. наук.-практ. онлайн-семінару (м. Умань, 22 трав. 2023 р.) / МОН України, Пряшівський ун-т у Пряшеві (Словаччина), Ін-т проблем виховання НАПН України [та ін.] ; [редкол.: О. О. Кравченко, Н. М. Коляда, Т. В. Тарасова, А. І. Войтовська ; рец.: Т. Д. Кочубей, М. О. Кулик, А. В. Каркач]. Умань : ЦП «Компринт», 2023. С. 76–78.
2. Нечосіна О. Функціонування системи соціальних послуг в Україні: короткий опис. Київ, 2019. 16 с.
3. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Мінсоцполітики України; Наказ, Класифікатор від 23.06.2020 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення: 26.03.2024)

4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 28.03.2024)

Наталія Прокоп'юк – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Вікторія Степаненко**

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Вивчення досвіду зарубіжних країн та можливостей його застосування є одним із важливих чинників створення дієвої та ефективної системи соціального захисту осіб з інвалідністю в нашій державі. Враховуючи вибір Україною шляху інтеграції до європейського співтовариства, значний інтерес складає вивчення досвіду соціального захисту осіб з інвалідністю у країнах-членах Європейського Союзу (ЄС).

Основними напрямками соціального захисту осіб з інвалідністю у країнах ЄС є:

- 1) допомога у повсякденному житті та сприяння незалежному життю;
- 2) підтримка доходу та рівня життя;
- 3) працевлаштування осіб з інвалідністю [1].

Більшістю країн надаються два види допомоги:

- 1) фіксована страхова виплата (пенсія) залежна від попередніх внесків та заробітної плати;
- 2) незалежна від попередніх внесків виплата для підтримки доходу, якій може передувати оцінка необхідності в ній.

Одним із критеріїв для призначення цих виплат постає те, що особа з інвалідністю не працює. Як виключення, є робота протягом кількох годин на тиждень або в терапевтичних цілях. У деяких країнах, наприклад, Нідерланди, Швеція, Німеччина, запроваджено поняття «часткова непрацездатність» – обмежена у часі регулярна робота. Основою для отримання таких видів допомоги є обмеженість чи втрата особою здатності до праці та заробітку, що пов'язано зі зв'язком між здатністю особи до праці та станом її здоров'я [2].

Для призначення грошових виплат у зв'язку з інвалідністю у країнах ЄС використовують такі підходи:

- *процедурний* – виявлення причин, та перешкод, через які особа не працює;
- *профільний* – виявлення причин нездатності особи отримати роботу відповідно до її продуктивності і попиту на ринку праці;
- *функціональний* – виявлення рівня функційних недоліків особи [1].

В. Мельник виокремлює ключові загальні напрями розвитку соціального захисту в окремих зарубіжних державах-членах ЄС:

- «1) загальна спрямованість на розвиток інклюзивного суспільства;

- 2) пріоритет підвищення рівня та якості життя осіб з інвалідністю;
- 3) адресність соціального захисту;
- 4) мотивація долучення до ринку праці;
- 5) доступність видів соціального захисту;
- 6) єдність загальних принципів правового регулювання» [3, с. 137].

Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю в окремих державах-членів ЄС:

- 1) активний розвиток державного соціального захисту відповідної категорії осіб (Польща, Болгарія, Румунія, Франція, Італія та ін.);
- 2) активна система їх соціального страхування (Чехія, Швеція, Німеччина тощо);
- 3) недержавний соціальний захист (Данія, Швейцарія, Німеччина та ін.) [3].

Отже, досвід зарубіжних країн щодо соціального захисту осіб з інвалідністю містить поєднання спільних (загальних) й особливих (національних) нормативних положень, базується на засадах недискримінації і соціальної інклюзії та може слугувати соціально-правовим базисом якісних реформ та перетворень в Україні, яка наразі формує свій шлях формування та розвитку сучасної моделі соціального захисту осіб з інвалідністю, інклюзивного та безбар'єрного суспільства.

Джерела та література

1. Белінська Я. В., Сафонік Н. П. Особливості й основні напрями соціального захисту інвалідів: зарубіжний досвід і можливості його застосування в Україні. *Проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 223–230.
2. Галицький О. М., Гришова Р. В. Світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та його імплементація в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №6. С. 122–127. DOI:10.32702/2306-6814.2019.6.122
3. Мельник В. Соціальний захист осіб з інвалідністю: засади правового регулювання окремих держав-членів ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №7. С. 133–138.

Ольга Прокоф'єва – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
 Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Валерій Петрович**

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ БАГАТОДІТНИХ СІМЕЙ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Невід'ємним елементом соціальної структури суспільства, сполучною ланкою між ним і людиною, що забезпечує неперервність спадковості між поколіннями, є сім'я. Формування і розвиток особистості починається від самого моменту її народження. Тому роль сім'ї, яка водночас є і першим вихователем дитини, і середовищем передачі їй духовного багатства, культурних традицій, практичних умінь і навичок, має непересічне значення.

Сім'я багато в чому передбачає те, якою стане людина в майбутньому, які моральні якості вона понесе у світ, яким буде її здоров'я та ін. Завдяки батькам дитина засвоює норми людських взаємин, загальнолюдські цінності. При цьому провідними чинниками виступають психологічний клімат сім'ї, спосіб внутрішньо-сімейного життя та його стиль, тобто йдеться про систему цінностей сім'ї, моральні ідеали, потреби, сімейні традиції. Здорова, міцна, дружна, матеріально і морально благополучна сім'я – найвища цінність. Вона дає дитині і дорослому почуття любові, захищеності, турботи, надійності, прив'язаності, забезпечує зв'язок поколінь. Разом з тим у результаті бідності і незабезпеченості мільйонів сімей послаблюється і їх виховний та моральний потенціал, знижується відповідальність батьків за виховання дітей.

Найбільш уразливими в сучасних соціально-економічних умовах залишаються багатодітні сім'ї, де чітко прослідковується взаємозв'язок зниження рівня матеріальної забезпеченості зі збільшенням кількості дітей у сім'ї.

Згідно з Законом України «Про охорону дитинства» багатодітна сім'я – це сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самотійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною формою навчання у закладах загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти – до закінчення навчальних закладів, але не довше, ніж до досягнення ними 23 років [4].

У переважній більшості випадків багатодітна сім'я виступає сприятливим середовищем для розвитку дітей, для самовдосконалення особистості батьків, для підготовки кожної дитини до майбутнього самотійного сімейного життя. Це своєрідна школа співпраці і взаємопідтримки, що забезпечує реальну можливість постійного спілкування між людьми різної статі та різного віку [2, с.67].

Діти у багатодітній сім'ї звикають піклуватися один про одного, надавати взаємну допомогу, поступатися у разі потреби своїми інтересами, розділяти радощі та горе. У процесі повсякденного спілкування зі старшими братами та сестрами молодші діти швидше розвиваються, переймаючи їх життєвий досвід. Відчуття однакової батьківської турботи про всіх дітей будує здорову атмосферу в сім'ї, сприяє вірному вихованню. Все це може здійснитися за умови гарного прикладу суспільного та особистого життя батьків, організації для дітей правильного режиму дня, їх навчальної та побутової праці, спільного відпочинку тощо [6, с.19].

Спираючись на дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних педагогів, психологів, соціологів, ми вважаємо, що благополучні багатодітні родини є більш внутрішньо стабільні. Багатодітна сім'я забезпечує розвиток особистісних якостей членів родини, сприяє їх духовному взаємозбагаченню, здійснює емоційну стабілізацію індивідів, їх психологічну терапію, емоційну підтримку, психологічний захист тощо.

Проте слід зазначити, що багатодітні сім'ї потребують зміцнення виховної функції родини, адже успіх виховання дітей залежить від виховного потенціалу сім'ї, який у свою чергу тісно пов'язаний з матеріально-побутовими умовами, структурою сім'ї, взаємостосунками, які складаються між усіма членами родини, рівнем педагогічної культури батьків тощо.

Потрібно зазначити, що коло проблем, які мають багатодітні сім'ї, не обмежується лише скрутним матеріальним становищем. Багатодітна сім'я має також безліч інших проблем, а саме: погані житлово-побутові умови; проблема взаємовідносин дітей у сім'ї; проблеми зі здоров'ям як матері, так і дітей; емоційно напружені стосунки у сім'ї; проблеми дітей у сфері освіти, профорієнтації та професійного становлення; проблеми з вихованням дітей; індивідуальні проблеми дітей; проблема проведення змістовного дозвілля всією сім'єю; проблеми, пов'язані з низькою педагогічною культурою батьків, ведення ними аморального способу життя; бродяжництво дітей з метою здобуття засобів для прожиття тощо [1].

Сучасні наукові дослідження розкривають теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю; вивчають соціально-педагогічну діяльність з сім'єю в контексті надання їй усього спектру соціальних послуг, психолого-педагогічного забезпечення соціальної роботи; розкривають засади діяльності шкільного соціального педагога чи фахівця із соціальної роботи територіальної громади з акцентом на допомозі сім'ї у вихованні дітей, звертають увагу на розв'язання проблем сім'ї, на системі соціально-педагогічної підтримки різних типів сімей на різних рівнях. Дослідники приділяють увагу окремим напрямкам соціально-педагогічної та психологічної роботи з сім'єю [3, с.128].

Розв'язання проблеми підтримки у соціально-педагогічній парадигмі виховання розгортається на гуманістичних цінностях, шляхом пошуку інноваційного змісту, форм і методів підтримки дітей із різних сімей у системі соціальних відносин, ціннісних ставлень, які можуть бути зреалізовані в освітніх закладах та за місцем проживання і оздоровлення дітей, в індивідуальних та групових формах роботи. Тому такі перспективи відкриває соціально-педагогічний супровід [5].

Соціально-психологічний супровід дитини – це процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних педагогічних дій, які допомагають дитині зрозуміти життєву ситуацію, забезпечують дитині саморозвиток на основі рефлексії того, що відбувається. До визначення поняття «соціально-педагогічний супровід» варто йти від поняття мети соціально-педагогічної діяльності взагалі. На думку дослідників, мета соціально-педагогічної діяльності – це продуктивне сприяння людині в її адекватній соціалізації, активізація її входження у соціум.

Як показав проведений нами аналіз науково-педагогічних джерел, внутрішньо-сімейна взаємодія, різноманітні проблеми та позитивні характеристики сімей, зокрема, багатодітних сімей, були і залишаються предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних педагогів, психологів,

соціологів тощо. Водночас хочемо звернути увагу й на те, що значна частина наукових розвідок має досить розрізнений характер, а певна частина суперечливих питань цієї проблеми потребує ґрунтовного дослідження. Багатодітна сім'я як цілісність фактично ще не стала об'єктом узагальнюючого наукового осмислення, зокрема, об'єктом системних досліджень у сучасній педагогіці та соціальній роботі. Недостатньо дослідженими залишаються, зокрема, проблеми та особливості організації соціально-педагогічного супроводу дітей із багатодітних сімей в закладах освіти, у першу чергу в ЗЗСО, що, відповідно, актуалізує більш поглиблене вивчення цієї проблематики.

Джерела та література

1. Балакірева М. О. Про становище сімей в Україні: доповідь за підсумками. Навч. посібник. Київ: Знання-Прес, 2000, 211 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна робота: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2009. 351 с.
3. Жевакіна Н.В. Особливості роботи соціального працівника з різними типами багатодітних сімей. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2019. №13. С.127 - 139.
4. Закон України «Про охорону дитинства» станом на 18.10.2012 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402>. (дата звернення 15.03.2024)
5. Ібрагім Ю.С. Соціально-педагогічна підтримка багатодітних сімей громадськими організаціями. *Теорія і практика соціального виховання: соціальна суб'єктність, активність та відповідальність: матеріали наук.-практ. конф., 21 листопада 2014 р. / під ред. проф. М.П.Васильєвої*. Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2014. С.10-12.
6. Капська А. Й., Олексюк Н. С., Калаур С. М., Фалинська З. З. Багатодітна сім'я як об'єкт соціально-педагогічної діяльності. *Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями*: Посібник. Тернопіль: Астон, 2010. 304 с.

Юлія Разкевич – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Валерій Петрович**

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ

З 2014 року Україна протистоїть збройній агресії російської федерації. Частина території нашої держави анексована, частина – тимчасово окупована, бойові дії тривають.

Початок повномасштабного вторгнення та активних бойових дій після 24 лютого 2022 року, введення воєнного стану в Україні спричинили масове переміщення – громадяни залишали свої домівки в пошуках безпеки та захисту.

Наразі «кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні досягає 4,9 млн осіб. З них – 3,6 млн – особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни. З них – 2,5 млн, які перемістилися і не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки

житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території)» [2].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [5].

Отже, причинами внутрішнього переміщення майже завжди є несприятливі умови соціалізації різних соціальних груп, що призводить до їх дезінтеграції в нових соціокультурних умовах.

Наслідком внутрішнього переміщення є різкий розрив соціальних, культурних, професійних, міжособистісних зв'язків, втрата матеріальної стабільності. Це може призвести до соціальних девіацій, криміналізації та психологічних проблем окремих осіб і груп. Щоб уникнути негативних соціальних проявів вимушеного переселення, необхідно створити умови для нетравматичного та гармонійного входження соціальних суб'єктів у відносно новий для них соціокультурний простір.

Інтеграція – це складний процес, особливо в умовах відмінностей у менталітеті населення різних територій [3]. Переміщення великої кількості людей вплинуло на розвиток приймаючих територіальних громад. Значна частина ВПО, які мають особливі потреби у житлі, працевлаштуванні, освіті та медичних послугах, соціальному забезпеченні, створюють додаткову напругу в цих сферах соціальної діяльності та негативно впливають на стосунки з місцевими жителями. Водночас багато внутрішньо переміщених осіб мають значний потенціал для зайнятості, підприємництва та творчості, який можна використати для розвитку територіальних громад.

Тому в сучасних умовах ця особлива категорія населення, яка заслуговує на підтримку держави та громадянського суспільства, є великим людським і соціальним капіталом для приймаючих територій, для розвитку всіх сфер діяльності держави.

У науковому обігу середовищний підхід до соціальної роботи з ВПО ґрунтується на наступному: «поняття захищеного простору (доступного для ВПО та гуманітарних організацій, які їх підтримують) виникло з розуміння того, що між ВПО та постійним населенням відповідних територій можуть створюватися напружені стосунки, які мають не тільки суб'єктивні (нетолерантність до новоприбульців, психологічне неприйняття їхніх культурних відмінностей від місцевих норм і традицій тощо), але й об'єктивні передумови, зокрема обмеженість місцевих ресурсів, не розрахованих на збільшення чисельності населення за рахунок ВПО» [1, с. 7]. Отже, створення сприятливого інтеграційного середовища передбачає залучення якнайбільшої

кількості інституційних ресурсів для успішного входження осіб у соціальний простір територіальної громади.

На результати інтеграції «впливає комплекс особливостей територіальної громади, пов'язаних із її економіко-політичним становищем, соціокультурними, демографічними та іншими ознаками. Цей аспект інтеграції досить повно проявляється на етапах інтеграції ВПО в територіальну громаду» [4].

Ми вважаємо, що повноцінна підтримка та допомога в інтеграції людей, які покинули свої території, шукаючи захисту та можливості будувати нове життя та самореалізуватись, сприятиме відбудові свідомої та єдиної нації у післявоєнний період.

Тому ефективним засобом соціальної інтеграції ВПО в територіальну громаду є захист житлових та майнових прав; психологічна підтримка; професійна підготовка та перепідготовка вищезазначеної категорії наших співгромадян; арт-терапія, участь у культурному житті громади; доступ до соціальних послуг і підтримки; реалізація політики та програм, які сприяють соціальній згуртованості та соціальній інтеграції ВПО через взаємодію.

Успішна соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб має значний вплив на розвиток економічної системи країни, соціальних відносин, культурного простору, збереження політичної стабільності та зниження соціальної напруги в суспільстві.

Джерела та література

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наук. доповідь / за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2016. 140 с.
2. Міністерство соціальної політики України. Внутрішньо переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
3. Підтримка внутрішньо переміщених осіб на 2023-2025. URL: <https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Prohrama.pdf>
4. Попок А. А., Дяченко А. В. Приймаюча громада як суб'єкт інтеграції внутрішньо переміщених осіб. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. № 2. 2020. С. 21-29.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 1. ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

Софія Редько – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Анна Лякішева**

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Повномасштабне вторгнення росії на територію незалежної України поглибило і так існуючі соціальні проблеми, зокрема і проблему сирітства. В умовах воєнного стану кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування кардинально зростає. В таких складних умовах необхідний перегляд ключових орієнтирів у державній політиці щодо створення умов для задоволення потреб та інтересів дітей, реалізації їх прав. Однак, залишається незмінним європейський вектор у сфері охорони дитинства - це спрямованість на підтримку сім'ї та виховання дитини у родинному оточенні. Тому, однією з найвищих соціальних цінностей держави Україна є соціальна підтримка дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема, створення середовища розвитку дитини, максимально наближеного до сімейного. Задля реалізації засад державної політики щодо соціальної підтримки таких дітей необхідна наявне нормативно-правове забезпечення.

Основним міжнародним документом, який встановлює вимоги до забезпечення прав дитини, є Конвенція ООН про права дитини, яка зазначає, що сім'я є основним осередком суспільства та природним середовищем для зростання і благополуччя всіх її членів, особливо дітей. Тому одним з прав дитини є право на проживання у складі сім'ї, разом з батьком і матір'ю, «право не розлучатися з батьками» і «право на їх піклування» [5].

Відповідно до Конституції України на державу покладається обов'язок утримання та виховання таких дітей, то державна політика повинна забезпечити належний рівень соціального захисту таких дітей як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування [1].

Закон України «Про охорону дитинства» передбачає необхідні умови для всебічного і гармонійного розвитку, підготовки до самостійного життя та праці дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Також в даному Законі передбачено, що діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування можуть бути передані під опіку чи піклування, на усиновлення або бути влаштовані на виховання шляхом передачі в сім'ї громадян (прийомні сім'ї), в будинки дитини, дитячі будинки, школи інтернати, школи соціальної реабілітації, дитячі будинки сімейного типу [2].

Також Конституцією України на державу покладено зобов'язання утримувати та виховувати дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [1].

З 1987 року в Україні запроваджено альтернативні інституції сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, такі як прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу.

Базовим нормативним документом соціальної підтримки дітей-сиріт є Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», який визначає правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, і є складовою частиною законодавства про охорону дитинства [3].

Також даний Закон визначає мінімальне матеріальне забезпечення (харчування, одяг, взуття), житлове забезпечення, мінімальні стандарти щодо забезпечення гарантованого першого робочого місця; разову державну фінансову допомогу після досягнення повноліття; щомісячне утримання дітей, медичне обслуговування, забезпечення іграшками, спортивним інвентарем та літературою, мінімальний стандарт забезпечення дитини до надання їй статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, стандарт грошового забезпечення прийомних батьків та батьків-вихователів [4].

Державна політика з приводу соціального захисту дітей-сиріт реалізується через систему органів державної влади та місцевого самоврядування, які приймають участь у її формуванні та реалізації в межах своєї компетенції.

Отже, сучасна українська система соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, базується на позитивному світовому досвіді та зорієнтована на захист найкращих інтересів дитини і задоволення їх потреб. Необхідною при цьому є активна взаємодія держави й інститутів громадянського суспільства, яка спрямована, з однієї сторони, на відмову від інституційних закладів влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а з іншої, на розвиток та сприяння сімейних форм влаштування.

Джерела та література

1. Конституція України: від 28.06.1996р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про охорону дитинства» : від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» : від 13 січня 2005 року № 2342-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>.
4. Пліско Є., Тіщенко В. Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. URL : <file:///D:/%D0%A4%D0%BB%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%B0/%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96/2024/%D0%A0%D0%B5%D0%B4%D1%8C%D0%BA%D0%BE/259992-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-598037-1-10-20220626.pdf>
5. Прокопенко О. С. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні. URL :

Лілія Салова – магістрантка навчально-наукового інституту педагогіки та психології, кафедри соціальної педагогіки Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Нінель Сидорчук**

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ ТА ЇХ СІМ'Ї ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТЦК І СП

У структурі населення будь-якої сучасної держави сім'я військовослужбовця займає окреме місце, оскільки військова служба – це особливий вид професійної діяльності, покликаний гарантувати громадянам країни національну безпеку. Для більшості військовослужбовців сім'я служить компенсуючим чинником у професійній діяльності, відіграє роль емоційного притулку та, відповідно, визнається об'єктом соціальної роботи.

До початку активної фази військового конфлікту на Сході України соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей здійснювалася відповідно до потреб і умов особливого періоду (не воєнного стану) та регламентувалася Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2017), «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» (2018), «Про соціальні послуги» (2019), «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (2020) та ін.

Слід зазначити, що в Україні вже існує певний досвід соціально-педагогічної роботи з сім'ями військовослужбовців Збройних Сил, який однозначно засвідчує її ефективність. У зазначеному контексті протягом останнього часу науковцями здійснено ряд досліджень, у яких висвітлено різні аспекти соціальної роботи з військовослужбовцями-учасниками бойових дій та їх сім'ями. Вітчизняні дослідники вивчали основні проблеми соціального захисту учасників антитерористичної операції (Кравченко, 2015); проблеми ветеранів антитерористичної операції на Сході України (Мраморнова, Харченко, 2016); питання соціально-педагогічної та психологічної допомоги сім'ям з дітьми в період військового конфлікту (Андреєнкова та ін., 2015; Паламарчук, Чухрій, 2017) та ін. [2].

Призов на військову службу військовозобов'язаних та резервістів в умовах воєнного стану, оголошеного в Україні, суттєво збільшив потребу в соціальному захисті як військовослужбовців, які встали на захист України та знаходяться у тривалому відриві від своїх рідних, так і членів їх родин – переважно невідготтовлених до нових викликів життя. Військовослужбовці-

учасники бойових дій та їх сім'ї найбільше піддаються ризику зовнішніх і внутрішніх факторів і перебувають у стані вразливості.

У нових життєвих обставинах посилюються проблеми життєдіяльності сімей військовослужбовців, зокрема: наявність фактору постійної невизначеності теперішнього та майбутнього, пов'язаного із збереженням життя військовослужбовця та членів родини, ризиками для їх життя і здоров'я; високий рівень тривожності, пов'язаний зі специфікою професійної діяльності військовослужбовця, частими переїздами у зв'язку із зміною місця проходження служби; обмеження у міжсімейних, внутрішньосімейних і міжособистісних контактах; зниження можливостей комунікації; високий рівень завантаженості жінок; дестабілізуючий вплив негативних факторів на стійкість сімейних стосунків, на формування сімейного мікроклімату; труднощі в організації сімейного дозвілля; проблеми сімейної взаємодії; дефіцит чоловічого впливу на виховання дітей та, поряд з цим, високий рівень агресивності батьків-військовослужбовців.

У зв'язку з цим, зміцнення сім'ї військовослужбовця Збройних Сил України, її життєстійкості, окреслення механізмів захисту інтересів і прав її членів вимагають спеціально організованої, науково обґрунтованої та технологічно виправданої соціально-педагогічної роботи. Тому проблеми сімей військовослужбовців набули особливого звучання, потребують швидкого реагування з боку цілого ряду державних органів влади, громадських організацій, установ та не можуть бути розв'язанні без системного втручання соціальних працівників, реалізація професійної діяльності яких спрямована на сферу допомоги людям в означених процесах соціального життя або здійснення ними кваліфікованої *соціальної підтримки* військовослужбовців-учасників бойових дій та членів їх сімей [1].

Система соціальної підтримки військовослужбовців та членів їх сімей, як зазначає головний спеціаліст відділу психологічного супроводу управління психологічного забезпечення Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗСУ полковник Ярослав Калініченко, впроваджена рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України з метою підвищення якості організації морально-психологічного забезпечення у ЗС України.

На сьогодні *соціальна підтримка* персоналу Збройних Сил України розглядається як поєднання належного матеріального забезпечення та здійснення соціального супроводу, що реалізується шляхом надання соціальних послуг, таких як соціальна адаптація військовослужбовців та їх сімей до військового життя, нового підрозділу; представництво інтересів військовослужбовців в органах державної влади; консультації військовослужбовців та членів їх сімей з питань реалізації належних їм пільг і гарантій, соціальної реабілітації та адаптації – підготовки військовослужбовців до цивільного життя після звільнення з військової служби тощо.

Важливою ланкою у вертикалі соціального супроводу військовослужбовців та їх сімей, надання їм ефективної допомоги визначено ТЦК і СП (Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки), де

введено посади соцпрацівників, які є провідниками між цивільним середовищем та військовим, здійснюють фахову оцінку індивідуальних потреб військовослужбовців соціального характеру, надають ці послуги або спрямовують військовослужбовців та членів їх сімей до тих структур або державних органів, які здатні вирішити актуальні для відповідної категорії громадян проблеми.

Особливої уваги на шляху підвищення ефективності роботи ТЦК і СП щодо реалізації соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей вбачаємо у здійсненні спеціальної підготовки фахівців відповідного профілю.

Джерела та література

1. Гречка М. С. Соціально-педагогічна робота з дистантними сім'ями військовослужбовців. *Наукові пошуки*. 2015. Вип. 13. С. 156–162.
2. Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. С. П. Архипової. Черкаси : ФОП Гордієнко Є.І., 2014. 235 с.

Яна Семенюк – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Вікторія Степаненко**

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

Забезпечення соціального захисту різних категорій населення, зокрема сімей з дітьми, створення умов для їх достатнього рівня життя є першочерговим завданням у нашій державі. Незважаючи на наявність значної кількості актів європейського і світового рівнів, в яких закріплено гарантії забезпечення права сімей з дітьми на соціальний захист, актуальним залишається питання їх ефективності [5].

Під соціальним захистом сімей з дітьми розуміють систему соціально-економічних, організаційно-правових, фінансових заходів, спрямовану на забезпечення належного рівня життя сімей з дітьми, надання їм соціальної допомоги та підтримки, встановлення гарантій, пільг, компенсацій унаслідок виникнення відповідних соціальних ризиків з метою їх подолання чи пом'якшення [3].

До соціальних ризиків, які є підставами здійснення соціального захисту сімей з дітьми, відносять: «вагітність та пологи, народження дитини, догляд за нею, усиновлення дитини, встановлення опіки чи піклування, утримання дитини-сироти, малозабезпеченість, несплату аліментів на дитину, хворобу дитини, хворобу матері або особи, яка здійснює догляд за дитиною, утримання дитини одноосібно (одноособово), багатодітність сім'ї, інвалідність дитини та

необхідність догляду за нею, втрату годувальника, складну життєву ситуацію» [1].

Сутність соціального захисту сімей з дітьми характеризують такі ознаки:

- 1) системність;
- 2) комплексність;
- 3) чіткість мети – забезпечення добробуту, матеріального, психологічного і фізичного благополуччя сімей з дітьми;
- 4) система соціальних ризиків – основа соціального захисту сімей з дітьми;

5) допомога, соціальні послуги, соціальні пільги як найбільш поширені види соціального захисту сімей з дітьми [3]. У Законі України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» державна допомога сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення визначена як пріоритетна та така, що встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей [4].

Отже, соціальний захист сімей з дітьми здійснюється як у матеріальній формі, так і шляхом надання соціальних послуг та пільг. Його видами є грошові виплати, соціальне обслуговування, соціальні пільги, житлово-комунальні субсидії, медична допомога, технічні засоби реабілітації, технічні засоби пересування, інші вироби медичного призначення [2]. Базисом забезпечення достатнього рівня й удосконалення соціального захисту сімей з дітьми в Україні в сучасних умовах є імплементація міжнародно-правових актів, європейських стандартів, використання позитивного досвіду країн ЄС, комплексний підхід до вирішення цього питання.

Джерела та література

1. Андріїв В. В. До проблеми соціального захисту сімей з дітьми. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №3. С. 173–177. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.30>
2. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2015. 22 с.
3. Бурлака О. Щодо проблеми визначення поняття й особливостей соціального захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №11. С. 123–128. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.19>
4. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 №2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 11.03.2024)
5. Яригіна Є. П. Право сімей із дітьми на соціальний захист як складова соціальних прав людини і громадянина: вітчизняний і європейський контекст. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 45. С. 118–128. DOI: 10.21564/2414-990x.145.156096

Марія Силивонюк – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки **Андрій Колосок**

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПІЛЬГОВИКІВ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Соціальний захист пільгових категорій громадян є важливою складовою соціальної політики держави. Нині в Україні кількість пільговиків має стійку тенденцію до збільшення у зв'язку з військовими діями, зокрема зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей. Така ситуація змушує державу шукати додаткові кадрові та фінансові ресурси, а також підвищувати ефективність та адресність наданої соціальної допомоги. Особливо гостро дана проблема відчувається у територіальних громадах з обмеженими фінансовими можливостями.

Дослідженням проблем соціального захисту пільгових категорій громадян займалися: Колосок А. [2], Мельник О. [2], Сухицька Н. [4], Тополь О. [4], Чанишева Г. [3] та інші. Однак наукових праць безпосередньо присвячених питанням ефективності соціального захисту пільгових категорій громадян є обмаль, тому дана проблема потребує подальшого дослідження.

Метою роботи є дослідження теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності соціального захисту пільгових категорій громадян.

Об'єктом дослідження є пільгові категорії громадян в умовах територіальної громади.

Предметом дослідження є зміст форми і методи соціального захисту пільгових категорій громадян.

Основними завданнями написання роботи є: розкрити сутність та складові соціального захисту пільговиків; вивчити нормативно-правове забезпечення соціального захисту пільгових категорій громадян; розглянути зарубіжний досвід соціального захисту пільговиків; оцінити стан соціального захисту пільгових категорій громадян в Україні; дослідити особливості соціального захисту пільговиків в Луцькій міській територіальній громаді; розробити напрями вдосконалення соціального захисту пільгових категорій громадян.

Протягом I півріччя 2023 року департаментом соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради:

- видано посвідчень для 777 осіб, в тому числі: ветеран праці – 25; для громадян потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи - 36, із яких 22 - дітям; видано (продовжено дію) посвідчень батьків з багатодітної сім'ї – 306, дитини з багатодітної сім'ї – 410;

- виплачено соціальну стипендію на суму 10694 тис. гривень;

- виплачено компенсації на бензин та транспортне обслуговування для 443 осіб з інвалідністю на суму 133 тис. гривень;
- виплачено адресну грошову допомогу на оплату житлово-комунальних послуг, електричної енергії 550 громадянам на суму 3 494,4 тис. гривень;
- виплачено щомісячну стипендію 18 учасникам бойових дій на суму 89 тис. гривень;
- виплачено щомісячну соціальну допомогу для 24 ветеранів ОУН-УПА на суму 58 тис. гривень;
- виплачено одноразову грошову допомогу 4 заслуженим донорам України на суму 4 тис. гривень;
- виплачено щомісячну стипендію дітям-сиротам та особам з числа дітей сиріт, які навчаються в закладах вищої освіти III-IV рівня акредитації на суму 16,5 тис. гривень;
- виплачено щомісячну допомогу сім'ям, які виховують 2-х дітей з інвалідністю на суму 64 тис. гривень, тощо [1].

Необхідно відмітити, що соціальний захист пільгових категорій населення Луцької міської територіальної громади за досліджуваний період відбувався в складних умовах, спричинених воєнним станом. В громаді реалізовувались нові соціальні програми, удосконалювались уже існуючі, розроблялись шляхи оптимального вирішення проблем усіх пільгових категорій населення. Однак, не всі запроваджені зміни спричинили очікуваний ефект. До позитивних моментів безумовно слід віднести налагодження соціального захисту пільговиків у дистанційному режимі.

Нормативно-правове забезпечення соціального захисту пільгових категорій громадян в Україні є надзвичайно громіздке та складне, іноді суперечливе, що призводить до значної трудомісткості процедури оформлення пільг та потребує висококваліфікованих спеціалістів для роботи у даній сфері. На нашу думку, звичайному пільговику розібратися самостійно в юридичних нюансах призначення та виплати соціальної пільги складно та практично не можливо.

Джерела та література

1. Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради. URL : <http://www.social.lutsk.ua/>
2. Колосок А. М., Мельник О. М. Соціальний захист пільгових категорій громадян. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 1. С. 181-187. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.26>
3. Чанишева Г. І. Соціальні пільги: поняття, правова природа, класифікація. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. С. 55-59. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.98>
4. Тополь О., Сухицька Н. (2022). Соціальні виплати, компенсації та пільги як напрями соціального забезпечення населення України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 4(28). С. 7–16. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/262321>

Оксана Солдатенко – магістрантка Навчально-наукового інституту педагогіки та психології, кафедри соціальної педагогіки Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Нінель Сидорчук**

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДИТИНИ В ПРИЙОМНІЙ СІМ'Ї

У сучасних умовах економічної, політичної та соціальної нестабільності важливим питанням залишається проблема «соціального сирітства» – соціального феномену, що характеризується втратою дитиною одного або двох батьків в результаті їх смерті, або позбавлення їх батьківських прав. Захист та соціальний розвиток таких дітей, як зазначено у Конституції України (254к/96-ВР), Законах України «Про охорону дитинства» (2001), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005), покладено на суспільство, державу, заклади освіти або прийомну сім'ю.

Аналізуючи форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, науковці різних галузей (соціологи, психологи, соціальні працівники та педагоги) зауважують, що порівняно з інтернатними закладами в умовах прийомної сім'ї дитина більш успішно проходить процеси соціалізації та адаптації до сучасного соціального простору, минаючи етап порушення соціального входження її в соціум; у середовищі прийомної родини більш активно формується система сімейних цінностей тощо.

Прийомна родина для дитини – є шансом на щасливе життя, але входження дитини в нову сім'ю завжди є стресом та супроводжується певними адаптаційними процесами.

Так, **адаптація дитини в прийомній сім'ї** – це природне пристосування дитини до нових для неї умов побуту, взаємин, життєдіяльності, що сприяє формуванню почуття комфортності(благополуччя), захищеності і необхідне для найбільш повного і доцільного самовияву, соціалізації в новому сімейному середовищі. Цей процес супроводжується розвитком адаптаційних можливостей дитини, які проявляються в прийнятті нового для неї статусу члена сім'ї, нових норм і правил поведінки, спілкування між членами родини, відносин, самовиявлення в різних повсякденних ситуаціях, що складаються в ній.

Адаптація сім'ї до прийомної дитини – це також природне пристосування сім'ї до нової для неї якості в зв'язку з появою в ній на постійній основі нової людини, що займає певне місце і дуже суттєво впливає на статус і ролі членів родини, сімейний побут, на її цінності, характер взаємин і самовияв, а також їх можливості в цілому. За таких умов відбувається *переосмислення* можливостей сім'ї; *прийняття змін* у повсякденному побуті, нормах і правилах поведінки, відносинах і спілкуванні, ролі в різних життєвих ситуаціях кожним її членом; *корекція* статусу кожного члена родини та ін.

Виділяють ряд характерних проблеми і труднощів, що виникають у прийомній сім'ї, які поділяють на дві великі групи: психолого-педагогічні та організаційні.

До психолого-педагогічних труднощів і проблем, що виникають у зв'язку з появою в сім'ї прийомної дитини, відносяться: ревності або вибіркоче ставлення одного з батьків до прийомної дитини; вибіркоче ставлення дитини до членів родини, агресія до деяких з них; неадекватне, незрозуміле або некерована поведінка дитини в певних життєвих ситуаціях; конфлікти між дітьми, які вже жили в родині (біологічними) с прийомною дитиною; неадекватне ставлення вихователів або вчителів до дитини; питання походження дитини: коли і як говорити дитині, що вона не рідна, що розповідати про біологічних батьків дитини; складності у відбудовуванні відносин з кровними родичами.

Кожна подібна ситуація вимагає особливої уваги, уміння доцільно її долати.

До організаційних труднощів відносять: проходження медичних обстежень; реєстрація та оформлення дитини за місцем проживання прийомних батьків; влаштування дитини в дитячий садок, школу; зміна дитині, що знаходиться під опікою або в прийомній сім'ї, прізвища, імені(в ситуації коли вони були присвоєні в установі); питання, що виникають з виконання вимог процедур нагляду з боку органів опіки, необхідність писати звіти, за що і як звітувати; необхідність знаходження відомостей про родичів дитини, дані про її попереднє життя в родині або в державній установі.

Особливі труднощі у прийомних батьків можуть викликати проблеми, пов'язані зі станом здоров'я і освітою дитини. Найчастіше це обумовлено розходженням між реальним і діагностованим станом здоров'я дитини перед передачею дитини в сім'ю.

Практично щодня у батьків виникають питання щодо стану та поведінки дитини, пов'язані з попередньо сформованими моделями поведінки, виробленими роками життя в дисфункціональній кровній родині, або державному (інтернатному) закладі), установі (будинку дитини, дитячому будинку, притулку).

Неадекватна поведінка та стан дитини стають проблемою для сім'ї. Вони провокують виникнення у батьків страхів і підвищеної тривожності, часто необґрунтовану зміну виховних підходів [1].

Найбільш характерними проявами прийомних дітей, що створюють напруженість та проблемність для прийомних батьків, є: наявні або прогнозовані психосоматичні явища: енурез, екземи, тики, інші невротичні прояви; відставання у фізичному розвитку: темпова або специфічна затримка(наприклад, дитина в необхідні терміни не тримає або погано тримає голову, не перевертається, не сідає, погано ходить, не відповідає віку дрібна моторика); відставання в емоційному розвитку: дитина слабо і невиразно реагує на емоційні стимули, не вміє висловлювати свої емоції; відставання і порушення в мовному розвитку: не говорить відповідно віку, нерозвинена,

невиразна мова, заїкання, плутання слів та звуків; невротичні явища у дітей: псевдорегрес (наслідування молодшим), розгойдування, аутоподібна поведінка (усаїтнення), смоктання предметів, пальців; аутоагресія: биття головою об стіну, меблі, виривання на собі волосся, розчісування ран, кусання губ та нігтів; агресія по відношенню до дорослих, однолітків, кровних та зведених братів та сестер, деяких предметів; ревності дитини до одного з батьків, також до інших дітей в родині; істерики, крики, капризи, негативізм та впертість, непослух, неадекватні вимоги, підвищена уразливість; розгальмування та провокаційна поведінка, гіперактивність, невміння зосередитися на навчанні або грі; порушення розвитку прихильності: дитина йде до всіх дорослих поспіль, проявляє надмірну товариськість, та при цьому ухиляється від спілкування з прийомними батьками; складності в спілкуванні з дорослими та дітьми: невміння попросити, кривляння та нав'язливість; страхи дітей: повернення до дитячого закладу, самотності, темряви, домашніх тварин, купання; відсутність самостійності, що відповідає віку; обман та привласнення чужого; неадекватне ставлення до їжі: їсть дуже багато, або дуже мало; ігнорування заборон, відмова від співробітництва, відсутність реакції на покарання; відсутність навичок гри, маніпулятивні, одноманітні рухи; труднощі в навчанні, погана пам'ять, порушення в розвитку уваги; незацікавленість до навчання.

Різноманіття проявів поведінки прийомної дитини в сім'ї, в тому числі і негативних, свідчить про своєрідність наслідків соціалізації, розвитку і виховання. Саме вони визначають проблеми, подолати які необхідно, щоб сприяти формуванню у дитини адаптивності, необхідної для її подальшої соціалізації та вихованні в сім'ї. Результатом може служити дотримання необхідних норм і правил взаємовідносин з дітьми та дорослими, успішності навчання, іграх, відповідне спілкування з однолітками [2].

На практиці кандидати у прийомні батьки, не маючи досвіду роботи з прийомними дітьми, не уявляють повною мірою всіх складнощів, з якими їм доведеться зіткнутися. Істотно згладити негативні явища характерні для прийомної дитини вдається за рахунок якісної підготовки майбутніх батьків на етапі усиновлення; забезпечити постійний супровід сім'ї, яка прийняла дитину: надавати необхідну допомогу і підтримку батькам у проблемних ситуаціях, сприяти підвищенню виховної компетенції батьків протягом всього терміну виховання дитини. Невирішені питання, що виникають у зв'язку з ними, стреси та тривалі конфлікти всередині сім'ї, ведуть до психоемоційного навантаження на батьків, що призводить до нестійкості сім'ї, розвитку дисфункцій і стійких патернів поведінки, як у дітей, так і у батьків. У деяких випадках все це служить причиною відмови від виховання прийомних дітей, а ще й взагалі розпаду сімей взагалі. Викладене підтверджує важливість організації кваліфікованого соціально-педагогічного супроводу кожної прийомної сім'ї.

Джерела та література

1. Бевз Г. М., Комарова Н. М., Волинець Л. С., Зайцева З. Г та ін. Наша сім'я (методичні рекомендації прийомним батькам). К. : Укр. ін-т. соц. досліджень, 2007. 80 с.
2. Бевз Г. М., Пеша І. В. Прийомна сім'я: методика створення соціального супроводу. К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2007. 101 с.

Олександр Соловей – студент факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Олена Белкіна-Ковальчук**

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ САМООРГАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В умовах реформування системи освіти, інтенсифікації освітніх процесів у вищій школі все більше розширюється коло професійних завдань викладача, оновлюються види його професійної діяльності. Це висуває нові вимоги до особистості викладача здатного швидко адаптуватися до змін, ефективно реагувати на нові виклики та освітні модернізації.

Саме тому сучасний викладач вищої школи повинен володіти рядом компетенцій, *soft skills*, які дадуть йому змогу швидко і своєчасно адаптуватися до вимог професійного середовища, протистояти перевиснаженню та вигоранню, швидко відновлювати розумові й фізичні ресурси, зберігати здоров'я. З огляду на це проблема самоорганізації у професійній діяльності є сучасною та актуальною.

О. Демченко зауважує, що «загальновизнано, що самоорганізована людина швидше й ефективніше розв'язує поставлені перед нею завдання, успішніше долає труднощі, проявляє ініціативу і творчість. Тому в сучасних умовах глобалізації суспільства особливо актуалізується роль і значення такого широкого поняття як «самоорганізація особистості»» [1, с. 225].

Феномен самоорганізації у педагогіці висвітлено у працях Т. Гури, О. Демченка, О. Євдотюк, С. Кульневича, Т. Шевченко, Т. Новаченко та ін..

«Зародившись у надрах кібернетики, вона сформувалась у самостійну теорію самоорганізації, а завдяки своїй міждисциплінарності нині стала універсальним науковим підходом, котрий дедалі активніше збагачується новими теоретичними ідеями, концепціями, висновками і положеннями учених» [1, с. 227].

І. Міщенко визначає самоорганізацію як уміння людини так організувати свою діяльність, щоб найповніше реалізувати свій творчий потенціал за умов відповідної ситуації. «Головною ознакою самоорганізації є вміння налаштуватися на діяльність і підтримувати працездатний стан протягом тривалого часу без застосування вольових зусиль. ... Самоорганізація є складовою процесу управління на рівні окремої особистості. Її функція полягає в мобілізації на досягнення мети управління людини п'яти основних різновидів ресурсів: психологічних (енергетичних), інформаційних, матеріальних, фінансових і часу» [5].

Т. Новаченко розуміє педагогічну самоорганізацію як цілісне, динамічне утворення особистості, яке характеризується сукупністю педагогічної рефлексії, професійної компетентності та самоуправління і спрямоване на

безперервне самовдосконалення майбутнього вчителя для здійснення якісної професійної діяльності [6, с. 28].

Самоорганізація будь-якої педагогічної праці пов'язана з вольовою саморегуляцією, контролем діяльності, певним самообмеженням та мотивацією.

Н. Мирончук розглядає самоорганізацію викладача закладу вищої освіти як діяльність особистості з чіткого впорядкування власної життєдіяльності, яка виявляється в цілепокладанні, цілеспрямованості, самоаналізі, самооцінці, самоконтролі й саморегуляції своїх дій. На думку дослідниці, викладач із достатньо сформованим рівнем самоорганізації здатен планувати свою діяльність і час, швидко приймати рішення, економно розподіляти власні сили та засоби. У такої особистості має бути сформоване почуття обов'язку, власна гідність, саморегуляція власної діяльності та емоційно-вольової сфери [3].

Головна мета самоорганізації викладача – раціональна організація, оптимізація та максимальне використання особистих можливостей і відповідних ресурсів для свідомого керування власною особистістю й діяльністю, спрямованого на досягнення бажаних результатів та подолання несприятливих зовнішніх обставин і факторів за умови збереження особистісно-професійної ефективності [4, с. 34].

Ефективність самоорганізації в професійній діяльності залежить і від рівня сформованості психічних процесів, і сукупності професійно-педагогічних здібностей, стійкості мотиваційно-вольового компонента, і від власне професійної спрямованості на результат тощо.

М. Дубінка наводить позицію Т. Козловської, яка характеризує самоорганізацію через інтеграцію усіх сторін саморозвитку фахівця: самопізнання, самовизначення, самоорганізацію, самореалізацію, самодіяльність, самоконтроль, самооцінювання, самонавіювання, самовдосконалення. Вони у поєднанні допомагають продуктивно здійснювати самокерування через включення до різноманітної діяльності, спілкування та виконання певних рольових дій [2].

О. Демченко виокремлює когнітивно-, практично- й рефлексивно-сміслові групи понять у професійній діяльності викладача, які забезпечують динаміку перебігу гармонійного впорядкування й досягнення результативності розвитку його загальнокультурних, фахово-педагогічних та інструментальних компетенцій.

До когнітивно-сміслової групи входять такі категорії як самоспостереження, самопізнання, самоусвідомлення й самовизначення. Вони забезпечують розуміння сутності внутрішнього хаосу власної фахової придатності та відкривають широкий спектр варіантів для вибору подальшого шляху професійного саморозвитку.

У практично-сміслову групу входять самоактуалізація, самоповаження, самопрограмування, самоменеджмент, самореалізація. Їх функція полягає в задоволенні потреби удосконалити цілісність власної

професійної діяльності шляхом узгодження взаємних ієрархічних зв'язків і досягнення ціннісної значущості результативності кожного її складника.

До рефлексивно-смыслової групи належать самоаналіз і самооцінка як функції контролю відповідності досягнутих задекларованим соціальним нормам результатів власної професійної діяльності і подальшого коригування окремих когнітивних та поведінкових процесів самоорганізації [2, с. 232-233].

Самоорганізація відіграє такі функції у професійній діяльності педагога:

- контекстуально-адаптивна – забезпечує адаптацію особистості до умов педагогічної праці, виробничих завдань, у тому числі й непередбачуваних;
- рефлексивно-аналітична – забезпечує аналіз та оцінку професійної ситуації, визначення проблемних завдань, усвідомлення особистісних можливостей та наявних ресурсів для розв'язання завдання;
- мобілізаційно-стимуляційна – сприяє активізації внутрішніх ресурсів, потенціалу особистості для вирішення поставлених завдань за умови мінімізації стресу, збереження енергетичних ресурсів організму та працездатності;
- конструктивно-проектувальна – постановка цілей діяльності та планування шляхів їх досягнення;
- організаційно-процесуальна – застосування чітких цілеспрямованих дій, обґрунтований вибір оптимального рішення із можливих варіантів дій;
- координаційно-впорядкувальна – полягає в регуляції, узгодженні дій включених у діяльність суб'єктів та приведення до стану урівноваженості, відносної стабільності професійної діяльності як складної системи [4, с. 34-35].

Серед проявів самоорганізації особистості викладача у професійній діяльності виділяють:

- широту й багатогранність мислення, здатність переходити від одного виду діяльності до іншого;
- гнучкість поведінки, що дозволяє регулювати свої дії в змінюваних умовах;
- варіативність дій, тобто вибір альтернативних рішень із числа можливих;
- мобільність, оперативність (здатність швидко реагувати на ситуацію, оперативну зміну стратегій чи способу дій);
- рефлексивність (здатність адекватно оцінювати свої результати та визначати нові перспективи);
- критичність (здатність обирати найбільш ефективну технологію для вирішення педагогічних завдань) [4, с. 35].

Таким чином, самоорганізація викладача в професійній діяльності є динамічною властивістю особистості, яка характеризується цілеспрямованістю, ефективною мотивацією та самомотивацією, виявляється в чіткому плануванні професійної діяльності, оптимальному виборі ресурсів її здійснення, швидкістю прийняття рішень та відповідальністю за них, рефлексивністю та критичною оцінкою результатів своїх дій, є рушієм самоосвіти й професійного самовдосконалення педагога.

Джерела та література

1. Демченко О. Науковий тезаурус базових понять самоорганізації вчителя у професійній діяльності. Проблеми підготовки сучасного вчителя. № 3. 2011. С. 225-234.
2. Дубінка М. М. Самоорганізація майбутніх викладачів закладів вищої освіти як прояв педагогічних здатностей: теоретичний аспект. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/4530/4000>
3. Мирончук Н. М. Змістові характеристики самоорганізації праці викладача вищого навчального закладу // Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: зб. наук.-метод. праць / за ред. В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Наумчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 64-68.
4. Мирончук Н. М. Основи самоорганізації у професійній діяльності: навчально-методичний посібник. Житомир: Житомирський державний університет ім. І.Франка, 2020. 133 с.
5. Міщенко І. В. Самоорганізація. URL: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/>
6. Новаченко Т. В. Самоорганізація діяльності державного службовця: вітчизняний та європейський досвід: навч.-метод. матеріали / уклад. Н. В. Ясько. К. : НАДУ, 2013. 96 с.

Анастасія Ставицька – студентка навчально-наукового інституту педагогіки і психології, кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Ярослава Юрків**

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Внаслідок воєнного конфлікту значна кількість людей змушена залишити місця свого проживання, переселятися у чуже для них середовище, що негативно позначається на їхньому фізичному та психологічному стані, знижується їхня соціальна активність в новому незвичному для них середовищі, виникають проблеми із адаптацією, погіршується якість їхнього життя. Активне обговорення та вирішення проблем внутрішньо переміщених зумовлено необхідністю якомога швидше знайти шляхи вирішення різнобічних завдань, які на сьогодні постали перед суспільством та стабілізувати ситуацію, що виникла. Одним із найгостріших викликів вимушеного переселення є полегшення процесу соціально-психологічної адаптації та залучення таких осіб до повноцінної життєдіяльності в новому соціальному оточенні [1].

А. Путінцев та Ю. Пащенко наводять таке визначення: «вимушено внутрішньо переміщені особи – це особи, або група осіб, які змушені покинути своє місце проживання в результаті ускладнення політичної, соціальної, економічної, екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці з метою уникнення порушень прав людини, воєнного конфлікту, жорстокого поводження і потребують правового та соціального захисту держави» [2].

Так як внутрішньо переміщені особи переїжджають з небезпечного регіону у більш спокійний, то вони безперечно стикаються з необхідністю звикати до нової оточуючої дійсності – адаптуватися.

О. Безпалько визначила соціальну адаптацію як процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із соціальними об'єктами, інтеграції особистості в соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей соціального середовища. Водночас дослідниця підкреслювала, що соціальна адаптація перебуває у взаємозалежності із психологічною адаптацією.

Соціально-психологічна адаптація переселенців містить різні аспекти. Спочатку внутрішньо переміщеній особі треба стабілізувати свій психологічний стан до відносної норми, задовольнити базові потреби, адекватно оцінити ситуацію, в якій вона опинилась, та лише тоді приймати рішення. Вже після цього переселенець може інтегруватись в нове соціокультурне середовище. Перед внутрішньо переміщеними особами постає необхідність подолання «інформаційних, освітніх, соціально-трудова, соціокультурних, економічних» бар'єрів [3].

Спираючись на висновки досліджень Г. Тріандінса можна виокремити такі стадії соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб:

- Стадія стабільності інтересів, моделей поведінки, стратегій, планів. Людина ще не готова до змін.
- Стадія ознайомлення з найнеобхіднішою інформацією про нове соціокультурне середовище, осмислення ситуації, формування уявлень про образ нового себе та взаємозв'язок з оточенням.
- Стадія «розширення соціального простору» та розбору особистісних, організаційних, правових, політичних та культурних проблем. Є дуже стресогенною для внутрішньо переміщеної особи.
- Стадія кризи адаптації, що супроводжується пригніченістю. Якщо особа успішно адаптована, то ця стадія завершується поверненням оптимізму та енергійності, якщо неадаптована – можливе виникнення психічних розладів.
- Стадія активної діяльності характеризується повноцінним відновленням функціонування внутрішньо переміщеного українця як члена суспільства, пристосуванням до умов та можливістю впливати на соціокультурне середовище [4].

В цілому виділяють два теоретико-методологічні підходи, щодо вивчення адаптації ВПО: соціокультурний (психологічний) і ресурсний (економічний). Перший розглядає адаптацію як подолання певного шоку від трансформації звичайного культурного оточення та необхідність прилаштування до дещо іншої культури, підібравши манеру співжиття ідентичності ВПО з ідентичністю оточуючих їх груп. Другий трактує адаптацію як певне пристосування до втрати великої кількості ресурсів, які були у ВПО до переселення, та отримання доступу до тих ресурсів які є на новому місці проживання.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб є складним і багатогранним процесом, який включає в себе адаптацію до нових соціальних умов, формування нових стосунків з оточуючими людьми, а також адаптацію до психологічних аспектів нового середовища.

Джерела та література:

1. Зінченко О. С. Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015 №4 (29). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229855902.pdf>
2. Путінцев А. В., Пашенко Ю. Є. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: сутність, поняття, підходи. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. №3 (61). С. 110–121.
3. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. Social Work and Education. 2022. Вип. 9. № 1. С. 89–99.
4. Солдатова О. С. Соціально-психологічні особливості адаптації внутрішньо переміщених осіб. Ukrainian Choice: Public Policy, Politics, 75 Psychology: матер. Третьої міждисципл. наук-практ. конфер. / за заг. ред. Д. В. Яковлева. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. С. 80–83.

Андрій Стельмашук – студент факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор **Світлана Чернета**

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

Основою повноцінного сімейного виховання як необхідної умови розвитку суспільства є компетентне відношення подружжя до батьківської ролі. На сьогодні в Україні, існує проблема в тому, що уявлення молодого подружжя стосовно батьківства вирізняються недостатньою наповненістю, невисокою оцінкою себе як майбутніх батьків. Особливо неповними є уявлення молодого подружжя про функції батьків, організацію гармонічного виховання та розвитку дітей. Різниця виявляється у розумінні подружжями змісту та значення батьківства, уявленнях про вагомість ролі батька та матері у виховному процесі, у їх оцінці власних можливостей у сімейному житті та майбутньому батьківстві. В цілому, самооцінка молодого подружжя та їх батьківська компетентність є невисокою. Відтак, для повноцінного становлення та розвитку батьківської компетентності молодого подружжя, необхідна спеціальна робота з ними по підготовці до якісного виконання батьківських функцій.

Особливості усвідомленого батьківства лягли в основу наукових досліджень таких науковців як: О. Бартків, Л. Буніної, В. Думанської, І. Зверєвої, І. Лотової, Н. Островської, А. Петручек, О. Рассказової, О. Смально, І. Томаржевської, І. Трубавіної, Л. Яценко та ін.

Аналіз наукової літератури дозволив нам дійти висновку, що, незважаючи на широке використання поняття «усвідомлене батьківство», єдиного, загальноприйнятого тлумачення даного поняття немає.

Так, найбільш традиційним є визначення батьківства, яке наведене у педагогічному словнику для молодих батьків, – «це кровне споріднення батьків їх дитиною, яке визначається на основі документів про шлюб і свідоцтва про народження дитини та на добровільному визнанні себе батьками дитини, яка народилася поза шлюбом» [1].

На думку І. Звереві та Ж. Петрочко усвідомлене батьківство розглядається як соціально-психологічний феномен, що, базуючись на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей, реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості [2].

О. Бартків розглядає усвідомлене батьківство, як взаємодію батьків чи осіб, які їх замінюють, між собою, іншими членами сім'ї, включаючи дітей, результатом чого є створення найбільш сприятливих умов для повноцінного, гармонійного розвитку дитини на всіх етапах її життя [1].

На думку С. Красіна, усвідомлене батьківство є найрозвиненішою формою батьківства. З одного боку, воно являє собою процес взаємодії батьків із дітьми та між собою на основі прояву усвідомленого ставлення до виконання своїх батьківських обов'язків, інтроспекції власних мотивів, діяльності та поведінки, сприйняття кожного члена сім'ї як безумовної цінності. З іншого боку, усвідомлене батьківство можна сприймати як цілісну систему, що включає відповідні знання, ціннісні орієнтації, батьківські установки й очікування, ставлення, позиції, особистісні якості, стиль сімейного виховання [3].

Форма розвиненого батьківства, тобто усвідомленого батьківства, містить декілька компонентів, це: ціннісні орієнтації подружньої пари; батьківські установки та сподівання; батьківське ставлення; батьківські почуття; батьківські позиції; батьківська відповідальність і стиль сімейного виховання, кожен з яких охоплює когнітивну (усвідомлення себе як батьків, уявлення про ідеальних батьків, знання батьківських функцій), емоційну (суб'єктивні батьківські відчуття, ставлення до дитини, ставлення до чоловіка/жінки як до батька спільної дитини) та поведінкову (вміння, навички і діяльність батьків із догляду, забезпечення, виховання й навчання дитини, взаємовідносини із шлюбним партнером та стиль сімейного виховання) складові, які можуть виступати як окремими феноменами, так і взаємопов'язаними між собою підсистемами в системі „батьківства” [3]. Кожен з вищезначених компонентів усвідомленого батьківства має формувальну частину, через яку можливо здійснювати процес формування усвідомленого батьківства – це педагогічний компонент.

Ознаками, які характеризують усвідомлене батьківство є: усвідомлений вибір бути батьком (матір'ю), усвідомлене ставлення батьків до народження, розвитку й виховання здорової дитини, виявлення ними усвідомленості в усіх видах взаємодії з дитиною та між собою, постійна рефлексія власної батьківської поведінки та дій, прагнення і здатності до безперервної батьківської освіти й особистісного самовдосконалення [3].

Отже, усвідомлене батьківством є процесом двобічної взаємодії між батьками (біологічними чи прийомними) та дитиною, яка поєднує ставлення батьків до дитини й один до одного, знання й уміння щодо здійснення батьківських обов'язків, належне виконання соціальних і педагогічних батьківських функцій [3]. Цей процес реалізується протягом усього періоду дорослішання дитини.

Джерела та література

1. Бартків О. С. Усвідомлене батьківство : теоретичні аспекти. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки* ; Розділ V. Соціальна педагогіка. 2010. № 23. С. 192–195.
2. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс [Безпалько О. В., Зверева І. Д., Кияниця З. П., Кузьмінський В. О. та ін. ; за заг. ред. : Зверевої І. Д., Петрочко Ж. В.]. Київ : Фенікс, 2007. 528 с
3. Красін С. А. Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти. Дис. ... доктора філософії в галузі 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2020. 259 с.

Вікторія Степаненко – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

ІННОВАЦІЙНА СУТНІСТЬ ВИДІВ І ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Концептуальна ідея методичної системи фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва полягає в модернізації мистецької освіти, яка базується на засадах інноватики [1]. Використання інноваційних видів і форм діяльності на шляху модернізації сучасної мистецької освіти забезпечує цілеспрямований синтез методів навчання, відкриває нові шляхи та перспективи для методичної варіативності в організації освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого підходу [3].

Існують різні підходи щодо сутності інноваційної діяльності: від розуміння під інноваціями тільки того, що вносить радикальні зміни в певну систему, до позиції, що інноваціями можна вважати навіть незначні нововведення. У педагогіці інноваційну діяльність найчастіше розглядають як цілеспрямовану педагогічну діяльність, засновану на осмисленні власного педагогічного досвіду за допомогою порівняння і вивчення освітнього процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, впровадження нової педагогічної практики; це творчий процес планування та реалізації педагогічних нововведень, що спрямовані на підвищення якості освіти [2].

Основна мета використання інноваційних видів і форм діяльності вчителів музичного мистецтва полягає в активізації пізнавальної і творчої діяльності здобувачів освіти. Цьому сприяє застосування інтерактивних та інформаційних технологій, які дозволяють використовувати текст, звук, графіку, відео та іншу інформацію в якісно новому баченні, активувати творчий потенціал і збагатити методичні можливості вчителя музичного мистецтва; виховувати інтерес до музичної культури та збагатити духовний світ здобувачів освіти.

Використання різнопланових інтерактивних видів і форм роботи (ігри, словесне коментування, розбір, імпровізація, розфарбовування, цікаві запитання і спостереження та ін.) на заняттях з музичного мистецтва сприяє як якісному засвоєнню навчального матеріалу, так і розвитку особистих творчих здібностей здобувачів освіти, допомагає у пізнанні музики через аналіз та інтерпретацію вивчених музичних творів, формуванню у них емоційно-ціннісного ставлення до музики, самостійності та критичності мислення.

Базовою ідеєю використання інформаційних технологій у мистецькій освіті є інтеграція з традиційними навчальними методиками. Основною метою використання інформаційних технологій є підготовка здобувачів освіти до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного музичного суспільства. Гармонійне поєднання знань комп'ютерної грамоти з музичним мистецтвом створює нову якість сучасного інтегрованого заняття [3].

Отже, під час використання різних видів і форм діяльності на заняттях з музичного мистецтва головним критерієм має бути новизна, оригінальність, самостійність діяльності, а джерелом творчого розвитку здобувачів освіти – їх творчий потенціал, винахідливість в процесі передавання інтонації, наслідування, легкості сприйняття образного змісту музичних творів.

Джерела та література

1. Лабунець В., Александрович Н. Формування готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до інноваційної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. №27. С. 201–208. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2019-27-0.201-208>
2. Мережко Ю. В. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2016. №1. С. 76–79. DOI: <https://doi.org/10.28925/2518-766X201617679>
3. Турчин Т. М. Інноваційна сутність видів і форм діяльності на уроках музики в початковій школі. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2017. №3. С. 212–217.

Наталія Сушик – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Дарина Члек – магістр спеціальності 231 «Соціальна робота» факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ, ВИДИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Згідно з нашою науковою позицією, причинами суїцидальної поведінки підлітків можуть бути: низький рівень сформованості цінностей життя та здоров'я, компетентностей (життєвої, здоров'язбережувальної, комунікативної, соціальної, правової); негативний вплив асоціальних і антисоціальних неформальних субкультур; небезпечні квести в соціальних мережах; булінг у підліткових групах; вживання алкоголю, психотропних речовин, заняття азартними іграми, екстремальними видами діяльності; незадоволені психологічні, соціальні потреби особистості; психологічні, соціальні, життєві, особистісні кризи; несприятливі умови соціалізації підлітків у сім'ї, групі ровесників, закладі освіти; складні життєві обставини підлітків та інші.

Мета дослідження – обґрунтувати сутність, ознаки, види суїцидальної поведінки підлітків.

Результати дослідження. Проаналізувавши наукову фахову літературу з проблеми соціальної профілактики суїцидальної поведінки підлітків, ми зробили контент-аналіз та визначили ознаки поняття «суїцидальна поведінка підлітків» (див. табл. 1).

Таблиця 1

Контент-аналіз поняття «суїцидальна поведінка підлітків»

№ з/п	Назва джерела	Зміст поняття	Ознаки поняття
1.	Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів : навч.-метод. посіб. Вид. 3-тє, доп., виправ. / Богданов С. О., Гніда Т. Б., Залеська О. В., Лунченко Н. В., Панок В. Г., Соловйова В. В. / Заг. ред. : Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2021. С. 351.	«Суїцидальна поведінка – це прояв суїцидальної активності, думки, наміри, висловлювання, погрози, спроби, замах, дії».	Прояв суїцидальної активності; думки, наміри, висловлювання, погрози; спроби, замах, дії.
2.	Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків:	«Суїцидальна поведінка – це різні форми	Різні форми суїцидальної активності

	навч.-метод. посіб. до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка»: у 2 ч. Ч. 1. Теоретична частина. Вид. 2-ге, перероб. і доповн. Київ, 2016. С. 100.	активності людини, що обумовлюються прагнення позбавити себе життя та слугують засобом розв'язання особистісної кризи».	людини; прагнення позбавити себе життя; засіб розв'язання особистісної кризи.
3.	Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посіб. до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка»: у 2 ч. Ч. 2. Практична частина. Вид. 2-ге, перероб. і доповн. Київ, 2016. С. 7.	«Суїцидальна поведінка – це 1) прагнення завдавати собі шкоди; 2) прагнення завдавати болю іншим; 3) прагнення ізолюватись від світу; 4) прагнення до самогубства; 5) прагнення до вживання психостимуляторів».	Прагнення завдавати собі шкоди; завдавати болю іншим; ізолюватись від світу; до самогубства; до вживання психостимуляторів
4.	Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. С. 364	Суїцидальна поведінка – «поведінка умотивована усвідомленим бажанням убити себе з метою позбутися психічного чи фізичного болю».	Усвідомлена, умотивована поведінка убити себе; цілеспрямоване позбавлення себе психічного, фізичного болю
5.	Журавель Т., Іванюк І., Лехолетова М., Лютий В., Лях Т., Пашко Н., Соловійова В., Сорокіна О., Спіріна Т., Суліцький В., Удовенко Ю., Чепенко О., Чуйко О., Швед О., Янковець В. Профілактика деструктивної поведінки підлітків (ред. Т. Журавель, Ю. Удовенко). Київ : Видавництво ФО-П Буря О.Д., 2022. С. 89	«Суїцидальна поведінка – це прояви суїцидальної активності в думках, намірах, висловлюваннях, погрозах, спробах, діях».	Прояви суїцидальної активності в думках, намірах, висловлюваннях, погрозах, спробах, діях
6.	Каневський В. І. Суїцидологія в соціальній роботі: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. С. 58.	Суїцидальна поведінка – «усвідомлені дії, спрямовані на добровільне позбавлення себе життя».	Усвідомлені, цілеспрямовані дії щодо добровільного позбавлення себе життя
7.	Методичні рекомендації щодо формування безпечної поведінки дітей у соціальних мережах / авт. кол.: В. В. Сокуренько, Д. В. Швець, О. І. Федоренко та ін.; Харків : ХНУВС, 2021. С. 6.	«Суїцидальна поведінка – це прояв суїцидальної активності, думки, наміри, висловлювання, погрози, спроби, замаху та дії».	Прояв суїцидальної активності; думки, наміри, висловлювання, погрози; спроби, замаху та дії
8.	Небезпечні квести для дітей:	«Суїцидальна поведінка	Усі прояви суїцидальної

	профілактика залучення: метод. рек. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2017. С. 27.	включає всі прояви суїцидальної активності: думки, наміри, висловлювання, погрози, спроби самогубства, – і являє собою ланцюг аутоагресивних дій людини, свідомо чи навмисно спрямованих на позбавлення себе життя через зіткнення з нестерпними життєвими обставинами».	активності; думки, наміри, висловлювання, погрози; спроби самогубства; усвідомлені, цілеспрямовані аутоагресивні дії людини; позбавлення себе життя через складні життєві обставини
9.	Федоренко Р. П. Психологія суїциду : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доп. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. С. 472.	«Суїцидальна поведінка – різні форми активності людини, зумовлені прагненням позбавити себе життя внаслідок особистісної кризи, що виникла на шляху задоволення найважливіших потреб людини».	Різні форми суїцидальної активності людини; прагнення позбавити себе життя; особистісна криза на шляху задоволення найважливіших потреб людини

На основі проведеного контент-аналізу ми сформулювали визначення поняття «суїцидальна поведінка підлітків» – це різні види, форми поведінки підлітків, спрямовані на позбавлення себе життя.

Суїцидальна поведінка підлітків, на думку Вольнової Л. М., включає такі складники: 1) суїцидальні думки; 2) суїцидальні задуми; 3) суїцидальні наміри; 4) передсуїцид; 5) суїцидальна спроба; 6) завершений суїцид; 7) постсуїцидальний стан (критичний, маніпулятивний, аналітичний, суїцидально-фіксований) [2, с. 101–102].

Науковець Каневський В. І. визначив етапи суїцидальної поведінки підлітків: 1) досуїцидальний (або пресуїцид); 2) реалізації суїцидальних намірів (власне суїцид або парасуїцид, якщо дія не завершила життя людини); 3) постсуїцидальний (постсуїцид) [4, с. 70].

Проведений аналіз наукових позицій Буніної Л. М., Вольнової Л. М. забезпечив можливість узагальнити та представити класифікації суїцидальної поведінки підлітків у таблиці 2.

Таблиця 2

Класифікація суїцидальної поведінки підлітків

№ з/п	Автор	Види суїцидальної поведінки підлітків
1.	Буніна Л. М.	1) суїцидально зумовлена поведінка, пов'язана з ризиком, грою зі смертю; 2) демонстративно-шантажна поведінка (з метою демонстрації цього наміру як спроби звернути увагу на власні проблеми, покликати на допомогу);

		3) справжні самогубства (спроби та тенденції з метою позбавити себе життя) [3, с. 364]
2.	Вольнова Л. М.	1) демонстративна суїцидальна поведінка; 2) афективна суїцидальна поведінка; 3) істинна суїцидальна поведінка.

Науковець Соловйова В. В. рекомендує діагностувати суїцидальну поведінку підлітків за комунікативними та поведінковими показниками (див. табл. 3).

Таблиця 3

Показники суїцидальної поведінки підлітків (Соловйова В. В.) [1, с. 353]

№ з/п	Поведінкові показники	Комунікативні показники
1.	Самоізоляція	Прямі або непрямі висловлювання підлітка про суїцидальні наміри
2.	Тенденція до зневажливого ставлення до своєї зовнішності, недотримання правил особистої гігієни	Запевнення в безпорадності та залежності від інших
3.	Поява невластивих підлітку реакцій (втеча з дому)	Зниження зацікавленості в житті, отримання позитивних емоцій, які раніше приносили задоволення
4.	Пріоритетними темами у творчості підлітка стають теми смерті та самогубства	Проявлена сповільненість мови, заповнення мовних пауз глибокими вдихами, монотонність інтонації
5.	Прослуховування тематичної музики, яка стосується питань смерті, втрати сенсу життя	Ознаки агресії, спрямованої на себе, систематичне самозвинувачення
6.	Підвищена тривожність, метушливість, зміна настрою	Низька самооцінка
7.	Упорядковування справ (складання заповіту, написання листів близьким, роздавання власних речей)	Амбівалентне оцінювання важливих подій
8.	Обмеження контактів з оточенням, відсутність проявів емоційності	Відсутність планів на майбутнє
9.	Самоушкодження	Повідомлення про конкретний план суїциду

Висновки. Успішне розв’язання проблеми формування суїцидальної поведінки підлітків потребує цілеспрямованої, ефективної, оптимальної соціальної профілактики визначеного виду девіантної поведінки дітей підліткового віку в закладах загальної середньої освіти.

Джерела та література

1. Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів : навч.-метод. посіб. Вид. 3-тє, доп., виправ. / Богданов С. О., Гніда Т. Б., Залеська О. В., Лунченко Н. В., Панок В. Г., Соловйова В. В. / заг. ред. : Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2021. 368 с.
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посіб. до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» : у 2 ч. Ч. 1. Теоретична частина. Вид. 2-ге, перероб. і доповн. Київ, 2016. С. 100–108. URL:

https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12327/Volnova_profilactika%20deviant.1%20chast.Teoriya.PDF?sequence=1 (дата звернення: 28.03.2024).

3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Зверевої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/encyclopedia_social_work.pdf (дата звернення: 28.03.2024).
4. Каневський В. І. Суїцидологія в соціальній роботі : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 348 с.

Вікторія Телебей – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Олена Бєлкіна-Ковальчук**

ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Слово «інвалід» походить з латині та означає «слабкий, безсилий». Міжнародне визначення даного поняття «інвалід» вперше було подане в Декларації ООН «Про права інвалідів» у 1975 році, де зазначалося, що «інвалід – це особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого та/або соціального життя через вроджене або набуте порушення фізичних чи розумових здібностей» [1].

С. Кандиба подає власне тлумачення поняття «інвалід». За словами вченого, «інвалід – це особа, стійкий розлад здоров'я якої пов'язаний із рядом об'єктивно зумовлених факторів, таких як: поранення, хвороба, каліцтво чи старість, що зумовлюють часткову чи цілісну втрату працездатності та викликають необхідність гарантованого соціального захисту з боку держави» [3, с. 103].

На думку Б. Капанадзе, інвалід це «особа, яка має встановлену висновком медико-соціальної експертизи зміну здоров'я внаслідок стійкого порушення функцій та систем організму, що призводить до обмеження життєдіяльності, що виражається в повній чи частковій втраті можливості самостійно здійснювати побутову, суспільну та професійну діяльність, а також до зниження пристосовуваності до соціального середовища, і таку, що викликає потребу її соціального захисту» [2, с. 117].

Станом на сьогодні, в законодавчих актах України замість слова «інвалід» використовується термін «особа з інвалідністю». Законодавство виділяє три категорії осіб з інвалідністю: особа з інвалідністю, особа з інвалідністю з дитинства та дитина з інвалідністю. При цьому підставами для визнання особи такою, що має інвалідність, постають: захворювання, травма або вроджені вади. Така особа обмежена в життєдіяльності при взаємодії з зовнішнім середовищем [4].

Згідно із законодавством, «особа з інвалідністю» є «особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист. Дискримінація за ознакою інвалідності забороняється» [8].

Дослідники виділяють декілька типів бар'єрів як труднощів для осіб з інвалідністю:

1) соціально-економічні – йдеться про неналежну соціальну підтримку з боку держави, низьку кількість місць для працевлаштування, малозабезпеченість;

2) інформаційні – йдеться про відсутність доступу, альтернативних форм і джерел отримання потрібної інформації: сурдопереклад, література шрифтом Брайля, аудіосупровід тощо;

3) архітектурні – йдеться про різного роду перешкоди (ландшафтні, архітектурні), які ускладнюють пересування осіб з інвалідністю;

4) ментальні – йдеться про негативне сприйняття осіб з інвалідністю в суспільстві, внаслідок чого мають місце їх ізоляція, нестача спілкування, емоційна відчуженість та ін. [1].

За словами вчених, якість життя осіб з інвалідністю, як правило, нижча, ніж у решти населення, що зумовлено наступними факторами:

– недостатністю гуманізму та милосердя до людей з особливими потребами в українському суспільстві;

– нерозвиненістю та непристосованістю соціальної інфраструктури міст і сільських населених пунктів з урахуванням задоволення основних потреб осіб з інвалідністю;

– низьким рівнем матеріального забезпечення та соціального обслуговування, їх недостатня гнучкість;

– низькою якістю чи відсутністю технічних засобів і пристосувань, необхідних для обслуговування, пересування та праці осіб з інвалідністю;

– наявністю значних труднощів в отриманні якісної професійної освіти, особливо вищої, в задоволенні духовних потреб [5, с. 6].

За словами О. Балденюк, основна мета соціального захисту населення полягає у створенні умов для вільного та всебічного розвитку особистості, її гідного існування. Соціальний захист у державі повинен передбачати два взаємопов'язані напрями дій – надання громадянам рівних можливостей для забезпечення належного життя власною працею та підтримку недієздатних і соціально вразливих верств населення. Держава має виступати гарантом захищеності таких людей, брати на себе обов'язок із забезпечення умов для їх нормального життя, навчання, професійної підготовки, адаптації та інтеграції в соціальне середовище [5, с.7].

На думку В. Мельник поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю» необхідно розглядати у широкому та вузькому розумінні. Так, у широкому значенні соціальний захист осіб з інвалідністю являє собою «основоположний

напрям діяльності суспільства та держави, що передбачає забезпечення належних та доступних механізмів реалізації, гарантування та правової охорони усього комплексу прав осіб з інвалідністю». У свою чергу, у вузькому розумінні це система організаційно-правових форм та видів соціального забезпечення осіб з інвалідністю з метою попередження або подолання наслідків соціальних ризиків зі сторони суспільства та держави [7].

А. Куца під соціальними захистом населення розуміє систему здійснюваних державою організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів, спрямованих на задоволення потреб зазначеної категорії осіб у відновленні та підтримці здоров'я, матеріальному забезпеченні, самореалізації, безперешкодному доступі до об'єктів соціальної інфраструктури тощо. До ознак соціального захисту осіб з інвалідністю вона відносить такі: його об'єктом виступає встановлена законодавством категорія – особи з інвалідністю; він є системою заходів, які здійснюються державою і спрямовані на задоволення певних потреб відповідної категорії населення, зокрема у відновленні та підтриманні здоров'я, матеріальному забезпеченні, самореалізації, доступі до інформації, до об'єктів соціальної інфраструктури тощо; гарантом соціального захисту є держава; заходи здійснюються з метою забезпечення особам з інвалідністю можливості реалізувати весь комплекс гарантованих їм загальних та додаткових прав, вести повноцінний спосіб життя відповідно до індивідуальних здібностей та інтересів [6, с. 14].

Таким чином, «соціальний захист осіб з інвалідністю є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду» [8].

Соціальний захист є важливою основою для забезпечення прав і гідності людей з інвалідністю. Багато хто стикається з підвищеною вразливістю через фізичні, сенсорні чи інтелектуальні вади. Програми соціального захисту вирішують ці проблеми, надаючи фінансову допомогу, доступ до медичної допомоги та допоміжні послуги. Це дає можливість людям з обмеженими можливостями досягти більшої незалежності, брати активну участь у житті суспільства та жити повноцінним життям.

Джерела та література

1. Аніна О. О. Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю у системі державного соціального захисту України. Юридичний науковий журнал. 2021. № 4. URL: http://lsej.org.ua/4_2021/172.pdf
2. Капанадзе Б. П. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. Право і суспільство. 2015. № 4(3). С. 116–121.
3. Кандиба С. Поняття адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 1. С. 101-105.
4. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь / Мінпраці України, Держ.установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». К., 2008. 200 с.

5. Балдинюк О. Д. Нормативно-правове регулювання соціально-правового захисту дітей з інвалідністю в Україні. Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова. Педагогічні науки. 2018. Вип. 63. С. 5-9.
6. Куца А. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів : автореф. на здобуття канд. юр. наук ; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2011. 24 с.
7. Мельник В. Поняття та ознаки соціального захисту осіб з інвалідністю: теоретико-правовий аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2015. № 2(12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/ n2/15mvptpa.pdf>.
8. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII : станом на 09.11.2023 р.. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#n22>.

Олег Хоронжук – студент факультету педагогічної освіти та соціальної роботи першого курсу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент **Ірина Бичук**

ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ТА ЇЇ ВЛИВ НА ГОТОВНІСТЬ ДО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Загальна фізична підготовка військовослужбовців спрямована на досягнення оптимального рівня розвитку загальних фізичних якостей для подальшого успішного оволодіння спеціальними фізичними якостями і військово-прикладними навичками, покращення фізичного розвитку, зміцнення здоров'я шляхом систематичного виконання вправ з гімнастики, легкої атлетики, плавання, лижної підготовки, спортивних ігор тощо[1]. Її роль у готовності до самовизначення є надзвичайно важливою, адже вона дає людині:

- Силу та витривалість: необхідні для подолання фізичних навантажень, пов'язаних з військовою службою.
- Швидкість та координацію: важливі для виконання бойових завдань.
- Гнучкість та спритність: допомагають уникнути травм та підвищують ефективність дій.
- Психологічну стійкість: необхідну для збереження самовладання в екстремальних ситуаціях.

Особливості організації фізичної підготовки в Збройних Силах України визначаються потребами військової професійної діяльності військовослужбовців. Військово-прикладна спрямованість фізичної підготовки в Збройних Силах України забезпечується виконанням фізичних вправ, прийомів і дій, що є характерними для відповідної військової спеціальності.

Завданнями фізичної підготовки для військовослужбовців, а також курсантів ВВНЗ є:

- 1) Розвиток швидкості, загальної та спеціальної витривалості.
- 2) Підвищення стійкості організму до впливу тривалого пересування на транспортних засобах.

3) Поліпшення вмінь у подоланні природних та штучних перешкод, метанні гранат і веденні бою в рукопашному бою.

4) Виховання злагожденості та колективних дій на тлі значних фізичних і психологічних навантажень.

Самовизначення військовослужбовця – це процес усвідомлення та прийняття людиною свого місця в Збройних Силах, розуміння своїх цілей, цінностей, можливостей та перспектив. Це складний процес, який потребує самопізнання, саморозвитку та самореалізації.

І. Шлямар та О. Івахно дослідили організацію та методи проведення фізичної підготовки військовослужбовців у провідних країнах світу. Головною метою цієї підготовки є підвищення військової готовності шляхом розвитку ключових фізичних та психічних характеристик, необхідних для виконання військово-професійних завдань, таких як витривалість, стійкість, самоконтроль, мужність, єдність тощо. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні вправи та види діяльності, які можуть бути індивідуальними або груповими, а також спортивні дисципліни, пов'язані з високим рівнем ризику та небезпеки [3].

В. Українець наголосив, що успішне використання військ залежить не тільки від результатів підготовки особового складу, але й від психологічних якостей військовослужбовців та їхньої стійкості до стресу під час бою. Здатність керувати стресом і вміння діяти в складних ситуаціях забезпечують військовослужбовцю ефективність його дій і дозволяють зберегти здоров'я та працездатність під час виконання нових або складних завдань у умовах високої невизначеності й небезпеки [2].

Психологічна стійкість військовослужбовців вважається найважливішою серед окремих психофізіологічних і психологічних якостей особистості, що, за переконанням більшості дослідників, є ключовими для успішної професійної діяльності.

Військово-фізична підготовка також має значний вплив на розвиток лідерських якостей у військових. Основні аспекти цього впливу включають:

1) *Підвищення впевненості в собі*: фізична підготовка дає людині відчуття власної сили та можливостей, що робить її більш впевненою в собі та здатною приймати відповідальні рішення.

2) *Розвиток самодисципліни*: військова служба потребує чіткої дисципліни та самоорганізації. ВФП допомагає людям виробити ці якості, що робить їх більш готовими до прийняття відповідальності за себе та інших.

3) *Формування відповідальності*: військова служба передбачає відповідальність за життя та безпеку людей. ВФП допомагає людям усвідомити цю відповідальність та бути готовими до неї.

4) *Розвиток рішучості*: військова служба часто потребує прийняття рішучих дій в екстремальних ситуаціях. ВФП допомагає людям розвинути рішучість та вміння діяти в складних умовах.

5) *Згуртування команди*: військова служба передбачає роботу в команді. ВФП допомагає людям згуртуватися та налагодити ефективну комунікацію.

Отже, можна зробити висновок, що військово-фізична підготовка, є важливим фактором, який впливає на готовність до самовизначення військовослужбовця. Саме вона дає йому необхідні фізичні, психологічні, лідерські та особисті якості, а також формує цінні особистісні характеристики, які роблять військовослужбовця більше впевненим в собі для досягання успіху та формування лідерства в колективі.

Джерела та література

1. Про затвердження Порядку з організації фізичної підготовки військовослужбовців у Державній спеціальній службі транспорту : Наказ М-ва інфраструктури України від 24.11.2014 р. № 595 : станом на 4 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1593-14#Text> (дата звернення: 24.03.2024).
2. Українець В. М. Психологічна стійкість військовослужбовців: сутність поняття. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3–4 грудня 2021 року). Київ, 2021. С. 168–169.
3. Шлямар І. Л., Івахно О. В. Аналіз організації фізичної підготовки у збройних силах провідних країн світу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. № 4 (163). С. 208–215.

Світлана Чернета – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Антон Батюк – здобувач вищої освіти факультету іноземної філології, Волинський національний університет імені Лесі Українки

ПРОФЕСІЙНА МОТИВАЦІЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Підготовка сучасного конкурентоздатного фахівця відбувається в надскладних умовах: війна в країні, реформування системи освіти, інтеграція в європейський освітній простір, жорстка конкуренція на ринку праці та ін.

Відповідно українське суспільство потребує професіонала соціально активного, творчого, відповідального за результати своєї праці, здатного самостійно здобувати необхідні знання і творчо та креативно застосовувати їх на практиці.

Ефективність професійної діяльності залежить від сформованості мотивації, оскільки вона є рушійною силою поведінки людини, необхідною умовою формування індивідуального стилю діяльності, професійно значущих якостей.

Мотивацію розглядають як сукупність потреб, відносин, інтересів, задоволеності від освітньої діяльності. Професійна мотивація виступає в якості внутрішнього рушійного чинника професійного та особистісного прогресу, тому що тільки дуже мотивована людина може досягти успіху в професійному і культурному саморозвитку.

Структурними компонентами професійної мотивації є мотивація ініціації (спонукає до діяльності); мотивація селекції (сприяє вибору мети); мотивація реалізації (забезпечує регулювання, контроль реалізації виконання відповідної дії); мотивація постреалізації (уможливорює завершення виконання дії і спонукання до іншої) [1].

Період навчання у закладах вищої освіти – це важливий період соціалізації особистості, формування її в певних відносно контрольованих соціальних умовах, засвоєння нею соціального досвіду, у ході якого вона перетворює його у власні цінності, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми та шаблони, які прийняті в певній групі та суспільстві. Цей вік характеризується інтенсивним пошуком сенсу життя та формування мотиваційної сфери здобувачів освіти, оскільки розвиток особистості, її професійне та особистісне зростання неможливе без такого пошуку.

Мотиваційну сферу студента можна оцінювати за розвиненістю, гнучкістю, структурністю. Що більше різноманітних потреб, мотивів, цілей, то більш розвинена його мотиваційна сфера. Чим різноманітніші способи задоволення потреб, тим гнучкіша мотивація. Проблема мотивації та врахування потреб особистості студента – центральна в дослідженні її властивостей. Мотиваційна сфера – складне психологічне явище, в якому домінантні мотиви визначають спрямованість особистості. Мотиваційний аспект пов'язаний із формуванням навчальних мотивів і особистих якостей майбутнього спеціаліста, ділових цілей, оскільки мотиви й цілі є важливими детермінантами діяльності. Структура мотивів студента, що формується в період навчання – це стрижень особистості фахівця [3, с. 116].

Інтерес до професії, мотиви розвитку особистості й навчально-пізнавальні мотиви суттєво впливають на процес професійної підготовки.

В умовах недостатньо розвинених здібностей студент, за наявності професійної мотивації, може досягти більших успіхів, ніж здібний студент, у якого не сформована професійна мотивація, в такому випадку мотивація студентів до навчально-професійної діяльності відіграє роль компенсаторного фактора [2].

Мотивація навчання розглядається, по-перше, як передумова й умова навчання, а по-друге, як результат навчальної діяльності, а також виділяють два типи стратегій дослідження мотивації: 1) вивчення впливу мотивації на діяльність, зміна діяльності в залежності від актуалізації у студента різних мотивів; 2) вивчення впливу діяльності на становлення мотиваційної сфери.

Ефективність освітньої діяльності студентів є високою, коли їх зусилля визначаються внутрішньою мотиваційною домінантою. Численними дослідженнями доведено, що провідними мотивами навчально-професійної діяльності студентів є: інтерес до навчання, потреба в особистісній самореалізації, ставлення і професійне визнання з боку викладачів та одногрупників, задоволеність організацією навчання, можливість самому керувати процесом своєї навчальної діяльності, проявляти власну ініціативу, потреба у відчутті своєї необхідності групі, в увазі до свого навчання і своїх

проблем, задоволеність сприятливим психологічним кліматом в групі. Важливу роль відіграє об'єктивність оцінювання знань, це відповідність уявленням студентів про соціальну справедливість в оцінці їх старання та навчання.

Отже, системне формування у студентів, як на заняттях, так і на практиці, бачення перспектив вибраної професії дозволить підвищити якість навчання і підготувати майбутніх фахівців до професійної діяльності.

Джерела та література

1. Коновалова В. А., Лазаренко І. С. Роль викладача у формуванні мотивації студентів коледжів технічного спрямування до вивчення іноземної мови. *Вісник Житомирського агротехнічного коледжу. Суспільні науки та філологія*. URL : <http://repozitory.zhatk.zt.ua/bitstream/123456789/171/1/%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%87%D0%B0%20%D1%83%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96.pdf>
2. Ляшенко І.В. Формування професійної мотивації студентів до успішної фахової діяльності. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1076
3. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.

Іван Чикун – студент факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент **Вікторія Степаненко**

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ І ВИПЛАТИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день особи з інвалідністю є однією з найбільш уразливих груп населення, яка потребує особливої підтримки та турботи як з боку держави, так і суспільства, зокрема під час війни [1]. Державна соціальна допомога особам з інвалідністю – щомісячна грошова виплата, яка призначається відповідно до групи та на період встановлення інвалідності. Така допомога призначається: дітям до 18 років, відповідно до медичного висновку за формою 080/о; особам від 18 років, відповідно до висновку медико-соціальної експертної комісії (МСЕК). Зазначені категорії осіб мають право на одночасне одержання допомоги та пенсії в разі втрати годувальника [5]. Якщо особа з інвалідністю має право на отримання двох видів допомоги: державна соціальна допомога та пенсія або допомога, призначається тільки одна з них – на вибір особи з інвалідністю або його представника. Також особа з інвалідністю може звернутися за призначенням соціальної допомоги, якщо у неї недостатньо страхового стажу. Розмір допомоги залежить від прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність [4]. У табл. 1 зазначено розміри

державної соціальної допомоги особам з інвалідністю у відсотках, у табл. 2 – у гривнях.

Таблиця 1

Розміри державної соціальної допомоги особам з інвалідністю [7]

Категорія	Відсоток прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність
Особи з інвалідністю з дитинства I групи	100%
Особи з інвалідністю з дитинства II групи	80%
Особи з інвалідністю з дитинства III групи	60%
Діти з інвалідністю віком до 18 років	70%
Діти з інвалідністю віком до 18 років, інвалідність яких пов'язана з пораненням чи іншим ушкодженням здоров'я від вибухонебезпечних предметів	з урахуванням всіх надбавок, підвищень та інших доплат, у т. ч. передбачених Кабінетом Міністрів України, більше на 50% розміру державної соціальної допомоги на дітей з інвалідністю віком до 18 років

Розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, у 2024 р. – 2 361 грн. [2]. У разі, якщо щомісячні пенсійні виплати, державна соціальна допомога особам з інвалідністю не досягає прожиткового мінімуму, встановленого законом для осіб, які втратили працездатність, їм надається щомісячна державна адресна допомога у сумі, якої не вистачає до зазначеного прожиткового мінімуму.

Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю надається за одночасного дотримання таких умов: визнання в особи інвалідності в установленому порядку; неодержання особою пенсії або соціальних виплат, що призначаються для відшкодування збитку, заподіяного ушкодженням здоров'я на виробництві, та допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; малозабезпеченість особи (крім осіб з інвалідністю I групи); особи з інвалідністю I групи, середньомісячний сукупний дохід яких за останні 6 календарних місяців або 2 квартали, що передують місяцю, звернення за призначенням допомоги, не перевищує 115% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність [4].

Таблиця 2

Державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю впродовж 2024 р. [2; 7]

Категорія	Розмір у грн
Особи з інвалідністю з дитинства	
I групи	2 361
I групи підгрупи А	4 722
I групи підгрупи Б	2 361
I групи підгрупи А з надбавкою на догляд	8 044,7
I групи підгрупи Б з надбавкою на догляд	4 722
II групи	2 361
Одинокі II групи, які за висновком МСЕК	3 659,55

потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд	
III групи	2 361
Одинокі III групи, які за висновком МСЕК потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд	3 187,35
На дітей з інвалідністю	
до 18 років	2 361
до 6 років	1 281
до 6 років з надбавкою на догляд	2 934,2
підгрупи А до 6 років	5163
підгрупи А до 6 років з надбавкою на догляд	6 778,7
від 6 до 18 років	1 598
від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	3 250,7
підгрупи А від 6 до 18 років	6 392
підгрупи А від 6 до 18 років з надбавкою на догляд	8 044,7
до 18 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою	2 479,05
до 6 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою з надбавкою на догляд	3 760,55
підгрупи А до 6 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою із надбавкою на догляд	7 605,05
від 6 до 18 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою з надбавкою на догляд	4 077,05
підгрупи А від 6 до 18 років, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою із надбавкою на догляд	8 871,05
віком до 18 років, інвалідність яких пов'язана з пораненням чи іншим ушкодженням здоров'я від вибухонебезпечних предметів	з урахуванням всіх надбавок, підвищень та інших доплат, у т. ч. передбачених Кабінетом Міністрів України, > на 50% розміру державної соціальної допомоги на дітей з інвалідністю віком до 18 років

Державна соціальна допомога виплачується протягом дії правового режиму воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування. У відповідний період не потрібно звертатися за її перепризначенням або підтвердженням права на її отримання [3]. Людям з інвалідністю під час воєнного стану не потрібно повторно проходити МСЕК, щоб продовжити довідку про інвалідність. У разі закінчення терміну інвалідності під час дії воєнного стану, інвалідність продовжується автоматично без перекомісії до кінця дії воєнного стану та 6 місяців після його припинення/скасування [8].

Види грошових виплат від держави особам з інвалідністю

Вид державної соціальної допомоги	Діти з інвалідністю	Особи з інвалідністю з дитинства			Особи з інвалідністю			Особи з інвалідністю внаслідок психічного розладу		
		1	2	3	1	2	3	1	2	3
Державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю	+	+	+	+						
Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю					+	+	+	+	+	+

Отже, соціальне забезпечення осіб з інвалідністю у формі державної соціальної допомоги передбачає її призначення відповідно до групи та на період встановлення інвалідності і не потребує перепризначення або підтвердження права на її отримання в період дії правового режиму воєнного стану.

Джерела та література

1. Аніна О. О. Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю у системі державного соціального захисту України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №4. С. 685–689. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/170>
2. Департамент соціальної політики Черкаської міської ради. Нові розміри соціальних виплат з 01.01.2024. URL: <http://surl.li/oupcz> (дата звернення: 12.03.2024).
3. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 214. URL: <http://surl.li/rwspt> (дата звернення: 18.03.2024).
4. Люди з обмеженими можливостями. Портал державних послуг. URL: <http://surl.li/rwupy> (дата звернення: 12.03.2024)
5. Надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. URL: <http://surl.li/rwshe> (дата звернення: 21.03.2024).
6. Перша група інвалідності 2024: виплати, перетин кордону, мобілізація. URL: <http://surl.li/rwupo> (дата звернення: 15.03.2024)
7. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 № 2109-III. URL: <http://surl.li/rmuh> (дата звернення: 20.03.2024).
8. Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо строку повторного огляду осіб з інвалідністю та продовження строку дії деяких медичних документів в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 30.03.2022 № 390. URL: <http://surl.li/rwusu> (дата звернення: 21.03.2024).

Людмила Чос – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент **Ірина Бичук**

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Сучасна українська держава є виразником соціальних та економічних інтересів всього населення, тому функціонування й розвиток системи соціального захисту населення спрямовані на вирішення соціальних проблем людини.

У практичному аспекті соціальний захист населення проявляється у тому, що забезпечуються матеріальний добробут та економічна самостійність. Досягнення соціального добробуту є можливим за умови зайнятості людини продуктивною працею, відповідної оплати цієї праці, наявності інститутів, які забезпечують захист прав і свобод людини.

Отже, соціальне забезпечення (соціальний захист) – це система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальний захист населення від наслідків соціальних ризиків.

М. Даніліна зазначає, що «соціальний захист – це система заходів правового, соціально-економічного та організаційного характеру, що гарантується і реалізовується державою для забезпечення гідного життя, тобто матеріальної забезпеченості на рівні стандартів сучасного розвитку суспільства і вільного розвитку людини» [3, с. 26].

І. Смирнова, О. Лихошва, Н. Рак, Л. Горієва зазначають, що соціальний захист включає такі основні компоненти: соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога.

Проаналізувавши наукові підходи щодо законодавчого трактування прав соціального забезпечення населення О. Гузенко та Т. Хайлова зробили висновок, що «одним із напрямків, який на цей час потребує поглибленого дослідження, це принципи права соціального забезпечення, адже відсутність таких принципів робить неоднозначним дотримання законодавства в сфері соціального забезпечення» [2, с. 21].

М. Бондар зазначає, що на «сьогодні в Україні немає єдиного нормативного документу, який регулював би всі аспекти соціального захисту населення. Соціальне забезпечення розглядається як система державних заходів щодо надання матеріальної допомоги з метою компенсації, зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на осіб, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування. Це форма вираження політики держави, спрямованої на матеріальне забезпечення окремих категорій громадян (за рахунок частини державного та місцевих бюджетів, фондів соціального страхування, позабюджетних фондів. Тоді як соціальний захист є практичною діяльністю, яка полягає у реалізації основних

напрямів соціальної політики завдяки комплексу організаційно-правових і соціально-економічних заходів» [1]. К. Мельник визначає соціальний захист як обов'язок суспільства, який реалізує держава, щодо утримання конкретної категорії громадян в особливих випадках та особливими засобами за рахунок суспільства завдяки мережі державних органів, органам місцевого самоврядування, громадським організаціям.

Система соціального захисту – це інтегрована цілісність соціального страхування, соціальної допомоги соціального забезпечення, що орієнтована на сталий людський розвиток. Соціальне страхування – це встановлена державою система права щодо надання соціальних послуг та матеріального забезпечення громадянам у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадянина причин, старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових коштів, що формуються шляхом сплати страхових внесків роботодавцями та найманими працівниками, а також бюджетних асигнувань у випадках, визначених законодавством. Соціальне страхування можна собі уявити як соціальну систему, що ставить за мету створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, яка зможе діяти досить ефективно лише в тому випадку, якщо вона буде всеосяжною як з погляду охоплення нею населення, так і з погляду покриття ризиків.

Соціальний захист населення залишається конституційною прерогативою держави та проводиться її відповідними соціальними інституціями на підставі законодавчих актів шляхом використання державних соціальних стандартів. Викладене дає змогу дійти висновку, що вдосконалення системи соціального захисту населення як складової частини соціальної політики має відбуватися в напрямі формування економічних і соціальних інститутів, притаманних ринковим відносинам.

Джерела та література

1. Бондар М. І. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/976/934> (дата звернення: 19.03.2024).
2. Гузенко О., Хайлова Т. Право соціального забезпечення: рольовий сегмент та принципи. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 вер. 2020 р. Київ, 2020. С. 21–24.
3. Даніліна М. Конституція України та соціальний захист населення. Соціальні права та їх захист адміністративним судом. URL: <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8> (дата звернення: 19.03.2024).

Ілона Шапка – бакалавр спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Наталія Сушик**

СУТНІСТЬ, ВИДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ З ДІТЬМИ

Постановка проблеми. Сім'я з дітьми реалізує функції: репродуктивну, виховну, розвиваючу, комунікативну, соціальну, захисту, рекреаційну, господарсько-побутову, економічну та інші. З метою ефективної реалізації визначених функцій держава забезпечує гарантований рівень матеріальної підтримки сім'ям з дітьми «шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення [2]».

Мета дослідження – обґрунтувати сутність, види соціальної допомоги сім'ям з дітьми.

Результати дослідження. Згідно з Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» «**сім'я з дітьми** – поєднане родинними зв'язками та зобов'язаннями щодо утримання коло осіб, у якому виховуються рідні, усиновлені діти, а також діти, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу [2]».

Згідно з науковою позицією Бориченко К. В. з метою надання видів державної соціальної допомоги потрібно сім'ї з дітьми класифікувати за такими критеріями: 1) кількістю дітей; 2) кровним спорідненням; 3) складом сім'ї; 4) залежно від стану здоров'я дитини; 5) рівнем матеріального забезпечення [1, с. 64] (див. табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація сімей з дітьми

№ з/п	Критерій для класифікації	Види сімей з дітьми
1.	За кількістю дітей, що утримуються сім'єю	1) багатодітні сім'ї; 2) сім'ї, кількість дітей у яких менша трьох
2.	За кровним спорідненням	1) сім'ї, що виховують рідних дітей; 2) сім'ї, що виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування
3.	За складом осіб, які утримують сім'ю	1) повні сім'ї; 2) неповні сім'ї
4.	Залежно від стану здоров'я дитини	1) сім'ї зі здоровими дітьми; 2) сім'ї з дітьми, які страждають від легких захворювань; 3) сім'ї з ВІЛ-інфікованими дітьми і дітьми, які страждають від хвороб, обумовлених ВІЛ; 4) сім'ї з дітьми-інвалідами; 5) сім'ї з дітьми, які належать до потерпілих від

		Чорнобильської катастрофи; 6) сім'ї з дітьми, які страждають від інших хронічних хвороб
5.	За рівнем матеріального забезпечення	1) малозабезпечені сім'ї; 2) сім'ї з дітьми, сукупний середньомісячний дохід яких в розрахунку на кожного члена сім'ї, перевищує прожитковий мінімум

Науковець Бориченко К. В. рекомендує види державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми класифікувати за трьома критеріями: 1) необхідність утримання та виховання дитини, у зв'язку з її народженням або усиновленням (встановленням опіки чи піклування); 2) охорона здоров'я дітей, забезпечення умов для їх всебічного розвитку; 3) малозабезпеченість [1, с. 130–132] (див. табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми

№ з/п	Критерій для класифікації	Види державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми
1.	Необхідність утримання та виховання дитини, у зв'язку з її народженням або усиновленням (встановленням опіки чи піклування).	1. Допомоги сім'ям з дітьми у зв'язку з вагітністю та пологами, а також народженням дитини: 1) допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; 2) допомога при народженні дитини, одноразова натуральна допомога «пакунок малюка». 2. Допомоги сім'ям з дітьми, пов'язані з утриманням та вихованням дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування: 1) допомога при усиновленні дитини; 2) допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; 3) державна соціальна допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 4) грошове забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях
2.	Охорона здоров'я дітей, забезпечення умов для їх всебічного розвитку.	Державні соціальні допомоги: 1) допомога на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність [2]; 2) державна соціальна допомога дітям-інвалідам; 3) щомісячна державна соціальна допомога ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ; 4) одноразова компенсація дітям, які стали інвалідами

		внаслідок Чорнобильської катастрофи.
3.	Малозабезпеченість	Державні соціальні допомоги: 1. Допомоги неповним сім'ям з дітьми: 1) допомога на дітей одиноким матерям; 2) тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання яких невідоме. 2. Допомога малозабезпеченим сім'ям.

Висновки. Забезпечення соціальної допомоги сім'ям з дітьми є важливою складовою державної соціальної політики, яка має на меті захист прав дітей та створення ефективних умов їхнього розвитку, виховання, навчання, соціалізації.

Джерела та література

1. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. С. 129–180. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b91cdb81-c412-46eb-8df7-be2e3620cdb6/content> (дата звернення: 28.03.2024).
2. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України 21.11.1992 р. № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 28.03.2024).

Софія Швайко – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент **Ірина Бичук**

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ЯК ОБОВ'ЯЗКОВА СКЛАДОВА СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Соціальна допомога виступає як одна із складових соціального захисту населення. Соціальна допомога – це система заходів, що «призначені для покращення матеріального стану окремих соціальних прошарків населення шляхом виконання відповідних соціальних програм та забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів. Соціальна допомога надається у грошовій або натуральній формах (безплатні товари та послуги), фінансується з державного та місцевих бюджетів, добровільних пожертвувань та надається малозабезпеченим верствам населення як на підставі перевірки їхніх доходів і засобів існування, так і без таких перевірок» [2].

Категорію «соціальна допомога» прийнято тлумачити як в широкому та і у вузькому значенні. У широкому розумінні категорія «соціальна допомога» стосується всіх видів державного соціального забезпечення, що виплачуються державою у грошовій або натуральній формі. До соціальної допомоги відноситься й турбота держави та суспільства про громадян. Хто потребує допомоги. Допомога, пов'язана з віком, станом здоров'я, соціальним становищем, недостатніми засобами до існування. Соціальна допомога

(соціальний захист, соціальне забезпечення) виявляється в пенсіях, допомогах, наданні матеріальної допомоги, догляді за хворими та людьми похилого віку, догляді за дітьми.

Чинне українське законодавство містить термін «соціальні допомоги» або «державні допомоги» та використовує їх для позначення грошових коштів, які отримують особи за рахунок Державного бюджету з підстав та на умовах, вичерпно визначених у таких Законах України, як:

1) «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю»; «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»; «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»; «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей – сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування»; «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»; «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1];

2) щомісячна грошова компенсація витрат на автомобільне паливо особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною (ст. 9 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» [1]) тощо.

Соціальну допомогу, як одну із форм соціального забезпечення населення України, доцільно поділити за такими критеріями:

- 1) мета надання;
- 2) джерела фінансування;
- 3) принцип призначення;
- 4) форми надання;
- 5) суб'єкт надання;
- 6) строки виплат [3].

Існують різні види соціальної допомоги, оскільки законодавець при їх визначенні враховує більшість життєвих ситуацій, які можуть породжувати право на соціальну допомогу. Водночас українське законодавство дозволяє органам місцевого самоврядування встановлювати у своєму регіоні інші види соціальної допомоги.

Система соціальної допомоги в Україні передбачає виплату низки соціальних допомог. Поміж них переважають страхові соціальні допомоги, необхідною умовою призначення яких є сплата страхових внесків. У той же час, важливою складовою соціальної політики будь-якої держави є виплата не страхових соціальних допомог, які виплачуються за рахунок бюджетних коштів на без еквівалентній основі.

Джерела та література

1. Галушко О. І. Соціальні допомоги та їхнє значення у забезпеченні гідного рівня життя особи. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/77.pdf (дата звернення: 05.03.2024).
2. Піскун К. Адресність соціальної допомоги як напрям покращення методики планування видатків соціального призначення. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13pkvvsp.pdf> (дата звернення: 05.03.2024).

3. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.03.2024).

Дарина Шишолік – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи, кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Вікторія Петрук**

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

26 квітня 2024 року виповнюється 38 років відтоді, як аварія на Чорнобильській АЕС стала великою катастрофою не лише для України, а й для життів мільйонів людей. Сотні тисяч людей постраждали від радіоактивного випромінювання. Ця катастрофа за характером, масштабами та негативними наслідками не має аналогів у світі. Саме тому у ст. 16 Конституції України «Чорнобильську катастрофу визначено як катастрофу планетарного масштабу, а збереження генофонду українського народу – як обов'язок держави» [2, ст. 16].

На жаль, проблеми, спричинені цією аварією, не зникнуть і не зменшаться з роками. Не тільки вони змінюються, але й кількість невирішених проблем все більше накопичується і збільшується. Деякі з них, насамперед медичні, санітарні та соціально-економічні проблеми, набувають серйозного характеру і потребують комплексного правового вирішення на всіх рівнях, зокрема, діяльності органів державної влади та територіальних громад.

Як зазначається у енциклопедичній юридичній літературі, «Чорнобильська катастрофа стала найбільшою в світовій історії аварією (катастрофою), що спричинила тяжкі наслідки для людей і навколишнього природного середовища. Згідно з Міжнародною шкалою подій на АЕС, що передбачає сім рівнів, їй надано 7-й рівень – глобальної аварії, яка пов'язана з викидом у навколишнє середовище великої кількості радіоактивних продуктів та тривалим їх впливом, наявністю гострих променевих уражень, подальшим негативним впливом на здоров'я населення, що проживало і проживає ще в окремих регіонах на значній території, і не лише нашої держави» [1, с. 970].

Виникнення права на соціальний захист громадян, які постраждали від радіаційного забруднення, пов'язане із суспільним ризиком, пов'язаним із надзвичайною подією – техногенною аварією на Чорнобильській АЕС, яка завдала шкоди життю та здоров'ю громадян, а також їх майну, що спричинило потребу у таких осіб у додатковому матеріальному забезпеченні та соціальних послугах.

З урахуванням того, що соціальні проблеми, зумовлені зміною засад та організації системи соціального захисту в Україні, створили проблеми в реалізації законодавства про соціальний захист громадян, які постраждали

внаслідок аварії на ЧАЕС. Соціальний захист цієї категорії громадян потребує ґрунтовного та всестороннього врахування нових чинників, що виникли в сучасних економічних умовах.

Отже, соціальний захист – це система організаційних, правових та економічних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав громадянина в Україні.

Послідовна та регулярна робота Верховної Ради України повинна базуватись на інтересах як ліквідаторів аварії на ЧАЕС, так і громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи. У 2021 році був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» № [1584-IX](#). «Цей Закон дав можливість підвищити розмір пенсійного забезпечення для десятків тисяч пенсіонерів із числа ліквідаторів аварій на ЧАЕС незалежно від того, цей був військовослужбовець чи цивільна особа» [4].

Систему «чорнобильського законодавства» також складають «закони України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» (1991), «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (1991), «Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення» (2000), «Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006-2010 роки» (2006) та інші нормативно-правові акти. Загалом за період з 1990 р. по даний час нормативно-правова база з питань Чорнобильської катастрофи містить понад 800 документів, які покликані регулювати різні аспекти функціонування державних органів, життєдіяльності громадян України у зв'язку з Чорнобильською катастрофою [3].

Відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» надаються компенсаційні виплати та пільги громадянам, котрі постраждали у зв'язку з Чорнобильською катастрофою, а саме:

- медичне забезпечення, пільги на ЖКП, компенсація вартості проїзду, компенсації за шкоду, заподіяну здоров'ю, інші пільги відповідно до категорій;
- компенсацію вартості продуктів харчування громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- призначення компенсації та допомоги дітям, які потерпіли від Чорнобильської катастрофи, дітям з інвалідністю внаслідок Чорнобильської катастрофи та їхнім батькам;
- призначення компенсацій та допомоги учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, учасникам ліквідації ядерних аварій, потерпілим від Чорнобильської катастрофи, потерпілим від радіаційного опромінення;

- призначення одноразової компенсації батькам померлого учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, смерть якого пов'язана з Чорнобильською катастрофою;

- призначення одноразової компенсації сім'ям, які втратили годувальника із числа осіб, віднесених до учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою;

- призначення компенсацій та допомоги учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, учасникам ліквідації ядерних аварій, потерпілим від Чорнобильської катастрофи, потерпілим від радіаційного опромінення [5].

Слід зазначити, що захист соціальних прав постраждалих внаслідок Чорнобильської трагедії, зокрема учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, залишається одним із стратегічних напрямів діяльності Уряду України. Водночас не вирішено багато проблемних питань щодо їх соціального супроводу: пенсійного забезпечення, лікування та оздоровлення, компенсації харчування чорнобильців, поховання, правові та фінансові основи соціального захисту чорнобильців.

Джерела та література

1. Балюк Г. І. Чорнобильська катастрофа. *Великий енциклопедичний юридичний словник* / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
2. Конституція України [Текст]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 142.
3. Опришко В.Ф. Правові питання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. *Правове регулювання економіки*. 2009. № 9. С. 7.
4. Про внесення змін до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб : Закон України від 29.06.2021 № [1584-IX](#). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1584-20>
5. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.91 № 797-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/796-12>

Шозда Дарина – студентка I курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий курівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Надія Корпач**

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Прикро, що в сучасній Україні у 21 столітті набуває нової хвилі популярності питання соціально-педагогічної підтримки дітей в умовах війни. Діти завжди є вразливою категорією населення у генотипі якої відбиваються усі зміни у соціально-економічному, політичному та інших руслах, у межах держави, як макросередовища. В період сучасних реалій вони особливо потребують соціально-педагогічної підтримки та допомоги для формування здорової нації. У цей складний військовий час саме соціальні педагоги мають вчасно та якісно її надати.

Враховуючи те, що війна в Україні триває вже десять років, науковці юридичних, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних наук почали активно здійснювати свої дослідження з обраної нами проблематики. Водночас, питання соціально-педагогічної підтримки дітей у період війни є мало дослідженими. На нашу думку, заслуговують на увагу навчально-методичний посібник «Психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу», що сприятиме формуванню готовності у педагогів якісно надавати допомогу у кризових ситуаціях авторами якого є Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В. [2] та навчально-методичний посібник «Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту» авторами якого є науковці юридичних, психологічних, педагогічних наук [1].

Для нашого дослідження є цінним також праці О. Черненко, М. Лемик, К. Явна «Діти та війна: навчання технік зцілення», праці UNICEF у статті «Дитинство під час війни», результати онлайн-конференції на тему «Кризове втручання» (референт: Барбара Прайтлер – кандидат психологічних наук, психотерапевт при віденському центрі допомоги жертвам катувань та війни, супервізор, посібник «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації» Л. Залюбовської.

Дуже боляче, що «мільйони українських дітей, за час війни, залишилися без домівки, без можливості навчатися, зрештою, без доступу до медичних послуг і навіть питної води. Сховища замінили їм дитячі кімнати, лавки метро — ліжечка, а повітряні тривоги — шкільні дзвінки. Так нещадно бойові дії відбирають дитинство в маленьких українців» [3].

«Під час війни діти, як і дорослі не раз можуть ставати жертвами різноманітних жахливих подій, що травмують психіку. Багато дітей боялися, що втрачають глузд і божеволіють. Багатьом дітям думки про минулі події спричиняли такий сум, що вони намагалися витіснити ці спогади та не хотіли ні говорити про пережите, ані повертатися в ті місця, які навіюють ці спогади». [6]

Ще серед основних проблем можна виділити не стабільні стани дорослих, які перебувають у стані афекту, кризи та інших складних життєвих обставин. За хаотичних умов діти орієнтуються в своїй поведінці на дорослих. Якщо батьки обтяжені почуттям безпорадності, діти також загубляться в цьому ж почутті. Втім, якщо батьки, висловлюючи своє щире занепокоєння ситуацією, не піддаються почуттю вразливості і безсилля, а натомість обговорюють ситуацію якомога відкритіше, слухаючи і втішаючи дітей, то вони можуть почуватися в безпеці і під надійним захистом своїх батьків [5].

Тому робота відносно підтримки дітей у період війни повинна базуватися не лише точково на дитині, а й на її найближчому оточенні - мікросередовищі, яке безпосередньо впливає на формування реакцій та на рівень ефективності переживання тривожних станів у період несприятливих життєвих умов у дітей.

Також важливо акцентувати увагу на вікові рамки у яких перебуває дитина, тому, що у кожного віку відрізняються, як і реакції на стрес, так і алгоритм ефективної роботи з дитиною.

За час війни люди, а особливо діти потребують конкретної соціально-педагогічної підтримки, яка, на нашу думку, повинна надаватися комплексно у системі взаємодії всіх інституцій, які взаємодіють з дитиною в даний момент. Діти потребують психологічної, педагогічної, матеріальної та інших видів допомоги. Вісь підтримки дітей доволі розгалужена, але на наш розсуд не має системного характеру. З дітьми проводяться різні форми роботи, такі як: консультації, тренінги, ігри, різні види терапій: казко-терапія, музико-терапія, світло-терапія, арт-терапія, іпо-терапія, та інші види роботи, які доповнюють одна одну. Ми вважаємо, що запит на підтримку дітей у період війни не може ефективно виконатися, через упереджене ставлення до формування системи цієї підтримки та байдужість до формування точкового впливу на конкретні прояви та виклики.

Соціальний педагог, тренерка Національної тренерської мережі ГО «Ла Страда-Україна» Мельничук Вікторія окреслила стратегії соціального педагога закладу освіти під час війни. Зокрема:

- **емоційна підтримка** (соціальний педагог має вміти слухати та розуміти емоції дітей, сприяючи їхньому емоційному відновленню через ігрові та творчі заняття);

- **соціальна адаптація** (одним з напрямів діяльності є підтримка у соціальній адаптації дітей, які втратили звичний соціальний контекст через війну. Це включає психосоціальну підтримку та розвиток міжособистісних навичок);

- **партнерство з батьками** (важливою стратегією є співпраця з батьками для створення безпечного та підтримуючого середовища для дітей. Це включає психологічну підтримку для батьків та надання ресурсів для виховання);

- **інформаційна підтримка** (соціальний педагог має забезпечувати доступ до інформації про соціальні та психологічні послуги для дітей та їхніх сімей, а також про права та можливості);

- **формування громадянської свідомості** (соціальний педагог сприяє формуванню громадянської свідомості учнів та їх активної громадянської позиції. Зокрема, працює над розвитком толерантності та культури міжособистісних відносин);

- **робота з волонтерами та громадськими організаціями** (соціальний педагог може співпрацювати з волонтерами та громадськими організаціями, які надають допомогу військовим, постраждалим внаслідок війни та їх сім'ям. Він може організовувати спільні проєкти, тренінги та інші форми співпраці з метою покращення ситуації цих людей) [4].

Отже, соціально-педагогічна підтримка дітей у період війни, як ніколи актуальна для нашої країни. Діти - цвіт нації і якщо вчасно та якісно не вкладати ресурси у дітей, то наша нація впаде не тільки у моральному плані, а й в плані соціально-економічного розвитку, тому що всі дії, і як наслідок результати, виходять з середини і прикро, коли високий потенціал нації буде перекриватися не залікованими травмами та руйнаціями всередині кожної особистості, внаслідок війни. На нашу думку, система допомоги дітям має

розгалузитися та зміцнити зв'язки між собою, щоб виглядати та діяти, як комплекс, а не поодиноці. На даний момент всі запити дітей задоволені не в повному обсязі і озирнувшись на соціально-психологічний стан дітей України чітко видно, що потрібно багато працювати та робити наукові прориви у цій площині.

Джерела та література

1. Андрєєнкова В. Л., Бандурка І. О., Бочкор Н. П., Виходцева О. А., Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. : Агентство "країна". 2015. 424 с.
2. Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. – Київ 2023. – 149 с.
3. Дитинство під час війни: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/childhood-in-the-war>
4. Основні напрями роботи соціального педагога у військовий час :<https://drive.google.com/file/d/10sK2bL7vMGd2yqkwtOBu0fievSKTnmtu/view>
5. Підтримка дітей під час війни. Поради батькам: <https://kristti.com.ua/pidtrymka-ditej-pid-chas-vijny-porady-batkam/>
6. Сміт П., Дирегров Е., Юле У. Діти та війна:навчання технік зцілення: посібникЛітературна та наукова редакція Черненко О., Лемик М. та Явна М. Бюро перекладів deir.dp.ua, Ія. Слабінська. 2012р. 87 с.

Жанна Петрочко – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки на соціальній роботі Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМА ОЦІНЮВАННЯ ПОТРЕБ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА ЇХНІХ БАТЬКІВ У ЦЕНТРАХ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Однією з найбільш гострих і актуальних проблем, що потребує глибокого вивчення з урахуванням сучасних умов, викликів, тенденцій, ресурсів і кращого міжнародного досвіду, є інвалідність дитячого населення. На жаль, на сучасному етапі в Україні все ще існують бар'єрами інтеграції дітей у соціум, проблеми раннього виявлення дітей з інвалідністю, наданням адресних соціальних послуг їм та їхнім батькам, стосовно людей з інвалідністю часто застосовують медичну модель соціальної роботи на противагу соціально-психологічній моделі.

Законодавством України передбачено низку соціальних гарантій, можливостей, соціальних послуг для осіб з інвалідністю та осіб, які їх доглядають. Зокрема, це відображено у статті 16 Закону України «Про соціальні послуги», Державному стандарті соціальної послуги тимчасового відпочинку для батьків чи осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю, та інших документах.

Напрямами соціальної роботи з дітьми з інвалідністю є: соціальна діагностика, соціальна профілактика, соціальна реабілітація та соціальна адаптація таких дітей. Головні завдання допомоги сім'ї, де виховується дитина з інвалідністю: сприяння задоволенню потреб особи з інвалідністю та членів

сім'ї; педагогізація життєвого простору дитини; збагачення сильних сторін дитини та її батьків; мобілізація ресурсів усієї родини й громади, на території якої проживає сім'я. Надання дієвої підтримки і допомоги сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю, неможливе без належного оцінювання і подальшого врахування потреб таких дітей та їхніх батьків.

Оцінювання потреб дитини з інвалідністю – аналіз належності дитини з інвалідністю до вразливих груп населення, її складних життєвих обставин та визначення індивідуальних потреб дитини, переліку та обсягу соціальних послуг, яких вона потребує. Методологія такого оцінювання суголосна із загальною концепцією, підходами й етапами оцінювання потреб дитини та її сім'ї, але водночас має свої особливості. Зокрема, під час оцінювання потреб дітей з інвалідністю надзвичайно важливою є командна робота різних фахівців. За потреби до оцінювання мають залучатися: лікар, дефектолог, реабілітолог, ерготерапевт, педагогічний працівник, психолог, спеціальний педагог та інші. Зазначені фахівці різновекторно зможуть оцінити функціональність дитини відповідно до сучасних міжнародних стандартів.

Все частіше оцінювання потреб отримувачів послуг стає обов'язковим елементом діяльності центрів реабілітації. Центр реабілітації для дітей з інвалідністю – реабілітаційна установа, цільовим призначенням якої є здійснення комплексу реабілітаційних заходів, спрямованих на створення умов для всебічного розвитку дітей з інвалідністю, та/або дітей віком до трьох років (включно), які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності, засвоєння ними знань, умінь, навичок, досягнення і збереження їхньої максимальної незалежності, фізичних, розумових, соціальних, професійних здібностей з метою максимальної реалізації особистого потенціалу. Такі центри можуть забезпечувати проведення (надання) заходів (послуг) з: ранньої реабілітації, педагогічної, психологічної, медичної, фізичної реабілітації, денного догляду тощо.

Пріоритетними проблемами і потребами дітей з інвалідністю – вихованців центрів реабілітації є: адаптація та інтеграція у суспільство, проблеми соціалізації, складнощі в опануванні навичок самообслуговування, труднощі у спілкуванні з однолітками. Часто діти виявляють надмірну активність, тривожність, страх, замкнутість, у них бувають випадки агресії. Діти хочуть краще вміти спілкуватися з іншими дітьми, працювати на комп'ютері, майструвати, ліпити, робити щось своїми руками. У зв'язку з цим, у центрі реабілітації діти прагнуть розуміння, підтримки, хочуть здобути більше знань для підготовки до школи, покращити мовлення, навички самообслуговування, розвинути дрібну моторику тощо. Відтак, спеціалісти центру реабілітації мають у партнерстві з батьками сформулювати у дитини вміння спілкування з різними людьми, контролювати власні емоції та поведінку, піклуватися про свою безпеку, допомогти виявити творчі здібності; до центру реабілітації звертаються, щоб прискорити та покращити адаптацію дитини в новому середовищі.

Враховуючи зазначене, основними проблемами та потребами батьків, які виховують дитину з інвалідністю, є: поводження з дитиною, взаємодія з іншими членами сім'ї під час догляду дитини, проблеми комунікації, зокрема психологічні бар'єри у спілкуванні. Серед інших важливих проблем: проблеми навчання дитини та соціалізації загалом. Батьки виявляють запити щодо психологічної підтримки, подолання труднощів у вихованні дитини, власного емоційного вигорання.

У центрах реабілітації переважно під час оцінювання потреб використовується: коротка вхідна анкета перед початком отримання послуг; акт оцінки потреб особи/сім'ї (затверджений наказом Міністерства соціальної політики №1005, 2018 р.); стандартизовані методики (тест CASD або «Скринінгова шкала розладів аутистичного спектра»; SCQ скринінг аутизму у дітей; психоосвітній профіль за методикою ТЕАССН та інші методики).

Оцінювання здійснюється, як правило, директором або психологом центру, який за результатами оцінювання заповнює індивідуальний план роботи з дитиною. До оцінювання також залучаються різні фахівці. Частково оцінка відбувається під час консультування, роботи батьків у групах самодопомоги, групової чи індивідуальної терапевтичної роботи психолога з дитиною та її батьками. Водночас методика і процедура оцінювання не є комплексними, цілісними, достатньо обґрунтованими.

Загальні рекомендації щодо оцінювання потреб дітей та їхніх батьків в центрах реабілітації такі:

- оцінювання потреб дітей з інвалідністю та їхніх батьків має стати ключовим і важливим елементом процесу надання послуг в центрі реабілітації; значення оцінювання як командної роботи повинно чітко усвідомлюватися усіма працівниками центру;

- для впровадження процедури оцінювання насамперед потрібно з'ясувати рівень поінформованості працівників центру із методами та інструментарієм оцінювання;

- надзвичайно важливо забезпечувати безпечні умови, в яких має проводитися оцінювання, уникаючи можливих тригерів, пов'язаних, наприклад, з війною, втратами, травмами;

- оцінювання слід проводити на початку звернення в центр і по завершенню отримання соціальних послуг; за потреби його можна проводити частіше;

- у анкеті для оцінювання потреб дітей з інвалідністю доцільно передбачити запитання про: основні труднощі, з якими зіштовхується дитина; комунікацію та конфлікти з батьками; підтримку, на яку розраховує дитина; її уподобання, захоплення, а також успіхи й очікування дитини;

- необхідно розширити діагностичний інструментарій оцінювання потреб батьків, які виховують дітей з інвалідністю. Це допоможе їм: бути обізнаними з сутністю оцінювання потреб дитини; зрозуміти свої потреби та проблеми задля отримання вчасної допомоги у центрі; якісніше співпрацювати із фахівцями центру тощо;

- під час розроблення анкет для оцінювання потрібно брати до уваги Модель оцінки потреб дитини та її сім'ї, зокрема показники компоненту «Батьківський потенціал»: елементарний догляд, гарантія безпеки, задоволення базових потреб дитини; емоційне тепло; стимулювання(заохочення); життєві цінності та обмеження;

- під час оцінювання можна використовувати спостереження, анкетування, тестування, творчі завдання, групові дискусії або фокус-групи, опис кейс-стаді щодо досвіду й результатів оцінювання потреб сімей з дітьми, різні комбіновані методи. Використання різних методів допоможе забезпечити більш широкий огляд ситуації, виявити необхідність соціальної підтримки дитини та її батьків у різних аспектах;

- важливо залучати сім'ю у процес оцінювання, давати можливість членам сім'ї висловити свої потреби та думки; за можливості необхідно забезпечувати активну участь дитини з інвалідністю у процесі оцінювання;

- потрібно дотримуватися культурної та гендерної чутливості до сім'ї дитини з інвалідністю; оцінювання повинно бути проведено з урахуванням різноманітності культур, традицій та цінностей сімей, забезпечуючи адекватність інструментів та методів оцінювання.

Перспективи подальших наукових пошуків: вивчення та впровадження сучасних підходів та нового інструментарію для оцінювання потреб дітей з інвалідністю та їхніх батьків; розробка методичних рекомендацій для фахівців, які проводять таке оцінювання; вивчення особливостей взаємодії державних інституцій та громадських об'єднань в оцінювання потреб отримувачів послуг в умовах центрів реабілітації.

Наукове видання

ПЕДАГОГІКА

Збірник наукових праць

Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції науковців,
аспірантів та студентів
«Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи
та соціального забезпечення»
(16 травня 2024 р.)

Друкується в авторській редакції

Обсяг 10,06 ум. друк. арк. (електронний варіант)